

**T.C.
MANİSA CELÂL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI**

İZMİR YAHUDİLERİNİN KİMLİK ALGILAMALARI

**Zeynep N. GÖKÇE GÜRELLİ
(131146123)**

**Danışman
Doç. Dr. Halil ERDEMİR**

MANİSA-2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

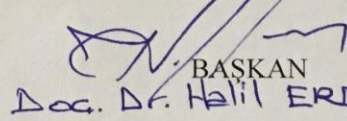
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

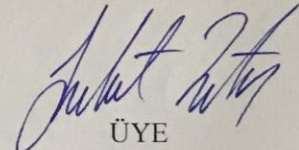
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21.05.2019 tarih ve 17/Ek24 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zeynep Nesibe Gökçe Güreli'nin **"İZMİR YAHUDİLERİNİN KİMLİK ALGILAMALARI"** konulu tezi incelenmiş ve aday 20.06.2019 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 107 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒ OY BİRLİĞİ ☒
DÜZELTME yapılmasına * ☐ OY ÇOKLUĞU ☐
RED edilmesine ** ☐ ile karar verilmiştir.

ÜYE

BAŞKAN
Doç. Dr. HALİL ERDEMİR

ÜYE

Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ

Prof. Dr. Serhat Baştan
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
Öğretim Üyesi

Evet Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐ ☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐ ☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐ ☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☒ ☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐ ☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İzmir Yahudilerinin Kimlik Algılamaları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/05/2019

Zeynep N. GÖKÇE GÜRELLİ

131146123

ÖZET

İZMİR YAHUDİLERİNİN KİMLİK ALGILAMALARI

Kimlik bir kişinin kendini tanımlama şeklidir. Kelime kökenine baktığımız zaman ‘kim’ soru kökünden geldiğini görürüz. Kimliğimiz kim olduğumuzla ilgilidir. Bize dair her şeyi içine alır. Dilimiz, dinimiz, nereli olduğumuz, cinsiyetimiz kimliğimizi oluşturan ana unsurlardır. Yahudilerin kimliğinde ise ağır basan unsur, cemaat yaşamları sebebiyle dini kimliktir. Çünkü cemaatleri aynı dine sahip olma durumu etrafında birleşmiştir.

Yahudiler Osmanlı Devleti’nden de önce Anadolu topraklarında yerleşik hayat yaşamışlardır. Osmanlı Devleti’nde ise diğer yaşadıkları bölgelere nazaran rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Zorunlu göçlerinde yönlerini Osmanlı topraklarına çevirmişlerdir. İzmir kenti ise Yahudi cemaati için özel bir anlam taşır. Mesih iddiası ile ortaya çıkan Sabetay Sevi İzmir’de yaşamıştır. Dolayısıyla bu olay en çok İzmir Yahudi cemaatini etkilemiştir. Sevi’nin Mesihlik iddiası ile ortaya çıkışı, ardından iddialarının kanıtlanması isteği üzerine Müslüman olması olayı Yahudi cemaatini derinden etkilemiştir. Osmanlı Devleti’nin topraklarında her zaman rahat bir yaşam sürmüşler, hatta ‘ayrıcalıklı azınlık grubu’ olarak yaşamışlardır. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte ise her azınlığın yerel ve mülki idareyle yaşadığı gibi birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Gerek Sevi’den itibaren başlayan kimlik sorunları, gerek Cumhuriyet’e geçiş sırasında ayrıcalıklı konumdan birden düşüşleri bir takım şikayetlere sebep olmuştur. Zaman zaman toplum içerisinde kendilerini saklama gereği ya da topluma kendi değerlerini kabul ettirme girişiminde bulunmuşlardır.

Yüzyıllardır İzmir’de yaşayan bu cemaatin İzmir’deki durumunu incelediğimizde İzmir’de birçok kurumları, havraları ve faaliyetleri olduğunu görebiliriz. Sonuç olarak İzmir Yahudilerinin kimlik algılamalarını etkileyen birçok unsuru olduğunu söyleyebiliriz. Sabetay Sevi olayı, başka bölgelerde yaşadıkları göçe zorlayan katliamlar, Osmanlı’daki yaşamları, Cumhuriyete geçiş sırasında ve sonrasında yaşananlar, Ladino, İbranice, Yidiş gibi güncellenemeyen kendilerine ait bir dillerinin olmayışı Yahudilerin kimlik algılamalarının oluşumunda büyük rol oynar.

ABSTRACT

IDENTITY PERCEPTIONS OF İZMİR JEWS

Identity is how we define ourselves. If we look at the word itself (“kimlik” – the stem, “kim” means “who”) we can see that the stem of this word comes from the question “who”. Our identity is about “who” we are. It contains everything about us. Our language, religion, origin, gender are the main elements of our identity. In the Jewish identity, the dominant element is religion, due to their community life style. Because their community is build upon the fact that they all share the same religion. So, they became an enthno-religious community as a result of centurious long experimental life.

The Jews were settlers in Anatolia even before the Osmanlı State. Under Osmanlı State, however, they lived more comfortable comparing to the Jews, who lived under other states. During their forced migration, they chose to migrate into the Osmanlı State. The city of Izmir holds a distinctive value for Jews. Sebatey Sevi, who claimed to be a messiah, lived in Izmir. Therefore, the Jewish community in Izmir was highly effected by that. Jews have always lived comfortable lives under the Osmanlı State. They even lived as “privileged minority group”. During the transformation from the Osmanlı State to Turkish Republic, they faced some problems with the local government just as every other minority group. Both the identity problem, which existed since Sevi, and the sudden descent from a privileged state caused some complaints among the Jewish community. Time to time, they felt the need to hide themselves or force their values upon others.

As we look closely into the Jewish community in İzmir, we can observe that they have lots of institutions, synagogues and activities. As a result, we can observe that there are lots of factors effecting the identity perception of Jews of Izmir. The Sabetay Sevi case, massacres happened in other territories and resulted in forced migration, their lives under Osmanlı State, events occured during and after the proclamation of the Republic; lack of language just as Ladino, Hebrew or Yiddish are important factors which take part in the construction of their identity perception.

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Halil ERDEMİR'e, çalışmalarım sırasında manevi desteğini eksik etmeyen değerli eşim Caner GÜRELLİ'ye, her ihtiyaç anında yanımda olan arkadaşım Fırat GÜRELLİ'ye ve manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli arkadaşım Seda GÖKSOY'a, yardımları için Sayın Sara PARDO'ya, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan biricik annem Azime GÖKÇE ve sevgili babam Yakup GÖKÇE'ye ve kardeşlerim Sümeyye ve Alperen'e yürekten teşekkür ederim.

Zeynep N. GÖKÇE GÜRELLİ
Manisa, 2019

İZMİR YAHUDİLERİNİN KİMLİK ALGILAMALARI

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KİMLİK KAVRAMI

1.1. ‘KİMLİK’ İN ETİMOLOJİSİ	7
1.2. KİMLİK ALGILAMASI NEDİR?.....	8
1.3. MÜŞTEREK (KOLEKTİF) KİMLİK.....	10
1.3.1. Milli (Ulusal) Kimlik.....	11
1.3.2. Etnik Kimlik	12
1.3.3. Dini Kimlik.....	15
1.4. SOSYAL KİMLİK.....	16
1.5. TÜRKİYE’DE KİMLİK ALGILAMASI	17

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLERİN TARİHİ GEÇMİŞİ VE OSMANLI DEVLETİNDEKİ DURUMU

2.1.OSMANLI DEVLETİ'NE GÖÇLERİNDEN ÖNCE YAHUDİLERİN KISA TARİHİ	20
2.1.1. Yahudilerin Kenan'dan Göçü	21
2.1.2 Asur Sürgünü	22
2.1.3. Babil Sürgünü	23
2.2. ROMA DÖNEMİNDE YAHUDİ TOPLUMU	25
2.3. ANADOLU'YA İLK YAHUDİ GÖÇLERİ	25
2.4. OSMANLI DEVLETİ'NDE YAHUDİLERİN DURUMU	28
2.4.1. Sefarad Yahudilerinin İspanya'dan Göçü	29
2.4.2. Aşkenaz Yahudilerinin Osmanlı'ya Gelişi	30
2.5. SABETAY SEVİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE İZMİR YAHUDİLERİNDE YARATTIĞI KİMLİK BUNALIMI	31
2.6. OSMANLI MODERNLEŞMESİ, AZINLIK POLİTİKALARI VE YAHUDİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	39
2.7. İZMİR İŞGALİ SIRASINDA YAHUDİLERİN TUTUMU	41
2.8. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASI AZINLIKLARA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI VE YAHUDİ CEMAATİNE ETKİLERİ	44
2.8.1. Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları	49
2.8.1.1. İzmir'de Varlık Vergisi Uygulaması	50
2.8.1.2. Çalışma Kampları	52
2.8.2. Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı	53
2.9. YAHUDİ CEMAATİNE İLİŞKİN AZINLIK POLİTİKALARININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE UZANAN SÜREÇTE İZMİR YAHUDİLERİ

3.1. YAHUDİLERİN İZMİR'E GELİŞLERİ	57
3.2. İZMİR'DE YAHUDİ CEMAATİNİN OLUŞUMU	59

3.3. İZMİR YAHUDİLERİNE AİT KURUMLAR	62
3.3.1. Dini Yapılar	62
3.3.1.1. Portugal (Portekiz) Havrası	63
3.3.1.2. Mahazike Tora (Tsontsin-Sonsino) Havrası	64
3.3.1.3. Pinto Havrası.....	65
3.3.1.4. Beit Levi Havrası	66
3.3.1.5. Algazi Havrası	66
3.3.1.6. Talmud Tora Havrası	68
3.3.1.7. Neve Şalom (Şalom) Havrası	69
3.3.1.8. Şonsol Havrası	71
3.3.1.9. Beth İsrail Havrası.....	71
3.3.1.10. Bet Hillel Havrası	72
3.3.2. Mezarlıklar.....	73
3.3.3. Yardım Kurumları.....	74
3.3.4. Hastaneler	76
3.4. İZMİR YAHUDİLERİNİN TİCARİ VE SİYASİ DURUMLARI	77
3.5. İZMİR YAHUDİLERİNİN MEVCUT DURUMU	78
3.5.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Yahudi Cemaati İçin Faaliyetleri	79
3.5.2. İzmir Yahudilerinin Türkiye'nin Gayrimüslim Politikalarını ve İçtimai Çerçevesini Anlama Biçimleri ve Bu Durumun Kimlik Algılamaları ile İlişkileri	80
3.5.2.1. İzmir Yahudilerinin Siyasi ve Sosyal Alanda Kimlik Algılamaları	82
3.5.2.2. İzmir Yahudilerinin İçtimai Alanda Konumları İle İlgili Algıları	91
3.5.2.3. İzmir Yahudilerinin Kent Yaşamına İlişkin Algıları	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	107
EK-1. Nüfus Bilgileri Formu	107
EK-2. Mülakat Soruları.....	108
EK-3. İzmir Musevi Cemaati Vakfı'nın Talebi Üzerine Sosyal Bilimler Enstitüsünden Alınan Belge.....	110

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
SPK	Siyasi Partiler Kanunu

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: İslam Dünyası Haritası 1250-1800.....	30
Fotoğraf 2: Sabetay Sevi	32
Fotoğraf 3: Sabetay Sevi'nin Evi	37
Fotoğraf 4: Büyük İzmir Yangını.....	43
Fotoğraf 5:İzmir Yangını Sonrası Ortaya Çıkan Manzara.....	43
Fotoğraf 6: Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası Sırasında Bir Gazete Haberi	48
Fotoğraf 7: Yeni Asır Gazetesinin Varlık Vergisi Haberi	52
Fotoğraf 8: Bergama'da Yahudi Yerleşimi	61
Fotoğraf 9: Portugal Havrası yangın öncesi iç mekân görüntüsü	64
Fotoğraf 10: Mahazike Tora(Sonsino) Havrası'nın yangın sonrası iç mekân görüntüsü.....	65
Fotoğraf 11: Pinto Havrası Güney Duvarı	66
Fotoğraf 12: Algaze Havrası	67
Fotoğraf 13: Talmud Tora Havrası	69
Fotoğraf 14: Neve Şalom (Şalom) Havrası.....	70
Fotoğraf 15: Beth İsrail Havrası	72
Fotoğraf 16: Bet Hillel Havrası Restorasyon Öncesi Durumu.....	73
Fotoğraf 17: Festival Davetiyesi	80

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: Filistin'deki Yahudi Nüfusu Değişimi	40
Tablo 2: 1936-1947 Gıda Fiyatları İstatistikleri	51
Tablo 3: Katılımcı Detayları	81

EKLER LİSTESİ

EK-1: Nüfus Bilgileri Formu

EK-2: Mülakat Soruları

EK-3: İzmir Musevi Cemaati Vakfı'nın Talebi Üzerine Sosyal Bilimler
Enstitüsünden Alınan Belge

ÖNSÖZ

Toplum içinde yaşayan dini ya da ırki grupların kendilerini tanımladıkları kimlik algılamaları vardır. Türk toplumunun içinde de farklı gruplar bulunmaktadır. Büyükşehirlerden olan İzmir’de yaşayan Yahudi cemaati bulunmaktadır. Yahudilerin yaşadıkları toplum içindeki kimlik algılamaları ve algılamaların tarihten günümüze yansımaları bulunmaktadır. Kimlik algılamalarını etkileyen cemaati içi ve toplumun genelinin sahip olduğu değerler bulunmaktadır.

‘Kimlik nedir?’ sorusu ile başladığımız birinci bölümde ‘kimlik’ kelimesinin etimolojisi ve ‘kimlik algılaması’ sözcük grubu incelenmiştir. Çalışma konusu olan Yahudiler, Türkiye’de yaşayan bir azınlık grubu olduğu için, müşterek (kolektif) kimlik başlığı altında milli kimlik, etnik kimlik ve dini kimlik kavramları incelenecektir. Azınlıkların yaşadıkları toplum içindeki durumlarını daha iyi kavrayabilmek adına ise sosyal kimlik kavramına değinilecektir. Türkiye’de kimlik algılaması bölümünde, cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda ve sonrasında ülkemiz insanlarının yaşadığı kimlik krizine yer verilmiştir.

İkinci bölümde Yahudilerin tarihine ve Osmanlı Devleti içindeki durumlarına dair genel bir inceleme yapılmıştır. Osmanlı Devleti’ne göçlerinden önce durumları incelenmiş, yaşadıkları sürgünlere yer verilmiştir. Daha sonra Anadolu topraklarına ilk gelişleri, Osmanlı Devleti’ne gelişleri ve bu göçleri tetikleyen olaylar araştırılmıştır. İzmir Yahudileri üzerinde büyük bir etkisi olan Sabetay Sevi olayı ve Sevi’nin hem İzmirli Yahudiler, hem de tüm dünya üzerindeki Yahudiler üzerinde yarattığı etkiler araştırılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra azınlıklar ile ilgili çıkan kanunlar arasında olan Varlık Vergisi Kanunu ve Yahudilerin bu kanundan nasıl etkilendiği incelenmiştir.

Sonuç bölümünde, kimlik kavramı ve Yahudilerin genel tarihi hakkındaki bilgiler ışığında araştırma konumuz olan İzmirli Yahudilerinin İzmir’deki tarihleri araştırılmıştır. İzmir’deki cemaat oluşumu ve Yahudilere ait kurumlara yer verilmiştir. Tüm bu veriler ışığında Osmanlı Devleti zamanında ayrıcalıklı bir azınlık grubu olan Yahudi cemaatinin, cumhuriyetin kuruluşundan sonra ulus-devlet anlayışıyla birlikte yaşadıklarının, kimlik sorununa yol açtığını, kapalı bir cemaat olduklarını ve kendilerini gizlemek durumunda kaldıklarını söyleyebiliriz.

GİRİŞ

Kimlik kavramı kişinin, toplumun vb. unsurların nereye ait olduklarının belirlendiği bir kavramdır. Her olgunun kendisine ait bir geçmişi bulunmaktadır. Bu geçmiş ile farklılaşma meydana gelmektedir. Kimlik, kişilik ve benlik ile iç içe bir yapıdadır. Bununla birlikte Fransız Devrimi ile gündeme gelen kimlik algısı dünyada yeni bir dönüşümün başlamasında etkili olmuştur. Fransız Devrimi ile sadece sınırlarla ve devletlerle ortaya konan kimlik olgusu tarihi geçmişe, ırk yapılarına yönelik de sorgulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte aynı geçmişe sahip toplumlar birleşerek kendi ulus devletini oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Bu çaba I. Dünya Savaşı'nı tetikleyen önemli bir unsur haline gelmiştir.

Sanayi İnkılabı ile birlikte kimlik kavramı uluslararası boyuta taşınmıştır. Küreselleşme sonucunda ise kimlik yapısı ırk boyutunu aşmıştır. Küreselleşme ile eşit şartlar, eşit unsurlar, eşit sorunlar ve yaşayış tarzları kimlik algısı ve azınlık yapısını farklılaştırmıştır.

1990'lı yıllarda ise azınlık olgusu, Avrupa Birliği ile gündeme gelmiştir. Türkiye'de ise Avrupa Birliği'ne üyelik müzakereleri döneminde azınlık ve kimlik kavramları ele alınmıştır. Azınlık kavramı, azınlık hakları, azınlıklara yönelik sorunlar, gerçekleşen ayrıcalık, çok kültürlülük ile birlikte yaşama durumları ele alınmıştır. Buna yönelik birçok araştırmacı görüşlerini sunarak bu durumun gelişmesinde yardımcı olmuştur.

Lozan Antlaşması ile birlikte azınlıklara sunulan özgürlük hakkı, birçok topluluğun Türkiye'de yaşamasını sağlamıştır. Mübadele ile göç eden bireylerin yanı sıra Yahudilerin önemli kısmı bilhassa İzmir bölgesinde kalarak yaşamlarına devam etmiştir. 21. yüzyılda bu durum çokça dile getirilmemekle birlikte, mevcut değerlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Yahudi cemaatinin Anadolu topraklarındaki geçmişi Milattan Önce (M.Ö.) tarihlere kadar dayanır. Osmanlı Devleti kurulduğunda, topraklarda yaşayan birçok azınlık gibi Yahudi azınlığı da mevcuttu. Yahudiler Müslümanların hakim oldukları topraklarda diğer yaşadıkları yerlere nazaran daha rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan azınlıkları din yada mezheplerine göre düzenleyip yönetmiştir. Bu sistemin adı millet sistemidir. Bu sistemin amacı

bünyesinde barındırdığı azınlıkları rahat ve kolay şekilde yönetebilmektir. Bu sistem sayesinde Yahudi topluluğu da Osmanlı Devleti'nde rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Yahudilerin göç durumlarında her zaman kapılarını onlara açmıştır. Yahudi cemaati de işgaller ve isyanlar sırasında her zaman Osmanlı Devleti'ne desteklerini göstermiştir.

Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra azınlıkların durumunda değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden her azınlık gibi Yahudiler de etkilenmiştir. Özellikle Yahudi topluluğunun başına gelen hususi olaylar olduğu gibi, bütün azınlıklara uygulanan durumlardan, kanunlardan da etkilenmişlerdir.

Çalışmanın amacı, İzmir'de yaşayan Yahudi azınlığın içtimai durumunu, sorunlarını, günlük yaşamlarını ve Yahudi cemaatinin tarihte yaşanan olaylardan etkilenip etkilenmediğini biraz olsun anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın hipotezi ise, 'İzmir Yahudi cemaati Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte bir kimlik krizi yaşamış ve bu kriz günümüzde de devam etmektedir'. Çalışma konusu belirlenirken anket çalışmasıyla birlikte geniş bir topluluğa ulaşip, verilen cevapların analizi yardımıyla da değerlendirme yapma amaçlanmıştır. Ancak gerek İzmir'deki Yahudi nüfusunun artık çok az sayılara düşmüş olması, gerek Yahudi cemaatinin kapalı bir toplum olduğu bilgisi, bu fikrin derinlemesine mülakat yönetime evrilmesine sebep olmuştur. Sorulara alınan cevaplarla varsa sorunların, rahatsızlıkların tespiti, daha iyi bir toplumda yaşayabilmek adına neler yapılabileceğinin belirlenmesi ve bu tespitlerin akademik bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktığını gerekli makamlara iletip gereğinin yapılmasını rica etmek amaçlanmıştır. Bu süreç için öncelikle bir ortak tanıdık vasıtasıyla konuştuğum biri aracılığıyla İzmir Musevi Cemaati Derneği'ne ulaşılmıştır. Dernek yetkilileri 'işleri sıkı tuttuklarını' söyleyip, benden okuldan alacağım resmi bir belge istemişlerdir. Bu istekleri sonucunda Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrenci işlerinden yardım talep edilmiştir. Verilen resmi belgeyi alıp cemaat derneğiyle tekrar iletişime geçilmiştir. Ancak cemaat derneği bu sefer de bana yardımcı olamayacaklarını söyleyip, bana yardımcı olacağını düşündükleri birinin numarasını vermişlerdir. En son görüştüğüm kişi sayesinde 6 kişilik bir çalışma sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kimlik kavramı, tanımı, gelişimi ve günümüzdeki durumu ele alınacaktır. Dini bir azınlık olmaları

sebebiyle kimlik konusu Yahudiler açısından önemlidir. Türkiye'nin tarihindeki kimlik sorunları da bu bölümde incelenecektir.

İkinci bölümde ise Yahudilerin tarihsel geçmişleri, Asur sürgünü, Babil sürgünü, Anadolu'ya ilk Yahudi göçleri, Roma döneminde Yahudi isyanları Osmanlı Devleti'ndeki durumları ve Cumhuriyet ile birlikte Yahudilerin durumları incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise, Yahudilerin İzmir'e göçleri, İzmir'de yer alan kurumları ve günümüzdeki durumları incelenecektir. Sonrasında görüşmecilerle yapılmış derinlemesine mülakat çalışmasının bulgularına yer verilecektir. Sonuç bölümünde literatür taraması ve katılımcıların verdiği cevaplar ışığında ortaya çıkan sonuçlar kısaca tartışılacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın temel amacı ve kapsamı doğrultusunda alan araştırmasının gerçekleştirilmesi amacıyla araştırma yöntemi ve kısıtları, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin analizi ve bulgulara ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Bu çalışmada, İzmir'de ikamet etmekte olan Yahudilerin kimlik algılarına yönelik görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında ulaşılmaya çalışılan Yahudi katılımcılar, özellikle Yahudi nüfusun en fazla olduğu bölgeler olan Bornova, Alsancak, Buca gibi ilçelerden çalışma kapsamına alınmıştır.

Araştırma Yöntemi ve Araştırmanın Kısıtları

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Görüşme tekniği, görüşmeci ile birey arasında genellikle bire bir olan ve belirli bir konu dizisi hakkında bilgi toplamak amacıyla yapılan tartışmalardır. Görüşmeler şahsen veya telefonla yapılabilir. Görüşmeler, ankete etkileşime verilen yapı düzeyine göre farklılık göstermektedir (Harrell ve Bradley 2009: 6).

Görüşmeler, bireylerin farklı konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışlarının olası nedenlerini öğrenmek amacıyla en hızlı yöntem olarak kullanılmaktadır. Birçok kişinin düşüncelerini açıklarken yazılı anlatım yerine sözlü anlatım ifade etmelerinin nedenleri; yazı ile yanlış anlamların ortaya çıkabilmesi, yazılı anlatımda ek açıklamalarda bulunma olanağının sınırlı olması, verilen bilgilere ilişkin belgelerin sorumluluğunun yüklenmek istenmemesi ve görüşmenin genellikle daha rahat ve az zamanda gerçekleştirilmesidir (Karasar 2018: 210).

Görüşmeye katılan kişiler açısından görüşmeler şahsi ve grup görüşmeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şahsi görüşmelerde, görüşmeci ve kaynak dışında kimse bulunmamaktadır. Birçok görüşme şahsi nitelikte olup, daha fazla kişiye özel bilgiler bireysel görüşmelerde elde edilmektedir (Karasar 2018: 211).

Bu nedenle araştırmada bireysel görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu çalışmada teknik olarak en sağlıklı sonuç ve en çok tercih edilen sosyal bilimlerin analiz yöntemlerinden biri olarak derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Derinlemesine mülakat yöntemi, sosyal bilimlerde araştırmacı tarafından önceden hazırlanan soruların katılımcıya sorulduğu ve aldığı cevapları da veri olarak işlediği bir analiz yöntemidir.

Görüşmelerde yer alması planlanan soruların biçimine karar verirken, ilk olarak soruların nasıl uygulanacağına karar verilmektedir. Derinlemesine mülakat, görüşmecinin, görüşülen kişilerle olumlu ve iyi bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu görüşme tekniği, görüşmeciye hem dinleme hem de gözlem yapma imkanı sunmaktadır. Diğer veri toplama yöntemlerine göre daha karmaşık soruların sorulmasını sağlamaktadır. Ayrıca veri toplama aracının uzun olduğu durumlarda etkili bir veri toplama yöntemidir. Soruların biçimine karar verirken diğer önemli husus, katılımcılardan toplanması amaçlanan bilgilerde çeşitlilik sağlamak için farklı soru kalıpları kullanmaktır. Bu seçimlerin sonucunda açık uçlu, boşluk doldurmalı, iki seçenekli cevap tipindeki soru kalıpları arasından seçim yapılmaktadır. Açık uçlu sorular, araştırmacıların elde etmek istediği bilgiyi ortaya çıkarmaya odaklanmış olmalıdır. Bunun yanı sıra dikkat gerektiren ve zaman alan çalışmalarda açık uçlu soruların kullanımı; hedef kitlenin küçük olduğu, araştırmanın nasıl ilerlediğini takip etme ve başka bir biçimde verilecek soruları tespit etme amaçları dışında sınırlandırılmalıdır (Büyüköztürk 2018: 162-163).

Sınırlılıklar, araştırmacının ideal gördüğü ve normal olarak yapmak istediği ancak çeşitli nedenlerle yapamadığı şeylerdir. Bu sınırlılıklar, uygun görülen

koşullardan zorunlu sapma anlamına gelmektedir. Bu zorunluluklar, kimi zaman araştırmacıların yeterlilikleri, kimi zaman kontrolü ve etkisi dışında kalan veya fayda-maliyet bakımından pratik olmayan durumlardan kaynaklanmaktadır (Karasar 2018: 104). Bu araştırmanın, İzmir’de ikamet etmekte olan en az 100 Yahudi katılımcı ile yapılması planlanmıştır. Ancak Yahudi ailelerin kültür yapılarının farklılığı ve kendilerini yabancılara açmamaları nedeniyle çalışmaya gönüllü olarak oldukça az kişi katılmıştır.

Araştırmanın kısıtlarını ise şöyle özetleyebiliriz. Gerek geçmişte yaşanan olaylar, gerek kendilerinin tanınmadığını ve anlaşılmadığını düşündükleri için Yahudi cemaati daha çok kendi içinde birlik halinde yaşayan, dışarıya karşı kapalı bir cemaattir. Uzun süren uğraşlarım sonucunda sadece 6 kişiye ulaşabildim. Ege Üniversitesi’nden Yahudiler ile ilgili çalışması olan bir hocaya ulaştım. Kendisi de cemaat üyelerinin araştırmacılarla görüşmeye pek sıcak bakmadığını söyledi. Bu sebeplerle 100 kişi olmasını umduğum örneklemim 6 kişi ile sınırlı kalmıştır.

Araştırma Modeli

İzmir ilinde yaşayan Yahudilerin kimlik algılamalarına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik bu araştırma, nitel araştırma tekniklerinden bir olgubilim çalışmasıdır.

Olgubilim, hakkında bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanır. Olgu dediğimiz kavram deneyimlerimizi, algılarımızı, yönelimlerimizi kapsar. Ancak bizim deneyimlerimiz, tüm olguları kapsamaz (Yıldırım ve Şimşek 2008: 39). Olgulara ilişkin deneyimleri ve anlamları ortaya çıkarmak amacıyla görüşmeler yapılmaktadır. Olgubilim araştırmaları, şartları anlamada ve çözümler üretmede birey odaklıdır ve araştırma sürecinde kimin araştırılacağıının belirlenmesi önem arz etmektedir (Büyüköztürk vd. 2018: 22). Şahsi tecrübelerden hareket edileceği için bu tecrübeleri yaşamış veya yaşamakta olan kişiler araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır. Olgubilimde, birincil kaynaktan ve öznel bilgi toplanması amaçlanmaktadır.

Evren/Örneklem Grubu

Araştırmada kullanılacak örnekleme, İzmir ili Bornova, Alsancak ve Buca ilçelerinde ikamet eden, bütün uğraşlarımıza rağmen ancak 6 Yahudi cemaat üyesinin katılımı sağlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması amacıyla geliştirilen anket formunda 8 adet demografik soru ve 12 adet açık uçlu soru olmak üzere toplam 20 soru bulunmaktadır. Ayrıca 12 adet açık uçlu sorulara görüşme akışına göre alt sorular eklenerek çalışma amacına uygun bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

Nüfus bilgileri soru formunda katılımcılara yönelik yaş, cinsiyet, doğum yeri, meslek, medeni durum, eğitim durumu, İzmir’de ikamet etme süresi ve ailedeki birey sayısı soruları yöneltilmiştir.

Mülakat formunda yer alan 12 adet açık uçlu soru araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formda yer alan bu temel soruların yanı sıra katılımcılardan derinlemesine bilgi edinmek ve görüşmeyi araştırmacının istediği amaç doğrultusunda yönlendirmek için alt sorular kullanılmıştır. Veri toplama aracında bulunan sorular, yarı yapılandırılmış şekilde oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış sorular, sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı testler ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması nedeniyle araştırmacılar tarafından sıkça tercih edilmektedir. Formun oluşturulmasında Yahudilerin kimlik algılarına ilişkin literatür araştırmaları incelenmiş ve daha önce gerçekleştirilen görüşmeler dikkate alınarak bu sorulardan esinlenilmiştir (Burçak 2015; Yıldız 2019). Bu durum aynı zamanda görüşme sorularının geçerliğini artıran bir avantajdır. Soruların güvenilirliği açısından uzman kişilerin ve akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK KAVRAMI

1.1. ‘KİMLİK’ İN ETİMOLOJİSİ

Kimlik kelimesinin kökeni Latince olan ve süreklilik, aynılık anlamı taşıyan “idem” kelimesine dayanmaktadır. Türkçe’de ise “kim” soru kökünden türetilmiş olan kimlik kelimesi aynı ve tek olma anlamına gelmektedir. Genel olarak ele alındığında kimlik kavramı, insanı oluşturan belirti, nitelik ve özelliklerle bireyin bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü diğer bir deyişle “ben kimim?” sorusuna verilen cevaptır (Aydoğdu, 2004: 117). Sosyal psikolojinin ele aldığı temel kavramlardan biri olarak kimlik, genellikle kişilerin benlik duygusu, grup bağlılıkları, yapısal pozisyonları, atfedilen ve edinilen statüleri tanımlamak için kullanılır (Peek 2005: 217).

Kavramın etimolojik kökenlerine baktığımız zaman, “aynı” ve “aynılık” anlamlarının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bu cümleden yola çıkarak, “kimlik bir tanımlamadır ve tanıma konu olan şeyin ve elbette ki özellikle insanın veya insan topluluğunun başkalarıyla olan aynılıklarını/benzerliklerini ifade eder” (Vatandaş, 2003: 242).

Kimlik kavramı, şahısların ya da bir topluluğun niteliği, konumu ve değeri hakkında bilinçli algılaması olarak ifade edilebilir. Ferdi kimlik genel olarak, toplumdaki ast ve üst ilişkilerinin oluşturduğu bir düzende, diğer ferdi ve müşterek kimlikleri de kapsayan karmaşık bir içtimai yapı içerisinde oluşur. Ferdi kimliğin oluşumuna benzer bir şekilde, sosyal kimlik de birçok farklı kimliğin birbirinden etkilenmesi sonucunda meydana gelir. Ferdi ve müşterek kimlikler arasındaki ilişkilerin değişken bir yapısı vardır: koşullara ve kimlikler arası dengelere göre devamlı yeniden üretilir (Şimşek 2002: 29).

Kimlik sorunu dediğimizde ise, göç veya sosyal hareketliliği de içine alacak şekilde benzeri sebeplerden kaynaklanan sosyal hareketliliğin sebep olduğu

problemler akla gelebilir. Kimlik ‘öteki’ ile olan karşılaşmamız sonrasındaki gözlemlerimiz ve düşüncelerimiz sonucunda ortaya çıkar. Günümüz dünyasında ise her kimliğin bir ötekisi oluşmaya başlamıştır. ‘Ben kimim ve neyim?’ soruları ve bu soruların ortaya çıkardığı tereddütler ortaya çıktığı zaman ise kişilerin kimlik sorunu başlamış olur (Özyurt 2005: 183).

1.2. KİMLİK ALGILAMASI NEDİR?

Kimlik kavramının, Fransız devrimi öncesi ve sonrasındaki oluşumlar kapsamında ortaya çıktığı söylenebilir. Söz konusu oluşumların içinde sanayi toplumuna geçiş süreci, sömürgeleştirme, milliyetçilik ve evrendeşçilik (kozmopolitizm) yer almaktadır (Bilgin 1995: 4).

Erikson¹ psikoanalitik bağlamda ele aldığı kimlik kavramını kültürel açıdan değerlendirmektedir. Bu kapsamda kimlik kavramını insanın biyolojik yapısı, psikolojik durumu, sosyal onaylanma ve tarihi bağlamdaki karşılığı arasındaki etkileşimi doğrultusunda bireyin geçmişte, halen ne olduğu ile gelecekte ne olacağı gibi beklentilerinden oluşmaktadır (Ayten 2012: 105). James Marcia² (1966: 553) ise Erikson’un bu kimlik modelini geliştirmiş ve bir tipoloji oluşturarak dört kimlik statüsü ortaya koymuştur. Bu kimlik statüleri Marcia tarafından dört başlık altında açıklanmaktadır (1966: 551-552).

- a) Kimlik Karmaşası (Identity Diffusion): Kimlik karmaşası yaşayan kişi, inancı, mesleği, hayattaki amacı, değeri konusunda karar verme sıkıntısı yaşamaktadır. Kişinin içinde bulunmuş olduğu bu karmaşık durum, kimliğini oluşturma sürecinde karşıt ihtimallere karşı ilgisizlik, belirsizlik, ve karmaşa yaşamasına sebep olmaktadır. Bu bireylerde düşük keşif, düşük bağlanma özelliklerini görürüz.
- b) Bağımlı Kimlik (Identity Foreclosure): Bağımlı kimlik, kişinin kendisini, ailesi ve hayat standartlarını benimsemesi, az sayıda rol yaşantısı (aile bireylerini mutlu etmeye çalışarak yaşama) ve kimlik krizi geçirmesidir. Bu doğrultuda kişi ailesinin

¹ Erik Erikson (15 Haziran 1902 - 12 Mayıs 1994), Danimarka ve Alman kökenli Amerikalı psikolog. Gelişim psikolojisi ve psikoanaliz alanlarında çalışmaları, özellikle insanların sosyal gelişim teorisi ile tanınmaktadır.

² James E. Marcia klinik ve gelişimsel psikologdur. Daha önce Kanada’nın British Columbia eyaletindeki Simon Fraser Üniversitesi’nde ve Upstate New York’taki Buffalo’daki New York Eyalet Üniversitesi’nde ders vermiştir.

ve başkalarının beklentilerini karşılayabilmektedir. Bu kişilerin kendilerini geliştirme konusunda araştırma ve merak seviyeleri düşük, karar verme ve bağlanma seviyeleri ise yüksektir. Yani düşük keşif ve yüksek bağlanma özelliklerini görürüz.

c) Kimlik Arayışı (Identity Moratorium): Kimlik arayışındaki kişi bir kriz durumu içerisinde. Henüz bir karar verememiş olan bu kişi, elindeki seçenekleri deneyerek bir sonuca ulaşmaya çalışır. Kimlik karmaşasından farkı kişinin kimlik arayışına girerek aktif bir çaba harcamasıdır. Bu doğrultuda kişinin araştırma ve merak seviyesi çok yüksek olmamakla birlikte karar verme ve bağlanma düzeyi düşüktür. Yani yüksek keşif, düşük bağlanma özelliklerini görürüz.

d) Başarılı Kimlik (Identity Achievement): Bu durumda kişi yaşadığı kimlik krizi ve sorgulama dönemini atlatarak karar verme sürecinde başarıya ulaşmıştır. Kişi kimliği, inancı ve mesleği konularında bir karara varmıştır. Bu çerçevede hem araştırma ve merak hem de karar verme ve bağlanma seviyesi yüksektir. Bu bireylerde yüksek keşif, yüksek bağlanma özelliklerini görürüz.

Birey ve toplum arasındaki etkileşimin oldukça önemli olduğu kimliğin oluşum sürecinde bireyin toplumu inşa etmesi gibi toplum da bireyi inşa etmektedir. Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan kültürel kimlikler, kişinin psikolojik alandaki kendisi ya da toplumsal etkileşiminde oluşan boşlukları doldurmasına yardımcı olmaktadır. Ancak başka bir görüş, kimliğin sadece toplum içinde kazanılabileceği ve devam ettirilebileceğidir. Bu doğrultuda insan toplumun bir ürünü olduğu gibi toplum da insanın bir ürünü olarak görülmektedir (Dalbay ve Avcı 2012: 21). Kimlik kişilere psikolojik olarak aidiyet hissi kazandırsa da yalnızca ferdi bir kavram olarak değerlendirilmemelidir. Bu doğrultuda iki çeşit kimlik kavramıyla karşılaşılmaktadır. Bu kimlikler “verili” ve “kazandırılmış” kimlikler olarak adlandırılmaktadır. Verili kimlik aile, etnik grup, toplum, topluluk, ulus ve uygarlık bağlamında ele alınırken kazanılmış kimlik ise kişinin özgür iradesi ile seçtiği kimliği temsil etmektedir (İnaç 2005: 292).

Birçok boyutu bulunan ve çeşitli bir kavram olan kimlik kavramına bakıldığında kişilerin birden fazla kimliğe sahip olabildiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bireyler kendi içerisinde hem bağlılık için mücadele eden hem de kendi içerisinde potansiyel olarak çelişen bir dizi kimlik barındırmaktadır. Bu açıdan kimlik kişilerin ortak noktalarına aynı zamanda da kişileri farklılaştıran öğeler bağlamında ait olma sorunu olarak da ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle kimlik algılaması farklı soru ve sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda bu

soruların merkezinde “bireyin kendisini ne olarak tanımladığı ve konumlandığı ya da “kendisini diğerlerinden ayırt eden özelliklerin neler olduğu” yer almaktadır. Temel olarak bakıldığında bu soruların ortak noktasında ait olma ihtiyacının yattığı anlaşılmaktadır. Ait olma ihtiyacı bireylerin özsayıgılarının yükselebilmesi bakımından önemlidir. Grup aidiyeti çerçevesinde meydana gelen müşterek kimlikler, aynı zamanda bağlanmayı ve bütünleşmeyi de gerektirmektedir (Karaduman 2010: 2887).

Tarihteki birçok dönemde meşru “kimlik” olarak nitelendirilebilecek, diğerlerine göre üstün olan, tek temel aidiyet olduğunu savunan kişiler olmuştur. Bu aidiyet kimileri için ulus, kimileri için de din veya sınıf olmuştur. Ancak hiçbir aidiyet, mutlak olarak tek bir unsura bağlı değildir. Örnek olarak, inanç özgürlüklerinin tehdit altında olduğunu düşünen topluluklar için bütün kimliklerin özetinin dini aidiyet haline geldiği, ancak ana dilin veya etnik grupların tehdit altında olması durumunda kendi dinlerine mensup olan kişilerle de savaştıkları görülmüştür. Sonuç olarak kimlikleri meydana getiren unsurlar arasında bir hiyerarşinin olması, kimliği değişmez kılmamaktadır. Kimlik, zamana, zemine, ortama göre başkalaşmakta ve davranışları önemli ölçüde değişebilmekte ve çeşitlenebilmektedir (Maalouf 2012: 18).

Göçmenler ise hem kendi getirdikleri hem de içinde bulunmuş oldukları toplumun kültürü dahilinde etkili işlevsellik sergileyebilen bireyler olarak iki kültürlü kimlik veya öz kültürlerine ait özelliklere sıkıca sarılıp hâkim kültürü benimsemeyen kimlik geliştirebilirler. Hatta aynı anda iki veya daha fazla kültürel kimliği benimseyebilirler ya da öz kültürüne ait özelliklerin çoğunu terk edip bulundukları yerin kültürünü benimseyebilirler (Akıncı 2014: 32).

1.3. MÜŞTEREK (KOLEKTİF) KİMLİK

Müşterek kimlikten bahsederken bellek konusundan da bahsetmek gerekir. Bir toplumun müşterek kimliğini oluşturan en önemli etken o toplumun belleğidir.

Bellek kısaca, insan bilincinde yer etmiş olayları saklama, zamanı geldiğinde de hatırlama yeteneğidir. İnsan sahip olduğu bu yetenek ile şahsi gelişimini sağlar ve gelişir. Bireylerin sağladığı bu gelişim toplumun da gelişimini sağlar. İnsan belleği

sinir sistemimizin bir işlevidir. Vücut bulduğu yerler ise, gelenek ve görenekler, deyimler, atasözleri, anıtlar ve müzelerdir (Bilgin 2007: 211).

Ferdi bellek ise içtimai belleğin oluşmasını sağlar. Bireylerin her gün sistematik olarak maruz kaldıkları ve önemsiz gibi görünen güncel ve sosyal olaylar, haberler kimi zaman belleğimizden silindiği gibi kimi zaman derinlere gömülüyor. Esasen bu şahsi geçmişimizin bir parçası haline geliyor. Bu anlamda bellek her ne kadar şahsa özgüymüş gibi görünse de içtimai belleği oluşturuyor ve içtimai bellek de toplum kimliğinin oluşmasında temel rol oynuyor. İçtimai bellek bağlamında düşündüğümüz zaman müşterek kimlik için toplumun kimliği diyebiliriz.

Müşterek kimlik çoğu zaman grup aidiyetini geçmişi üzerinden inşa etmektedir. Geçmişi zihinde koruyan müşterek belleğin yardımıyla geçmişin mirası ve değerleri canlı tutulmaya çalışılır. Grup içerisindeki şahıslar bu ortak geçmişin bağıyla kimliklerini kurarlar ve ona bağlı şekilde yaşarlar. Dolayısıyla müşterek kimliğin inşasında sosyal hayalin müşterek belleği şekillendirmesi söz konusudur (Bilgin 1999: 59).

Kısaca, müşterek kimlik belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluğun sahip olduğu kimlik olarak sınırlandırılabilir ya da genişletilebilir. Etnik kimlik, milli kimlik (Bilgin 1999: 59) ve dini kimlik bu kategoride değerlendirilebilir.

1.3.1. Milli (Ulusal) Kimlik

Milli kimlik, diğer adıyla ulusal kimlik ulus ve ulus devlet kapsamında ortaya çıkan bir kavramdır. Bu kavramın merkezinde daha çok, ulusa ait dil ve kültürün olduğu bir tanınma, farklılık ve aidiyet olguları yer almaktadır. Milli kimlik, genel olarak diğer kimlik türleri üzerinde yer alarak bireyleri yalnızlaşmadan kurtaran bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte milli kimlik ile etnik kimliğin aynı kavram olmadığı belirtilmelidir. Milli kimlik her ne kadar etnik kimlik öğeleri barındırsa da farklı kavramlardır. Bunun sebebi milli kimliğin toplumun kültür kaynaklarının tamamını içermemesidir. Milli kimlik, kültür kaynaklarından bazılarının seçimi sonucu ortaya çıkmaktadır (Şimşek ve Ilgaz 2007: 195; Smith 1994: 31-32).

Milli kimlik, kültürel özelliklerin ayrıntılı olarak toplumun bazı bireyleri tarafından paylaşılıp bazıları tarafından paylaşılmaması kapsamında ele alınmaktadır.

Bununla birlikte milliyetçilik, ortak kimlik bağlamında topluluğu bir araya getirecek ve bir siyasi programa dönüştürecek biçimde milli kimlik kavramını vurgulamaktadır. Buradaki temel sorun birlikte yaşama isteğinin olup olmamasıdır. Birlikte hareket etmiş olmanın ve üretmenin hevesiyle hareket etmeyen toplulukların etnik kimliklerini ulusal kimliğe dönüştürmeleri mümkün değildir (Yıldız ve Demir 2003: 8). Milli kimliğin temel özelliklerini tarihi bir toprak parçası, ülke ya da yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir içtimai kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler ve fertlerin ülke üzerinde serbest hareket etmesini sağlayan ortak bir ekonomi olarak açıklamaktadır (Burçak 2015: 12).

1.3.2. Etnik Kimlik

Etnisite kavramı, sosyo-biyolojik yaklaşımı kullanan yazarlara göre biyolojik köken olarak “ırk” anlamında kullanılmakta, ırk kelimesi ise içtimai ve kültürel süreçlerle inşa edilen “toplumsal ırk” olarak kullanılmaktadır. Burada etnik olma durumu, zamandan bağımsız biçimde bireylere ve topluluklara özgü “doğal bir öz” gibi “ırk” kavramıyla eş anlamda kullanılmaktadır. Karşıt görüş ise bunu “Koşul Bağımlılık (Durumsallık) Yaklaşımı” olarak değerlendirerek, “etniklik” kavramını “koşul bağımlı” olarak kabul etmektedir. Koşul bağımlılık yaklaşımında bireylerin ve toplulukların karşılaştıkları iç ve dış koşullar, etnik kimlikte değişikliklere yol açabilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu yaklaşıma göre etnik kimlik bağımlı bir değişken olarak görülmektedir (Güler 2007: 27-28). Etnik kimlik bir bireyin kendi etnik grubuna ilişkin niteliği olarak tanımlanmaktadır. Çok boyutlu bir yapı olarak kavramlaştırılan etnik kimliğin gelişimi, kişinin kimliğinin anlamını ve bu kimliğe ait bir bağlılık hissini keşfetme sürecini içermektedir (Brown vd. 2014: 154-155).

Rothe³ vd. (2011: 74), ise etnik kimliği bir grubun değer, ideal ve inançlarını kapsayan bir kavram olarak açıklamaktadır. Dinamik ve karmaşık bir kavram olan etnik kimlik genellikle soy, ortak dil, köken, bazen de bir din ile ilişkili olabilmektedir. Ancak verilen ve kazandırılmış etnik kimliklerin doğaları her zaman örtüşmeyeceğinden aynı zamanda akışkan olarak da nitelendirilmektedir.

Etnik bir grubun kimliğinin oluşumunda aynı soydan gelme miti ile kültürel, ekonomik ve siyasi faktörlerin rolünü uzlaştırmaya çalışanlara göre etnik grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan din, gelenek dil ya da kurumlar gibi

³ Eugenio M. Rothe, Florida Uluslararası Üniversitesi’nde psikiyatri ve davranış sağlığı profesörü.

bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel müşterek tiptir. Bir grubun etnik grup olarak algılanabilmesi için altı özellik bulunmaktadır. Bu özellikler;

- Grubun kendine verdiği müşterek bir isim,
- Ortak soy miti,
- Ortak tarih,
- Özel ortak kültür,
- Belli bir toprak parçasına bağlılık,
- Dayanışma duygusu (Smith 1994: 42).

İrk kavramı, kimlik oluşumunun ayrılmaz bir parçasıdır ve içtimai bir yapı olarak ırkın incelenmesine ortam oluşturmaktadır. Böylece sömürülen kişilerin “öteki” olarak ırk haline getirildiği ve bunun benlik duygusuna nasıl etki ettiğini incelememizi sağlamaktadır (Challinor 2012: 1559).

Etnik kimlik, bir bireyin kendi etnik grubuna ilişkin algısı olarak tanımlanmaktadır. Çok boyutlu bir yapı olarak kavram haline getirilen etnik kimliğin gelişimi, kişinin kimliğinin anlamını ve bu kimliğe ait bir bağlılık hissini keşfetme sürecini içermektedir (Brown vd. 2014: 154-155). Etnik sıfatı “etni” kökünden türetilerek etnisitenin; “ortak dil, müşterek kutsal değerler, evreni ortak bir algıdan tanıma ve ortak yaşam ritüelleri etrafında organize olabilen insan grubu” olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Ancak etniklik kavramına ırk özellikleri gibi farklı anlamlar da yüklenmeye çalışılmıştır. Taguieff⁴, etniklik kavramını, tabu haline gelen ve küçümseyici bir anlama sahip ırk kavramının yumuşatılmış hali olduğunu söyler. Marshall⁵ ise etnisitenin ırk kavramına karşı ortaya konulan ve özgün kültürel davranışlar kapsamında sahip olunan veya başkaları tarafından bu şekilde değerlendirilen aidiyet temelli bir olgu olduğunu ifade etmiştir (Ekşi 2012: 26).

Burada açıklanan duruma örnek olarak tek etnik grubu barındıran etnik bir mahallede yaşamak, Türkçe/İngilizce (ya da o topraklarda konuşulan ana dil) dışında bir dilde konuşan bir aileden gelmek, büyük ölçüde tek etnik grubu barındıran etnik okullara katılmak, etnik kökene dayalı ritüeller ve diğer etnisite kültürel ifadelerine (müzik, gıda vb.) sahip olan bir aile yaşamına sahip olmak, ebeveynlerinin ve/veya

⁴ Pierre-André Taguieff, Fransız Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'ndeki bir Enstitü d'Etudes Politiques de Paris laboratuvarında, Politik Araştırma Merkezi'nde bir filozof ve araştırma direktörüdür.

⁵ George Catlett Marshall II. Dünya Savaşı sırasında ABD Genel Kurmay Başkanı. Daha sonra dışişleri ve savunma bakanı olarak hükümette görev almıştır.

büyükanne-büyükbabasının dilini konuşabilmek, etnik kökenli (dini gelenekler dahil olmak üzere) geleneklerden birinin etnik grubuna dahil olmak ve neredeyse yalnızca kendi etnik grubundan arkadaşlar edinmek gibi eylemler gösterilebilir (Blum 1999: 129).

Etnik kimlikler, kimliğin oluşması sürecinde sürekli olarak karmaşık ve tartışmalı sosyal yapılar şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durum etnik kimliğin evrim, devrim, değişim gibi süreçlerle birlikte genelde kültürel önermeler olarak da algılanmasına sebep olmaktadır. Etnik kökenler sonsuz dönüşüm sürecinde, belirsiz, sürekli tartışılan ve değişen kültür politikalarının sonuçları olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte dil ve kültürel benzerlik ve coğrafi yoğunlaşma ya da en azından bilinen “ev” sayılabilecek bir bölge de dahil olmak üzere etnisite ile bağlantılı pek çok ortak unsur bulunmaktadır. Ortak bir dil veya kültürün birliğini savunmak amacıyla kullanılabileceği gibi lehçelerin ayrımları ve özel küçük değişimler de farklılıkları ortaya koymak için kullanılabilir. Bir etnik topluluk duygusunun oluşturulması ve sürdürülmesi ele alındığında, dil özellikleri ve kültürel benzerlikler, önemli benzerliklerin ve önemsiz farklılıkların söyleminin yer aldığı ortak çıkarlar birlikte incelenmelidir. Bununla birlikte bir etnik topluluk kendi başına bir çıkar grubu değildir. Yalnızca anlaşılabilirlik, paylaşılan dil, kültürel normlar ve sosyal kurumların fikirlerini benimsemekle kalmaz, aynı zamanda kan bağları ve paylaşılan bir geçmiş ve birlik tarihi hakkında bir fikir gerektirmektedir. Bunun gibi paylaşılan geçmişlerin tarihi olarak doğru olması gerekmez, ancak kültürel geleneklerle bir tutarlılık göstermelidir. Bir etnik geçmişin hem yazılı hem de sözlü olarak hafızalarda ve tarihte bulunması gereklidir (Lynch 2006: 49-50).

Etnik kimliğin incelenmemiş kimlik, kimlik arayışı ve kimliğin elde edilişi olmak üzere üç aşamalı bir süreç olduğu öne sürülmüştür. Phinney⁶’ın bakış açısına göre, etnik kimliğini incelememiş gençler için sınanmamış (unexamined) kimlik aşamasında olduğunu söyleyebiliriz. Ergenlerde etnik kimliğin oluşumunda ikinci aşamada kendilerine “araştırmacı” adı verilmiş ve bu sürecin bir dönüm noktası (veya kriz) olduğu, sorgulama aracılığıyla bir keşif sürecinin başlangıcının geliştiği belirtilmiştir. Arama süreci; ilgili kitapların okunması, okulda ders alımı, etnik konuları tartışma, farklı yaşam biçimlerini denemek, daha politik olarak bilinçlenmek ve siyasi hareketlere daha fazla karışmak gibi çeşitli eylemleri içermektedir.

⁶ Jean S. Phinney, California Devlet Üniversitesi Psikoloji departmanında profesör.

Sorgulamayı tamamlayan kişilerin kimlik kazanma eğilimi taşıdıkları söylenmektedir. Çünkü kimliğin açıklık düzeyi ve etnisite anlamları anlaşılmıştır. Bu durum, “kişinin etnisiteyi kabul ve özümseme” ile karakterize edilmekte ve kişinin “yüksek etnik kimliğe” sahip olduğu görülmektedir (Martinez ve Dukes 1997: 504).

Etnik kimlik, yalnızca bir veya daha fazla etnik grubun belirli bir süre boyunca temas ettiği durumlarda anlamlıdır. Etnik ya da ırk açısından homojen bir toplumda, etnik kimlik neredeyse anlamsız bir kavramdır. Temas halinde olan gruplarla ilgilenen geniş araştırma alanı kültürleşme olarak tanımlanabilir. Etnik kimlik terimi bazen kültürleşme ile hemen hemen eşanlamlı olarak kullanılmıştır, ancak iki terim ayırt edilmelidir. Kültürel çeşitlilik kavramı genel olarak, iki farklı kültür arasındaki temastan kaynaklanan kültürel tutum, değer ve davranış değişiklikleri ile ilgilenmektedir. İlişki düzeyi genellikle şahıstan ziyade gruptur ve azınlık ya da göçmen grupların hakim toplumla ya da ev sahibi toplumla nasıl ilişkili olduğu üzerine odaklanmaktadır. Etnik kimlik, bireylerle ilgili olan ve çoğunlukla daha büyük toplumun bir alt grubu olan kendi grubuyla nasıl ilişkili olduklarına odaklanan bir kültürelleştirme yönü olarak düşünülebilir (Phinney 1990: 501).

1.3.3. Dini Kimlik

Din, müşterek kimliklerin en önemlilerinden biridir. Birçok insan dünyayı anlamlandırmak için dini kendilerine aracı kırlarlar. İnsanların kendilerini içinde tanımladıkları dini kimlikleri aynı zamanda içtimai bir aidiyeti işaret eder.

Dini kimlik kavramı, bir kişinin ya da grubun kendisini tanımlarken dinden referans alarak ortaya koyduğu kimliği olarak açıklanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ferdin yetiştiği kültür içinde dini kimliğini kazanması beklenmektedir. Ancak günümüzde bireyciliğin ön plana çıkması ile kişilerin dini kimliklerini değiştirmeleri ya da reddetmesi de olağandır. Özellikle göçmen toplumlarda olmak üzere, modernleşmenin hızlı yaşandığı yerlerde ve etnik sorunların olduğu bölgelerde etnik kimlikte olduğu gibi dini kimliklerin de hızla öne çıktığı görülmektedir. Bazı alanlarda dini kimlik etnik kimliğin önüne geçerken etnik kimliğin dinin önüne geçtiği alanlarla da karşılaşmaktadır (Yanmış ve Kahraman 2013: 123).

Din olgusu, kimliğin ortaya çıkmasındaki aidiyet boyutları içinde en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Din toplumsal ve kültürel kimlik için her ne kadar

birleştirici bir unsur olarak görülse de bölücü ve parçalayıcı özelliği olduğu da unutulmamalıdır. Bu bağlamda dinin iki yönlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Toplum güçlü ve sağlıklı olduğunda dinin birleştirici özelliği ortaya çıkarak üretimi teşvik etmede ve kişilerin yaratıcılıklarını kullanmasını desteklemektedir. Fakat dinin ortak paydasının ve dinamik boyutunun kaybolduğu dönemde ise parçalayıcı özelliği ortaya çıkarak tekfir kavramının devreye girmesi ile dinin bir hakimiyet kurma aracı olarak kullanılmasına sebep olmaktadır (Türkkan 2011: 43).

Dini kimlik verili özellik taşır ve doğuştan gelmektedir. Diğer bir deyişle bireyler doğdukları andan itibaren bir dine mensup olarak yetiştirilirler ve bu dini kimliklerinin bir parçası olarak kabul ederler. Bunun yanında küçük bir kesim sonradan kendilerine uygun başka bir dine geçebilmektedir. Ancak bu durum oldukça nadirdir. Çünkü birey doğduğu andan itibaren hangi dine mensup olursa olsun, yetiştirildiği dinin şartlarını tam olarak yerine getirmese bile o dini benimseyerek kimliğinin bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenden dolayı kişi kimliği hakkında bilgi verirken dini kimliğinden ayrı tutmayarak hangi dine mensup olduğunu da açıklamaktadır (Burçak 2015: 11).

1.4. SOSYAL KİMLİK

Sosyal kimlik kuramı, gruplar arası davranışın açıklanabilmesi doğrultusunda farklı bir nazari çerçeve ortaya koymaktadır. Sosyal kimlik kuramı ile gruplar arası algı ve davranışların açıklanması için temel güdü ve biliş farkındalığıyla oluşan süreçlerin önemine değinilmektedir. Bu kapsamda birbiri ile ilişkili beş temel kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma, en küçük grup paradigması ve iç grup kayırmacılığı ve sosyal yapıdır. Bu kavramlar iç içe girdiğinden ayrı şekilde ele alınabilmeleri mümkün olmamaktadır (Demirtaş 2003: 127). Sosyal kimlik genel olarak kabul gören semboller, dil, din, etnisite, coğrafya, yaşam tarzı, ortak tarihi tecrübe, değerler, gelenekler, özelemler üzerinde kurulan bir olgu şeklinde açıklanabilir (İnaç 2005: 292).

Sosyal kimlik kavramı kişilerin sosyo-demografik özelliklerine, herhangi bir gruba üye olup olmamalarına, toplum içindeki sosyal rollerine, sosyal kişilik türlerine, olaylara yaklaşımlarını ifade eden kişilik ve karakter özelliklerine göre

şekillenmektedir. Diğer bir deyişle kişilerin sosyal kimlikleri, kurulan iletişim sürecinde bireyin sosyal statüsü çerçevesinde davranışları sergilediği roller olarak açıklanmaktadır (Karaduman 2010: 2887).

Sosyal kimlikte yapılan vurgu aynı zamanda müştereklik ile de ilişkilidir. Müşterek yapı içinde kişiler şahsi özelliklerinden kurtularak kendilerine toplumda bir yer edinmeye çalışırlar. Bu doğrultuda kimlik edinme çabası, modern bir karmaşıklık ve çatışmayı da içermektedir. Bunun nedeni, her zaman bir grup içerisinde doğan ve yaşamını sürdüren bireyin, varoluş yapısı gereğince “aidiyet” ve “mensup olma” duygularını içermeyen bir kimlikten bahsedilemeyecek olmasıdır (Yanık 2013: 229).

1.5. TÜRKİYE’DE KİMLİK ALGILAMASI

Türkiye’de kimlik sorununun temeline bakacak olursak Cumhuriyet’in kuruluşuna gitmek gerekecektir. Çünkü Türkiye’nin kimlik sorunu bir ‘Türk’ kimliğinin ortaya çıkmasından sonra başlamış bir problemdir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu arasında geçen tarihi olaylara bakarsak, bu sorununun temelini görebiliriz.

Birinci Meclis’in 23 Nisan 1920 tarihinde açılışından sonra resmi olarak yeni bir Türk Devleti’nin inşasına başlanmıştır. Bu sürecin bir getirisi olan, 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre’nin Lozan şehrinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle Britanya İmparatorluğu, Fransız Cumhuriyeti, İtalya Krallığı, Japon İmparatorluğu, Yunanistan Krallığı, Romanya Krallığı ve Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı (Yugoslavya) temsilcileri tarafından imzalanmış barış antlaşması, Lozan Antlaşması sonucunda mübadele konusu gündeme gelmiştir. Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübâdelesini, 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’na ek olarak yapılan sözleşme uyarınca Türkiye ve Yunanistan Krallığı’nın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Göçe tabi tutulan kişilere ise mübâdil denir. Mübadele ile 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu’dan Yunanistan’a, 500.000 Müslüman Türk de Yunanistan’dan Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır (Ateş 2008: 53-54).

Bu bilgiler ışığında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e nüfus değişimleri incelendiğinde, geniş bir topraktan ve birçok ırk, din ve dile mensup milletlerden

meydana gelen İmparatorluktan milletlerin birer birer ayrılması, bir birbiri ardı sıra devam eden etnik yapı değişimi olarak nitelendirilebilir. Bu etnik yapı değişiminin bir noktasında, bütün milletlerin ayrılıp yalnızca Türk milletinin kaldığı noktada, yani özetle, imparatorluğun çok ulusluluktan tek ulusa indirgendiğinde, nitelik bakımından bir değişim yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu nitelik değişiminin üzerine inşa edilmiştir. Türkler, bu değişimin temel unsurunu teşkil etmiş, İmparatorluğun bünyesinde de mevcut olan bu unsur, Cumhuriyet'e de yansımıştır. Sonuç olarak, çok ulusu İmparatorluktan, ulus devletine geçiş, ümmet sisteminden millet sistemine geçiş olarak tanımlanabilecek bu süreç sonunda, çoğunluk nüfusu Türklerden oluşan bir millet ortaya çıkmıştır. Düşman işgali altındaki Anadolu topraklarının kurtarılmasıyla da, Türk milletin üzerinde yaşayacağı ülkenin sınırları belirlenmiş ve modern anlamda bir ulus devleti kurmanın temel gereksinimlerinden olan, “millet” ve “vatan” birliği sağlanabilmiştir. Bunun ardından sıra, Batı modelinde toplumu değiştirmeye, yeniden şekillendirmeye gelmiştir (Acun 2007: 42-50).

İşte tam da bu noktada bir kimlik bunalımının başladığını söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti her yönüyle bir doğu toplumu iken, batı toplumu olarak inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ilk yıllarda zor zamanlar geçirmişlerdir. İnkılaplara verilen bazı tepkiler gösterge olarak kabul edilebilir. Azınlıkların yaşadığı kimlik problemleri de bu süreç sonrasında yaşanan değişimler, devrimler ve uygulamalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Yahudi vatandaşların özelinde bu konuya çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington Türkiye'nin yaşadığı bu kimlik sorununa değinmiştir. Huntington 'Medeniyetler Çatışması' adlı eserinde Türkiye'yi 'bölünmüş ülkeler' tanımlamasına dahil etmiştir. Huntington'un 'bölünmüş ülkeler' kavramında bahsettiği ülkelerin toplumları hangi medeniyete ait oldukları konusunda bölünmüş durumda olmalarına rağmen türleri neredeyse bir olan kültürel bir yapıya sahiptirler. Ülke liderleri bu toplumları Batı topluluğunun bir parçası yapmaya çalışmakta fakat kültür, bu insanların Batı kültürünün bir parçasını oluşturmadığını yansıtmaktadır. Huntington, bölünmüş bir ülkenin kendi medeniyet temelli kimliğini başarılı bir şekilde yeniden oluşturabilmesi için ülkenin liderleri ve ileri gelenlerinin bu hamleyi desteklemeleri ve bu değişim konusunda istekli olmaları, halkın da bu değişime ve yeni oluşuma rıza göstermesi ve ev sahibi

medeniyetin bu değişimi kucaklayıp kabul etmeye gönüllü olması, gibi koşulların yerine getirilmesi gerektiğinden söz etmektedir (Huntington, 2001: 41).

Huntington'a göre Türkiye tam olarak bölünmüş ülke kavramının tanımını karşılamaktadır. Bir yandan İslam medeniyetinde kalıp bir yandan Batı medeniyetine yönelen bir Türkiye betimlemesi yapan Huntington, Türkiye'yi bu kavrama neden tam olarak uygun gördüğünü bazı nedenleriyle şu şekilde ifade etmektedir:

“Üç yıl önce, birçok ülkede ciddi tartışmalara yol açan "Medeniyetlerin Çatışması" adlı makalemi yayınladım ve o makalede soğuk savaş sonrası dünyanın, soğuk savaş sırasında olduğu gibi üç büyük bloktan çok, Batı, İslâm, Ortodoks medeniyeti, Konfüçyus medeniyeti, Budist medeniyeti, Hindu medeniyeti, Japonya, Latin Amerika medeniyeti gibi yedi veya sekiz büyük bloktan oluşmaya yöneldiğini ileri sürdüm. O makalede Türkiye'yi bölünük ülke olarak tanımlamıştım. Bunun sebebi, Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi mi, yoksa bir Orta Doğu ülkesi mi; bir İslâm ülkesi mi, yoksa laik bir ülke mi; Batılı mı, yoksa Batılı olmayan bir ülke mi olduğunun belirsiz olmasıdır. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve diğer Türk liderlerin Türkiye'yi kültürler arasında bir köprü olarak tanımladıklarına dikkat çektim ve eğer böyleyse Türkiye'nin çok faydalı bir rol oynayabileceğini ileri sürdüm. Bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Ancak söylemem gerekir ki, köprü olmanın bazı zorlukları vardır; Bir köprü iki toprak parçasını birleştiren, ancak ikisine de ait olmayan sun'î, kırılgan bir yapıdır. Ayrıca iki yakasında olan insanlar da zaman zaman köprüünün üzerine yürürler. Atatürk modelini izleyerek, Türkiye ekonomik kalkınmada ve çarkları dönen bir demokrasi yaratmakta büyük gelişmeler sağladı. Konuştuğum bazı Türklerin, Batılılaşmaya yoğun arzu duyduklarını, Batılı olmayan Türk değerlerine neredeyse açık nefret beslediklerini hissettim. Batı'da, bildiğiniz gibi, Türkiye'yi Batı toplumunun tam bir üyesi olarak kabul etmeye yanaşmayan güçlü bir direniş vardır ve Türkiye'de de Batılılaşmaya karşı bir muhalefet doğduğu görülmektedir” (Kumru 2018: 610-611).

Özetleyecek olursak, Türkiye vatandaşları gerek Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti olduğu sırada geçen süreçte gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi kimliğini oluşturmaya başladığı zamandan günümüze kadar geçen süreçte çeşitli kimlik problemleri yaşamışlar ve yaşamaya devam ediyorlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLERİN TARİHİ GEÇMİŞİ VE OSMANLI DEVLETİNDEKİ DURUMU

2.1.OSMANLI DEVLETİ'NE GÖÇLERİNDEN ÖNCE YAHUDİLERİN KISA TARİHİ

Yahudi topluluğu, kurulan Yahuda devletinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Hazreti Yakub'a atfedilen bir kahramanlık sonucunda İsrailoğulları (Beni-İsrail) ismini almışlardır. Bu kavim, Hazreti Musa'dan sonra Musevi, Süleyman'dan sonra Yahudi şeklinde adlandırılmıştır. Tüm isimler tek bir kavmin karşılığıdır. Yahudiliğin tarihi kökenine ait bilgilere dini kitaplardan ulaşılmaktadır. Menkıbe, rivayet ve hikayeden oluşan bu bilgiler, tam anlamıyla bilgi sunamamaktadır. Yahudiliğin temel yapısı hakkındaki bilgilere Kitab-ı Mukaddes incelenerek ulaşılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in birinci bölümü "Tevrat"a (Eski ahit) ait bilgilere göre Yahudilerin tarihi yapısı şu aşamalardan meydana gelmektedir (Kızıloğlu 2012: 37):

- Göçebelik ve birinci esaret,
- Mısır'dan çıkış (Exode) ve Mev'ud toprağına yerleşme
- Hükümet haline gelme
- Şevket ve ikbal devri
- Düşkünlük ve parçalanma (İsrailiye, Yahudiye Devletleri) dağılmalar ve ikinci esaret
- Babil'den dönüş, yarı milli hayata kavuşma
- İzmihlal ve ikinci dağılma (Diaspora)

2.1.1. Yahudilerin Kenan'dan Göçü

Kenan diyarında bin yıllar boyunca değişik kavimler yaşamıştır. Bölgeye 'Kenan' ismini veren kavim, Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın kökünden gelen Sami kavmidir. Bazı kaynaklara göre Yahudilerin Kenan'dan göçünün başlıca sebebi Sami kavmiyle baş edememesidir. Bununla birlikte bölgedeki kuraklık da bu göçe etmen olmuştur. Kenan diyarı toprakları Türkiye'nin Hatay ilinin güneyinden başlar, Mısır'ın sahil kesimlerine ve Şeria nehrinin batısına kadar olan toprakları kapsar. Günümüzde bu topraklar İsrail, Filistin ve Lübnan topraklarını ve Mısır ile Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsar.

Tevrat'a göre, Yahudiliğin ortaya çıkışı, MÖ 2000 yılının erken dönemlerinde, Patrikler dönemi şeklinde isimlendirilen, İbrahim, İshak ve Yakup'un yaşadığı döneme kadar dayandırılmaktadır. Fakat Musa Peygamber'in dünyaya gelişinin bilgisi ile İbrahim Peygamberin soyuna dayandığı konusundaki bilgilerin kesinliği yoktur. Kendilerini İbrahim Peygamber'in soyuna dayandıran Yahudiler, dinlerinin, kutsal kitaplarının ve inançlarının çok eski dönemlerde de var olduğu düşüncesiyle saygı görmek adına bu dayanağı öne sürerler. Bu davranışlarının, dinlerinin ilahi bir din olduğunu, kendilerinin de bu saygın dinin liderleri olduğunu ve dinin sahibi olduklarını gösterme çabasıyla ilintili olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda bakıldığında Yahudilerin hedefi, "inandıkları dinin çok eski ve ilahi bir din" olduğunu göstermektir. Bu bilgilerin kesinliğinin belirsizliği bilinse de Yahudiler tarafından kullanıldığı bir gerçektir. Yahudiler, bu durumu psikolojik ve sosyolojik bir yapı taşı şeklinde ulus devlet ve kimlik yaratmak için kullanılmaktadırlar. Bu iddiaların kanıtlanması adına kaynaklar ve araştırmaların sürekli var olduğu açıktır. Bu bağlamda Yahudilerin, Kenan bölgesi ile arasındaki bağlantı ise Tevrat'a göre MÖ 1500'lere kadar sürmüştür. MÖ 15. yüzyıl ve 13. yüzyıl arasında Yahudiler, Mısır'dan ayrılarak Kenan bölgesine gelmişlerdir. MÖ 12. ve 11. yüzyıllar arasındaki dönem de Hakimler dönemi olarak adlandırılmıştır. Yahudiler, yine MÖ 12.-13. yüzyıllardan itibaren Kudüs çevresi olan Kenan bölgesine yerleşmişler ve kendi yaşantılarına ve dinlerine özgü uygulamalarıyla bir "diniyetnik" topluluk olarak kendilerini var etmişlerdir. Kenan bölgesinde, diğer şehir devletleri ile beraber karmakarışık bir tarihi dönem geçirmişlerdir (Erdemir ve Erdemir 2010: 120).

Bununla birlikte MÖ 970 ve 930 sıralarında üçüncü İsrail Kralı olan Süleyman (Solomon), Davud ve Bethsabee' nin oğludur. Süleyman dönemi son derece iyi ve barış içinde bir dönem olarak belirtilmektedir. Süleyman döneminde İsrail bazı ticaret yolları üzerinde ekonomik anlamda çok güçlü bir konuma gelmiştir. Bu sayede İsrail, tam teşekküllü bir konuma erişmiş ve üretimini arttırmıştır. Yine bununla birlikte Fenikelilerle ortak olmuş, ticari ilişkilerde bulunmuştur. Bu bağlamda bakıldığında İsrail'in lüks ve bolluk içinde olduğu belirtilmektedir. Kral Süleyman, Kudüs'te 7 yıl süren çalışmalar sonrasında bir mabed yaptırmıştır. Tanrıya özgülüğün bir yansıması olan monarşi, mutlak krallık, İsrail patriarkal ve kabilev cemaatinin özgürce yaşanan gelenekleriyle karşı karşıya gelerek çatışmıştır. Daha sonrasında Kral Süleyman'ın hayatını kaybetmesi ile birlikte ortaya çıkan siyasi çatışmalar krallığın parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine Kral Süleyman halk tarafından efsaneleştirilmiştir. Bazı mistik tarih kaynakları, Süleyman'ın kişiliğini ve adalet yaklaşımını oldukça övmektedirler. Hatta Neşideler Neşidesi, Ecclesiaste, Prowerb ve Mazmurlar' ın yazılan bir bölümü Süleyman'a atfedilmiştir. Davud, Kudüs (Jerusalem)'ü Jebuseen'lerden MÖ 10. yüzyılda almış ve Kudüs, böylelikle İsrail krallığının başkenti konumuna gelmiştir (Kaufmann ve Einsenberg 2000: 269).

Kudüs tarihte stratejik bir konum olarak görülmüştür ve 70'ten fazla işgale uğramıştır. Yahudilerin özgürlüklerini kaybetmesi ve sürgün edilmelerinden sonra Kudüs manevi bir sembol olarak görülmüştür ve önemli bir yer haline gelmiştir. Yahudilerin, ibadet etme imkanı bulamadıkları için din değiştirmek durumunda kaldıkları iddia edilmektedir. Dinini değiştirmeyen Yahudiler ise sürekli olarak mabedin yeniden güçleneceği fikrini benimsemişlerdir (Yiğitoğlu 2012: 1209).

2.1.2 Asur Sürgünü

Filistin'e Yahudilerin gelmesinden önce burada Kenanlılar Gibonlular ve Filistinliler yaşamaktaydı. MÖ 12. yüzyılda ise Mısır'dan sürülen İsrailoğulları bölgeye gelmiştir. Ancak Filistinliler tümten İsrailoğullarının hakimiyeti altına girmeyerek, Akdeniz kıyısında kendi kontrollerini sürdürmüşlerdir. Bölgenin diğer kesiminde kurulan İsrail Krallığı ise birkaç yüzyıl varlığını sürdürdükten sonra MÖ 8. yüzyılda Asurluların bölgeye hakim olması ile birlikte İsrail Krallığı ortadan kalkmıştır (Umar 2002: 422).

Burada yaşayan on Yahudi kabilesi Asur ülkesine götürülerek farklı bölgelere yerleştirilmiştir. Tanah'ta, kuruluşundan itibaren İsrail Krallığı ve sonrasında gerçekleşen Asur sürgünü ile ilgili bilgiler, I.-II. Krallar ve I.-II. Tarihler'in yanı sıra Yeşaya, Hoşea, Amos ve Mika kitaplarında yer almaktadır. İsrail Krallığı'nın Yeruşalim'e başkaldırarak ayrılması ilk olarak I. Krallar'da anlatılmaktadır. Kral Süleyman döneminde alınan vergilerden bunalan kuzeydeki on kabile, onun ölümünden sonra krallığın başına geçen Rehoboam'la bu konu hakkında görüşmüş fakat taleplerinin sert bir şekilde reddedilmesi sonucunda Mısır'da bulunan Yeroboam'ı çağırarak İsrail kralı ilan etmişlerdir (Kılıç ve Altuncu 2016: 518).

Asur istilasası sırasında sürgüne gönderilenler de gönderilmeyenler de bir şekilde varlıklarını koruyamamışlardır. Sürgüne gönderilenler evlilik, din değiştirme, kültürden etkilenme gibi sebeplerle varlıklarını sürdürememiş, gönderilmeyenler ise topluma karışıp dini ve kültürel mirasın devamını getiremedikleri için varlıklarını sürdürememişlerdir. Yani Asur istilasası için, Yahudilerin bu topraklardaki dini varlığının sonunu getirdiğini söyleyebiliriz.

2.1.3. Babil Sürgünü

MÖ 800 ile MÖ 200 yılları arasında Yahudilerin Babil sürgünü ve sürgünden sonraki dönemi yaşanmıştır. Bu dönem dünya tarihinde “Eksen Çağı” ya da “Yaratıcı Çağ” olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde oldukça önemli ve şekil verici yeni fikirlerin ortaya çıkması bu çağın en önemli niteliği olarak belirtilmektedir. Söz konusu dönemde ön planda olan tüm medeniyetler aynı düzeyde gelişme sergilemiş, dini ve felsefi fikir temalarında çok mühim gelişmeler kaydedilmiştir (Kurt, 2006: 438).

Asur Sürgünü, Yahudilerin tarihi süreçte yaşadıkları ilk sürgün olarak bilinmektedir ve 700'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Bu yıllar Yahudiler' in çok zor atlattıkları dönem olarak tanımlanmaktadır. 700'lü yıllardan önce gerçekleşen olaylar, daha zorlaşacak gelecek yılların habercisi niteliğindedir. Hz. Süleyman'ın hayatını kaybetmesinden sonra ikiye bölünen ülke, I. Yeroboam, kuzeyde İsrail krallığını, Rehoboam ise ülkenin güneyinde Yahuda krallığını kurmuştur. Daha sonra kuzey krallığı yıkılmış ve bunun sonucunda Yahuda Krallığı Asur'a yarı bağımsız bir şekilde bağlı kalmıştır. Ancak Babil'in o bölgede hakimiyeti ele almasıyla beraber bazı Yahuda krallarının isyanları başlamış ve bu isyanlar sonucunda Babil kralı

Nebukadnezzar, MÖ 587/586 döneminde Yerus alim'i işgal etmiştir. Yahudiler, Babil'in Kudüs'  işgal etmesiyle beraber özgürlüklerini tamamen kaybetmişlerdir. Yahudilerin Kudüs' n tanrı tarafından korunduğu ve bu nedenle hiçbir zaman yıkılamaz olduğu düşüncesinin aksine, Kudüs ve Süleyman döneminde inşa edilen Beyt Ha-mikdaş mabedi Babiller tarafından yıkılmıştır. Bunun yanı sıra Yahudalılar ve kraliyet ailesinin birçoğu Babil'e tecrit edilmiştir. Bunun sonucunda bir Yahuda kenti olan ve boşaltılan Yahuda'ya ise Filistiler, Edomlular ve Arap kabileleri yerleştirilmiştir. Birçok nedeni olan sürgünün bazı nedenleri şu şekilde verilmektedir (Karaca, 2017: 3-13):

- Asurlular için  srail'in çok stratejik bir konuma sahip olmasının yanı sıra kendi bölgesinden başlayan ve Mısır'a kadar giden ticaret güzergahının Filistin bölgesinden geçmesi,
- Yahudalıların Babil'e ödedikleri vergiyi vermemek için Nebukadnezzar'ın Mısır'a sefere gittiği dönemde Mısırlılarla birlikte isyan başlatmaları sonucunda Nebukadnezzar'ın söz konusu isyanları engellemek için Yahuda'ya sefer düzenleyerek bölgeyi işgal etmesidir.

Bununla birlikte Nebukadnezzar'ın krallığının sekizinci yılında Babil sürgününde sürgün edilenlerin sayısı hakkında II. Krallar kitabındaki söylemler değişkenlik göstermektedir ve bu nedenle kesin bir bilgiye erişilememektedir. II. Krallar kitabında 24/14. ayette "Bütün Yerus alim halkını, komutanları, yiğit savaşçıları, zanaatçıları, demircileri, toplam on bin kişiyi sürgün etti" şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Söz konusu ayetteki veriler doğrultusunda sürgün edilen komutanların, zanaatçıların, demircilerin bütünün sayısının on bin olduğu öne sürülmektedir. Fakat II. Krallar 24/15 ve 16. ayetlere göre "Babil Kralı Nebukadnezzar Yehoyakin'i tutsak olarak Babil'e götürdü. Onunla birlikte annesini, karılarını, hadımlarını ve ülkenin ileri gelenlerini de Yerus alim'den Babil'e sürdü. Ayrıca yedi bin deneyimli yiğit savaşçıyı ve bin zanaat ıyla demirciyi Babil'e sürgün etti." ifadesi bulunmaktadır. Verilen iki kaynaktaki problem şundan meydana gelmektedir; II. Krallar 24/16. ayette belirtilen 7000 yiğit savaşçı ve 1000 zanaatçı ifadesi, II. Krallar 24/14'de belirtilen 10.000 kişinin bünyesinde olduğu mu varsayılmalıdır yoksa ayrı olarak mı d ş n lmelidir problemidir. Bu iki ayet birbirinden ayrı bir şekilde incelendiğinde Nebukadnezzar'ın krallığının sekizinci yılında 18000 kişinin tecrit edildiği neticesine erişilmektedir. Ancak iki ayetin

birlikte ele alınması durumunda tecrit edilen insan sayısının totalde 10.000 kişi olduğu neticesine varılmaktadır (Akbiyık 2010: 76).

2.2. ROMA DÖNEMİNDE YAHUDİ TOPLUMU

Roma döneminde tolerans gösterilen tek dini topluluk Yahudilerdir. Dost halk olarak ifade edilen Yahudiler, Roma hukukuna bağlı şekilde hareket etmişlerdir. Bunun dışında tek bağlı kaldıkları ve sorumlu oldukları yasa Tevrat'ın oluşturduğu Yahudi şeriatıdır. Bu sebeple ömür boyu tanrılarına sorumlu bir şekilde yaşamışlar bu kurallara yönelik bir hayat tarzı benimsemişlerdir. Roma yönetiminin hâkim olduğu pek çok bölgesinde vergi toplamada, kanunların uygulanmasında, arazi işletiminde usulsüzlükler oluşmaktadır. Bu usulsüzlük Kudüs'te en büyük isyanın çıkmasını tetiklemiştir. Romalılar Kudüs'ü MÖ 63 yılında ele geçirmişlerdir. Hakimiyetten itibaren ılımlı bir yönetim tarzı benimsenmiştir. Belirtildiği üzere Yahudilere birçok ayrıcalık ve haklar tanınmıştır. Yahudiler dinlerini özgür bir şekilde yaşamışlardır. Bunun bir göstergesi ise Yahudilerin “put” şeklinde algıladıkları meşhur Roma sembolü Kudüs'e sokulmamıştır. Yahudilerin büyük bir kısmı verilen bu ayrıcalıklardan memnundur. Fakat Neron'un güvenini kazanan Jueaea'ya procurator (maliye memuru) olarak atanan Gessius Florus ile birlikte Yahudi düzeni bozulmuştur. Florus'un Yahudi tapınağından yüksek miktarda vergi talep etmesi sonucunda ise isyan meydana gelmiştir. İsyanın diğer bir sebebinin ise Zealotların ortamdan faydalanmak istemeleri olarak beyan edilmektedir (Erdemir ve Erdemir 2010: 123-124).

2.3. ANADOLU'YA İLK YAHUDİ GÖÇLERİ

Anadolu Yahudi yerleşimleri MÖ 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Josephus Flavius Yahudi tarihini ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Anadolu'ya yerleşimler hakkında bilgi sunan Flavius, eserinde Aristoteles'in talebesi Karlkhos'un Anadolu'da MÖ 4. yüzyılda Yahudilere denk geldiğini belirtmektedir. Selevkos Kralı III. Antiokhos MÖ 3. yüzyılda ise, 2.000 Yahudi ailesinin Babil'den (bugünkü Irak) Frigya ve Lidya'ya gönderilmesi hususunda hüküm vermiştir. Bu hüküm ardından Yahudilere yönelik hakların talep edildiği de görülmektedir. Konu ile ilgili Cicero,

Anadolu'nun Dinar, Edremit ve Bergama mevkilerinde Yahudi cemaatlerini yer aldığını belirtmiştir. Josephus ise aynı dönemde Karadeniz ve Marmara bölgelerinde Yahudi varlığının bulunduğu söz etmektedir. Yahudiler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti öncesinde Anadolu'da bulunmuşlardır. Büyük İskender Filistin'deki Yahudileri İzmir'e naklederek buradaki Yahudi yaşamının başlamasını sağlamıştır. Fakat Türkler ile Yahudi karşılaşmasının ilk defa gerçekleştiği dönem ise Irak Türkleri ile olmuştur. Galante'ye göre ise eski Yahudi Cematleri arasında yer alanlar şunlardı (Güner 2007: 110):

- İzmir (MÖ 325'te Büyük İskender Filistin'den İzmir'e bir Yahudi topluluğunu nakletmişti).
- Efes.
- Dinar ("Apamee").
- Rodos.
- Antalya.
- Bergama.
- Bursa.
- Ankara.
- Edremit ("Adramittus").
- "Laudice".
- Sardes.
- Urfa.
- Mersin.
- Selanik.
- İstanbul.
- Edirne.
- Kayseri.
- Bandırma ("Panoramus").
- Eskişehir ("Dorylee").
- Konya ("İconium").
- Antalya.
- Alaiya.
- Adana.
- Nusaybin.

- Sakız Adası.
- Bodrum (“Halicarnassos”).
- Diyarbakır.
- İstanköy.
- Ödemiş.
- Foça (“Phocae”).
- Manisa.
- Akhisar (“Thyatera”).
- Balat ("Plateia", "Miletos").
- Aydın (“Tralles”).
- İasos Adası (“Asımkale”).
- Çankırı ("Gangra").

Bu bilgiler aynı zamanda Alliance İsrailite Universelle kaynaklarında da geçmektedir.

MÖ 139/8 yıllarında Anadolu’daki Yahudilerin varlıkları; Pergamon Kralı II. Attalus ve Kappadokia Kralı V. Ariarethes’in Karia’daki Myndos, Halikarnasos ve Knidos, Lykia’daki Phaselis, Pamphylia’daki Side kentleri ile ilgili mektuplarından anlaşılmaktadır. Bu dönemde Yahudilere birçok ayrıcalık tanınmıştır. Roma Yahudilere ayrıcalıkların tanınmasının dışında birçok kısıtlama da getirmiştir. Bu kısıtlamalardan biri Hadrianus döneminde gerçekleştirilmiştir.

Yahudi dinine ait olan sünnet uygulaması yasaklanmıştır. Fakat Hadrianus’un halefi olan Antoninus Pius tarafından yasak sona erdirilmiştir. Diğer bir yasak ise Septimius Severus’un dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde ise Yahudiliğe geçiş yasaklanmıştır. Milattan Sonra (M.S.) 423 yılında II. Theodosius sinagog yapımı ve onarımını engellemiştir. Hristiyanlar ile Yahudiler arasındaki anlaşmazlıkların ise resmi yargıçlar tarafından çözüme kavuşturulmasına karar verilmiştir. Tüm bu kısıtlamalara karşılık Yahudi halkı hakları dahilinde yaşamaya devam etmiştir. Roma İmparatorluğu hakimiyetinde olan Anadolu’ya bu dönemde göçler gerçekleşmiştir (Karahana 2017: 404).

Yahudiler Müslümanların hakim oldukları sahalarda diğer bölgelere nazaran daha rahat bir yaşam tarzı sürdürmüşlerdir. Bu sebeple Yahudiler tarafından İslam coğrafyaları tercih edilmeye çalışılmıştır. Endülüs’ün Müslümanlar tarafından fethi ise Yahudiler tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Endülüs Emevileri’nde

altın çağlarını yaşamışlardır. Zorunlu göç ile birlikte Güney Batı Asya (Ortadoğu) ve Balkanlar gibi çevre coğrafyalara Yahudi göçleri devam etmiştir. Özellikle İspanya’da yaşanan zulümler sebebiyle II. Bayezid zamanında İspanya’dan Anadolu’ya göçler daha da hızlanmıştır (Yetkin 2014: 28).

2.4. OSMANLI DEVLETİ’NDE YAHUDİLERİN DURUMU

Osmanlı Devleti, topraklarında yaşayan toplulukları ‘millet sistemi’ adındaki sistemle, din ya da mezhep esasına uygun örgütleyip yönetmiştir. Bu sistemin amacı, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim unsurlar için bir çerçeve oluşturmaktır. Millet kelimesi dini toplulukları ifade eden bir kelime olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti benimsediği bu yönetim anlayışıyla yüzyıllar boyunca birbirinden farklı birçok milleti yapısında bulundurmıştır. Müslümanlar, Yahudiler, Hristiyanlar kendi dinlerinin gereğince ibadetlerini yaparak, kendi yapılarını koruyarak, hukuki konularda kendi sistemlerini kullanarak yaşamışlardır. Ancak bunlara rağmen, devletin esas edindiği bu millet sistemi altı asır aynı yapıda geçmemiştir. Özellikle Tanzimat’ın ilanından sonra millet sistemi adeta tüzel bir kişilik kazanarak, toplulukların vakıf, okul, sosyal tesis gibi kurumlarının idaresi ve denetimi millet meclislerinin (dini kurumlarının) eline geçmiştir (Gürpınar 2003: 276).

Osmanlı Yahudileri için on altıncı ve on yedinci yüzyıl en güzel zamanları, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl düşüş zamanları diyebiliriz. İspanya’dan sürgün edildikleri 1492 yılı önemli bir tarihtir. Sefarad Yahudilerinin Osmanlı’ya gelişinden önce Yahudiler küçük bir cemaatti. Aralarında Yunanca ya da Türkçe konuşuyorlardı. Cemaat kendi içinde ikiye ayrılmıştı; Rabbinitler cemaati ve Karaite cemaati. Ancak gelen göçlerle kısa sürede asimile olmuşlardır. Türkçe ve Yunanca’nın yerini Ladino dili almıştır. On altıncı yüzyıl Yahudi kaynakları Osmanlı Devleti’ni kötülüklerin içinde bir cennet olarak tanımlamaktadır. Sürgünden sonraki zaman dilimi içerisinde devlete kısa sürede adapte olmuşlar, Osmanlı ticaretinin bel kemiği haline gelmişlerdir. Bilimde, politikada, diplomatik ilişkilerde aktif rol oynamışlardır. Osmanlı Yahudilerinin en önemli dönemlerinden biri de, ileride ayrıntılı olarak söz edeceğim, Sabetay Sevi’nin kendisini ‘Mesih’ ilan ettiği dönemdir. Bu dönemde Yahudiler Mesih’in gelişine hazırlandılar, tövbe ayinleri düzenlediler, özel oruçlar ve ibadetler uyguladılar, eşyalarını satıp Filistine’e göç için

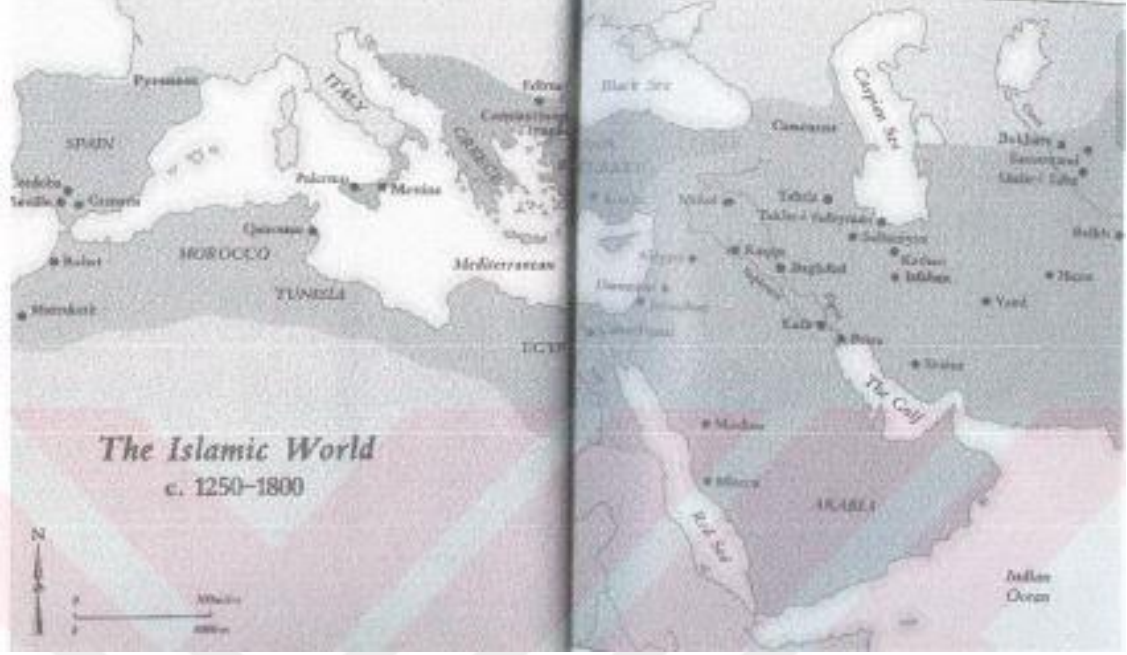
hazırlandılar. Ancak Sevi'nin tutuklanıp, İslam dinini kabulünden sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Yahudiler için başlayan gerileme döneminin ilk belirtilerinden önce Sevi olayının meydana gelmesi, bu gerilemeyi hızlandırmıştır ve kötüleştirmiştir (Erdemir ve Erdemir 2000: 26-28).

2.4.1. Sefarad Yahudilerinin İspanya'dan Göçü

Roma döneminde yaklaşık sekiz milyon olan Yahudi nüfusuna Roma Kralı Titus'un müdahalesi sonucunda MS 135 yılında Yahudilerin büyük bir kısmı Akdeniz, Kuzey Afrika ve İspanya'ya göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu dönemde İspanya Roma hakimiyetindeki en güçlü bölge olarak bilinmektedir. İspanya hayatının 5. yüzyılda kötüleşmesi ile birlikte Yahudiler için zor dönemler başlamıştır. İber yarımadasının Müslümanların eline geçmesiyle beraber Vizigot hakimiyetine giren topraklardan ayrılarak Endülüs'e göç etmişlerdir. İslam ülkesinde ticaretle uğraşan Yahudiler genel itibariyle rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Fakat Endülüs'ün Katoliklerin eline geçmesiyle birlikte ortaya çıkan Reconquista (yeniden fetih hareketi) hareketi sonucunda farklı kentlere göç etmeye başlamışlardır. Tehdit altında olan ve güvenli bir yer arayan Yahudiler Osmanlı topraklarını tercih etmiştir (Kiray 2004: 45-46).

Avrupa ve Akdeniz bölgelerinde yaşayan ve oraya göç eden Yahudilere Sefarad/Sefardi adı verilmiştir. 1492 yılında Osmanlı göçünün ardından göçler devam etmiştir. Varlıkları ile birlikte gelen Yahudilerin göç hareketi 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan değişimlerle birlikte kesintiye uğramıştır. Osmanlı'ya göç sayısının azalması ile birlikte Yahudi nüfusu da belirli bir orana sahip olmuştur. Bunun yanı sıra göç edilen bölgelerden olan İtalya, Portekiz, Libya ve Fas gibi kesimlerde yaşayan Yahudiler de Sefarad şeklinde tanımlanmıştır (Delevi 2018).

Fotoğraf 1: İslam Dünyası Haritası 1250-1800

Kaynak: Kiray 2004: 46.

2.4.2. Aşkenaz Yahudilerinin Osmanlı'ya Gelişi

Aşkenaz/Eşkenazlar Yahudileri olarak adlandırılan grup, Polonya ve Macaristan gibi Avrupa'nın doğusunda yaşamışlardır. Yidiş adıyla bilinen dili kullanmaktadırlar. Dilin Almanca'ya benzemesiyle Aşkenazların, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu çevresinde yaşadıkları iddiaları öne sürülmüştür. Geleneksel Yahudi toplumlarından biri olarak ifade edilmektedir. Aşkenaz Yahudileri de İspanya'da ortaya çıkan Reconquista hareketi sonucunda göç etmek durumunda kalmış ve göç yönünü Osmanlı Devleti oluşturmuştur (Turhan 2018: 19).

Endülüs Emevileri'nin bölgeyi fethetmesi sonucunda Yahudiler burada yaşamlarına devam etmiştir. Fakat 14. yüzyılda İspanya Katoliklerin hakimiyetine geçmiştir. Bununla birlikte engizisyon faaliyetleri doruğa ulaşmıştır.

Yahudi karşıtlığı ile birlikte tehdit artmıştır. Endülüs'te İslam devleti ile rahat bir yaşam süren Yahudiler, 1492 yılında Granada'nın düşmesi sonucunda planlı bir şekilde engizisyon mahkemelerinde yargılanmışlardır. Yahudilerin iki seçenekleri vardır. Bunlardan birini din değişimi oluştururken diğerini göç oluşturmaktadır. Roma sürgünü bu şekilde devam etmiş ve çeşitli bölgelere dağılan Yahudiler diasporaya başlamıştır. Bu süreçte, kimliklerini, geleneklerini ve dini öğretilerini

korumuşlardır. Sürgünün bir sonucu olan asimilasyona karşılık ise “sürgünde Yahudilere karşı duyulan nefretle yaşama mecburiyetinde kalmak” Yahudileri birleştirici bir gücün oluşmasını sağlamıştır. Vatanlarına duydukları özlem de asimile olmalarının önüne geçen önemli bir unsurdur. Pesah Bayramı’nda okunan dua ise bunun en güzel örneğidir. Bu duanın başlangıcı “Bu yıl burada, gelecek yıl İsrail’de” şeklinde iken bitişi ise “Bu yıl burada, gelecek yıl Kudüs’te şeklinde sonlanmaktadır (Kılıç ve Altuncu 2016: 522).

2.5. SABETAY SEVİ’NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE İZMİR YAHUDİLERİNDE YARATTIĞI KİMLİK BUNALIMI

17. yüzyılda Yahudi cemaati için olumlu gelişmeler yaşandığını söyleyebiliriz. Ancak yaşanan iki gelişme İzmir Yahudi cemaatinin çöküşüne ortam hazırlamıştır. Bunlar 1688 yılında İzmir’de yaşanan deprem ve Sabetay Sevi olayıdır.

17. yüzyılda İzmir’de Morali bir esnaf olan Mordecai Sevi’in üç oğlundan biri olan Sabetay 1 Ağustos 1626 yılında -eski Rabbi geleneğine göre Mesih de bu tarihte doğacaktır- İzmir’de doğmuş, dini eğitimler görmüş ve kendini geliştirmiş biri haline gelmiştir. İzmir’de artan Yahudi sayısı ile birlikte, o da ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Dünya düzenini kötülükten arındırma temelinde herkese ulaşmayı amaçlamıştır. Savunduğu düşünce gereği geniş kitlelere hitap eder bir kişiye dönüşmüştür. 1648 yılında Polonya’da meydana gelen Yahudi kıyımının ardından oluşturulan Kabala ekolü Sabetay’ı etkisi altına almıştır. Ekol; bir kurtarıcı veya Mesih’in geleceği gibi mistik düşüncelere sahiptir. Yahudiler ise yaşadıkları felaketlerden dolayı bir Mesih tarafından kurtulacakları düşüncesini taşımaktadırlar. Yahudi inancında yaygın olarak yer alan bu düşüncede Mesih zaman geldiğinde yeryüzüne inerek bozulan düzeni yeniden inşa edecek ve adalet içinde Hz. Davud’un soyunun yöneticiliğinde yaşam devam edecektir (Kastein 2011: 11-29) (Pardo 2007: 39).

Fotoğraf 2: Sabetay Sevi

Kaynak: Kastein 2011.

Ortaçağ'da yaşamış önemli Yahudi kelamcısı olan Maimonides (1135–1204), bu görüşü şu şekilde ifade etmiştir (Adıbelli 2016: 246):

“Gelecekte, Mesih kral zuhur edecek Davut hanedanlığını yenileyerek ilk egemenliğine kavuşturacaktır. O, Mabedi inşa edecek ve dağılmış olan İsrailoğullarını bir araya getirecektir... Mesih kralın mucizeler ya da harikuladelikler meydana getireceğini, dünyada yeni hadiselerle yol açacağını, ölüleri dirilteceğini ya da benzer faaliyetlerde bulunacağını sanmayalım... Mesih çağda dünyanın doğasının herhangi bir yönünün değişeceğini ya da yaratılış düzeninde bir değişiklik olacağını zannetmeyin... Mesihlikle ilgili kehanetler mecaz niteliğindedir. Mesih çağda bu mecazların

hangi hususları dâhil ettiklerini ve hangi imaları içerdiklerini herkes görecektir... Mesih'ten önce İlyas'ın geleceğini söyleyen bazı bilginler vardır. Bütün bunlar ve benzeri konular meydana gelmeden önce insan tarafından bilinemez çünkü bunlar peygamberlerin sözleriyle belirlenmemiştir ve bilge adamlar ayetlerle ilgili kendi tefsirleri dışında bu konularda bir gelenek oluşturmamışlardır. Dolayısıyla onlar arasında bu konularda ihtilaf vardır. Ne olursa olsun ne bu meselelerle ilgili tartışmalar, ne bu olayların hangi düzende meydana geleceği, ne de onların ince ayrıntısı imanın temel ilkeleri arasında yer alır... Bunlar esas olarak görülmemeli; zira bunları incelemek, kişiye ne Tanrı korkusu ne de sevgisi verir.”

Bu durum Sabetay Sevi'nin Tanrı ile insanlar arasında bir aracı veya Mesih olarak kabul görülmesine neden olmuştur. Sabetay'ın benimsediği yaşam tarzı günahlardan uzak durma ve sürekli ibadet etme şeklindedir. Bu ibadet öyledir ki evlenmeyi bile tercih etmemiştir. Gerçekleştirdiği evlilikler ise şu şekilde olmuştur; 22 yaşında evlenen Sevi, “Beklenen Mesih” hazırlığı sebebiyle eşine elini sürmemiştir. Ardından Polonyalı Sara isimli bir kadınla evlenmiştir. Sara “Beklenen Mesih” hazırlığına katkı sunmak amacıyla bir rüya kurgulamıştır. Bu rüyada, kurtuluş gününde Sabetay ve Sara'nın gökten indiğini ve evlendikleri belirtmiştir. Bu rüyanın devamını ise Sabetay getirmiştir. Sabetay 1664 yılında yine bir evlilik yapmıştır. Sara'nın ölümünden sonra Vohifid isimli Selanikli kıza Ayşe ismini vermiş kısa bir süre sonra ise kızıdan boşanmıştır. Ardından sunduğu bir beyanla kendisinin Tevrat ile evli olduğunu ve artık evlenmeyeceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra insanları psikolojik olarak etkilemeyi de başarır çeşitli olaylar gerçekleştirmiştir (Derviş, 2006: 26).

Sabetay Sevi, kendisi için bazı prensipler kurgulamıştır. Bu prensipler Sabataycılık geleneğinin kültünü oluşturmaktadır (Daşbadem, 2008: 106).

Bunlar:

- Allah birdir, Ondan başka Tanrı yoktur.
- Onun hakiki Mesih olduğuna, Ondan başka kurtarıcı olmadığına, Sabetay Sevi'nin Davud neslinden geldiğine iman edilsin.
- Yalan yere yemin edilmesin.

- Tanrı'nın adı anıldığı zaman saygı gösterildiği gibi, Mesih'in adı anılınca da saygı gösterilsin.
- Mesih'in sırrını anlatmak için toplantıdan toplantıya gidilsin.
- Sabetayistler arasında katiller bulunmasın.
- Kislev ayının (Yahudi yılının dokuzuncu ayı) on altıncı günü herkes bir evde toplanarak Mesih hakkında ve "Mesih'in imanının sırrı" hakkında duyduklarını birbirine anlatsın.
- Aralarında zina hüküm sürmesin.
- Yalancı şahitlikte bulunulmasın.
- Hiç kimse sarık imanına (İslamiyet'e) inansa dahi zorla sokulmasın.
- Aralarında kıskançlar ve kendilerine ait olmayan şeylere göz dikenler olmasın.
- Kislev ayının on altısındaki bayram sevinçle ilan edilsin.
- Birbirine karşı merhametle davranılsın ve kendine yakın olanların arzularına kendi arzusu imiş gibi gayret gösterilsin.
- Her gün gizlice Mezamir (Hz. Davud'un mezmuru) okunsun.
- Her ay, ayın doğuşu tetkik ve müşahade olunsun ve ayın yüzünü güneşe çevirmesi, ayla güneşin karşı karşıya, yüz yüze bakışmaları için dua edilsin.
- Türklerin adetlerine, onların gözlerini örtmek için dikkat edilsin.
- Ramazan orucunu tatbik etmek için sıkıntı gösterilmesin ve aynı şey kurban için yapılsın. Gözün gördüğü her şey ifâ edilsin.
- Müslümanlarla nikah yapılmasın.
- Çocukları sünnet etmek için itina olunsun. Bu, mukaddes milletten hayasızlığı kaldırmak içindir.

Maddelerden anlaşılacağı üzere, Yahudiliğin on emri belirlenmiştir. Bununla birlikte bu maddeler, Müslüman gibi görünüp Yahudi gibi yaşamak temel prensiplerini oluşturmaktadır. Yani mevcudiyetlerinin belirgin olamaması için esaslar belirlenmiştir. Aslında insanlara ikiyüzlülük tavsiye edilmiştir. Bu durum kişilerin hayatlarında iki yüzlülüğü gerekli kılmış ve kendilerini gizleme, saklama olaylarının başlamasına sebep olmuştur. Günümüzde takiye olarak kelimenin uygulaması Sabetay Sevi döneminden bugüne devam etmektedir.

Sabetay Sevi'nin yaygın hale gelen akımı sırasında Osmanlı Devleti Rusya ve Venedik ile mücadele içindedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti Çöküşe

geçmektedir. Avrupa’da ise özellikle İspanya’da Yahudiler baskı altında yaşamaktadır. Bitmeyen savaşlar ve ırkçılık algısı içinde Yahudiler Mesih arayışı içerisinde. Sabetay Sevi, Yahudilerin hayalini kurdukları devletin ve dünya efendiliğinin garantisi sunarak, beklenen Mesih olduğunu herkese ilan etmiştir. (Derviş, 2006: 25).

Sabetay’ın namı Osmanlı topraklarını aşmıştır. Artık Sabetay’ı Yemen, İsfahan, Fas, Londra ve neredeyse Amerika’ya kadar herkes tanır hale gelmiştir. Osmanlı yöneticileri ise bu durumu takip etmekle birlikte büyüklüğünün farkında değildir. Sabetay Sevi 1666 yılında Hristiyanlar için de önemli bir hal almıştır. Avrupa devletlerinin gelen şikayetler üzerine Osmanlı Devleti olaya el koymuştur. Sabetay Sevi İstanbul’a sorgulanmaya getirilmiştir. Sorgusu Vezîriâzam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’nın öncülüğünde bir kurul tarafından gerçekleştirilmiştir. Sorgulanmasının ardından Kilitbahir Kalesi’ne hapsedilmiştir. 17 Eylül 1666 tarihinde Sabetay, Edirne’ye getirilerek Vanî Mehmed Efendi ve Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi tarafından İslam’a davet edilmiştir. İslam’ı kabul eden Sabetay Kabala ve Sûfilîğin birleşiminden yeni bir ideoloji meydana getirmiştir. Bu vesile ile birçok Yahudi İslam dinine geçiş yapmıştır (Şişman, 2008: 334).

Sabetay Sevi, İslam dinini kabul ettiği yıllarda kırık yaşında imiş. Ona, Mesih olduğunu ilan edebilme cesaretini nasıl gösterdiği sorulmuş. Eğer bir Mesih gibi ilahi yetenekleri ve güçleri varsa kendisinden bunu kanıtlaması istenmiş. Kurul karşısına çıkarıldığında, kanıtlaması için okçuların hedef tahtası haline getirilmiş. İlahi güçleri varsa ve Mesih ise oklar kendisine isabet etmeyecekti. Bu olay sırasında kaftanını üzerinden çıkarması istenmiş. Sabetay bu durum karşısında diğer seçeneğin ne olduğunu sormuş. Diğer seçeneği Müslümanlığı kabul etmesiymiş. Sabetay Sevi bu seçenekler arasından Müslümanlığı seçmiş ve Müslim-i Nev’ler arasındaki yerini almış. Sabetay artık Osmanlı Devleti için tehlike olmaktan çıkmıştı. Çünkü Müslümanlığa hizmet edecekti. Sabetay Sevi’nin idam edilmemiş olması ise Yahudi cemaati için çok önemliydi. Aslında sadece Yahudiler için değil, Osmanlı için de önemli olan bu durum sonucunda diğer gayri Müslimlerin de padişahın dinine çekilecekleri varsayıldı (Baer, 2010: 206-207,209.)

Ancak çok umulduğu gibi olmadı ve Sabetay, bir süre sonra faaliyetlerine tekrar başladı ve bu sefer tutuklandı. Sabetay Sevi tutuklanma aşamasında idam

edilmemiş, rahat bir tutukluluk geçirmiştir. Taraftarları Sebatay'ı ziyaret edebilecek bir lükse sahip olmuşlardır. Tutuklanma ile iyice ün kazanan Sabatay Sevi, Arnavutluk'un Ülgün Kasabası'na sürgün edilmiştir. Sabetay Sevi sürgün edildiği yer olan Arnavutluk'ta 1676'da ölmüştür. Müritleri ise Sabatay Sevi'nin su üzerinde yürürken öldüğünü iddia etmektedir (Daşbadem, 2008: 105).

Sabetay Sevi'nin İslam dinine geçtiği zamanlar herkes üzerinde bir şok etkisi oluşturdu. Yahudilerin yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde onlarla dalga geçtiler. İzmir'de Yahudi görenler onları parmakla gösterip küçümsüyor ve aşağılıyorlardı. Kandırılmış Yahudi topluluğu bu ruh halini uzun süre üzerlerinden atamadılar. Yahudilerin yaşadığı kimlik bunalımları arasında, bu olaydan dolayı, Sabetay Sevi'nin yeri büyüktür. Sabetay'ın dininden dönerek Müslüman olması Rabbiler'i güçlendirdi. Rabbiler Yahudilere gönderdikleri yazıda Sabetay'a inanmaktan vazgeçmelerini öğütlediler ve padişaha dua etmeleri gerektiğini, yoksa cezalandırılacaklarını bildirdiler (Afyoncu, 2013: 153-154).

Sabetay Sevi müritlerinin sayısı tahmini 200 aile şeklindedir. Bu ailelerin çoğunluğu ise Balkanlarda, geri kalan kısmı ise İzmir ve Bursa'da bulunmaktadır. Müritler kimliklerini belli etmemekte ve Sabetay'ın emri üzerine İslam'ı tercih etmiş görünümünde Yahudi inancına sahiplerdir. Sabetay Sevi'nin ölümünün ardından birçok mürit Yahudiliğe tekrar dönmüştür. Sabatay Sevi'nin kardeşi olan Eljah Sevi'de aynı uygulamayı gerçekleştirmiştir. Fakat sadık kalanlar ise kabalistlerin yer aldığı bir cemaat halindedir. Diğer Yahudiler tarafından bu grup, Dönme kolunu oluşturmaktadırlar. Dönme ve kafirler olarak isimlendirilen Sabetaycılar bu sebeple kimliklerini belli etmemekte ve korunaklı bir yaşam sürdürmektedirler (Scholem, 1988: 223).

Sabatay Sevi'nin İzmir'de hayatını sürdürdüğü yer olan Cortijo de Sevi, Sabetaycılar tarafından kutsal olarak atfedilmiştir. Ev Sabetay geleneğinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yüzyıllardır bu alan "Lieu de mémoire / hatıra mekanı" olarak ziyaret edilmiştir. Sabetayist "kristalleşmiş ve kutsallaşmış" şeklinde gördükleri bu mekanın, Kültür ve Turizm Bakanlığı ya da İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından önemszenmesi beklenmektedir (Şişman, 2010: 15).

Sabetay Sevi'nin yaşadıklarının ve yaşattıklarının İzmirli Yahudilerde bir kimlik krizine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Sevi'nin kendisini Mesih ilan ederek

umut verdiği Yahudi cemaatine, Müslüman olarak yaşattığı kriz büyük bir bunalıma sebep olmuştur. İzmirli Yahudiler kendi şehirlerinde yaşayan bu Mesih'in önce İşlam dinini kabul ettiğini ilan etmesi, arkasından da sürgüne gönderilerek gittiği yerde ölmesi sonucunda yaşadıkları toplumda dışlanmaya başlamışlardır. Tarihlerinin bir köşesinde daima sürgün olan bu toplum, kurtuluş fikriyle umutlar yeşertmişlerdir. Ancak umutlarının boşa çıkmasıyla kendilerini yaşadıkları toplum içinde saklama, gizlenme, isim değiştirme, dini kimliklerini saklama gibi davranışlar sergilemişlerdir.

Fotoğraf 3: Sabetay Sevi'nin Evi

Kaynak: şişman 2010: 10.

Sabetay Sevi Olayının Sebepleri ve Sonuçları

Sabetay Sevi olayı bugün bile ayrıntılarıyla incelenmektedir. Gershom Scholem bu çalışmaların öncülüğünü yapmaktadır. Scholem, Sevi'nin hareketlerinin ortaya çıkmasını Kabala inancına bağlamaktadır. Bununla birlikte bu hareketin

ortaya çıkışının sosyal ve kültürel yönleri de bulunmaktadır. Bunların arasında 1648-1649 yıllarında yaşanan Yahudi katliamları, Avrupa’da yaşanan 30 yıl savaşları, Hristiyan inancına göre yaşanıldığı inanılan kıyametten önce barış ve selametin hakim olduğu bin yıllık devre ve Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin birbirlerine olan etkilerini sayabiliriz (Pardo 2007: 43).

Bu yaşananların İzmir’de ortaya çıkmasının sebebi ise aslında basittir. İzmir büyük bir liman şehridir ve bu özelliğiyle dünyaya açılmaktadır. İzmir’in dış ilişkileri kuvvetlidir. Dünyada yaşananların haberi kısa sürede İzmir’e ulaşmaktadır. Örneğin Kmielnitzki olayı kısa sürede İzmir’de duyulmuştur. Kmielnitzki olayı, Polonya’da yaşanan, aslında toprak ağalarına karşı olan bir ayaklanmadır. Ancak ayaklanma büyüyünce bir Yahudi katliamı haline dönüşmüştür. Bu yaşananlar tüm Yahudi cemaatinde kendilerini kurtaracak bir Mesih’in gelmesi beklentisini ortaya çıkarmıştır. Sevi’nin etkilendiği Kabala inancının merkezi olan Kudüs ve Safed ise İzmir ile yakın bir ilişki içindeydi. Bunlarında sonucunda şunu söyleyebiliriz ki Sabetay Sevi için ortam çok elverişliydi ve bu durum Sevi’nin hızlı yol almasını sağladı (Nahum 2000: 34).

Sabetay Sevi olayı yalnızca İzmir’de yaşayan Yahudileri değil, tüm dünya üzerinde yaşayan Yahudileri de etkilemiştir, yaşamlarını alt üst etmiştir. Yahudi cemaati bu olaydan sonra 200 yıl kendilerini toparlayamamışlardır. İspanya’dan getirdikleri kültürel hazine hiç gelişmeden yok olup gitmiştir. Ladino dili yetersiz kalmıştı çünkü hiç geliştirilememiştir. Sadece Ladino değil, İbranice dili de artık eğitim için yetersiz kalmaya başlamıştı. Bu olayların bir sonucu olarak da yeni liderler, önderler yetişmemiştir (Pardo 2007: 43).

Günümüzde ise İzmir’de Sabetay Sevi’nin izlerine rastlamak mümkün. Agora civarında Sevi’nin yaşadığı ev olduğu iddia edilen bir yapı bulunmaktadır. Ayrıca, Karataş ilçesinde bulunan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında park haline getirilen eski İzmir mezarlığında bulunan binlerce mezar arasında Sabetay’ın babası Mordehay Sevi ve muhtemelen Mordehay’ın erkek kardeşi Izak Sevi’nin mezarları da bulunmaktaydı. Bu iki mezar birbirinin yanında yer alıyordu ve yazıt olarak aynı metni taşımaktadırlar (Galante 2000: 99)

2.6. OSMANLI MODERNLEŞMESİ, AZINLIK POLİTİKALARI VE YAHUDİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çeşitli sebeplerden dolayı oluşan Yunan isyanının Tanzimat Fermanı'na etkisi büyüktür. Tanzimat Fermanı 1839 yılında oluşturulmuştur. Bununla birlikte devletin genel idari anlayışında değişiklikler meydana gelmiştir. Milliyetçilik kimliğinin gelişmesine karşılık Osmanlı Devleti “Osmanlılık”, “Osmanlı” kimliği oluşturmaya çalışmıştır. Bu yolla etnik isyanların önüne geçmek amaçlanmıştır. Ardından 1856 yılında Islahat Fermanı yürürlüğe girmiştir. İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerinin dayattığı gayrimüslimlere yönelik ıslahat ve düzenlemeler, Bab-ı Ali'yi Kırım Savaşı'nın ardından Islahat Fermanı ilanına hazırlamıştır. Islahat Fermanı'nda, Osmanlı topraklarında yaşamını sürdüren gayrimüslimlerin idaresinde değişim yapılacağı belirtilmiştir. Bu değişimler gayrimüslim toplumların kendileri tarafından hazırlanan “nizamnameler” ile gerçekleştirilecektir. Yahudi, Rum ve Ermeni milletler kendi içlerinde parlamenter idari yapısına geçiş yapmıştır. Yeni sistemde karma meclisler oluşturularak ruhban ve siviller aynı alanda yer almıştır. Dini liderler cemaatler tarafından seçimle başa getirilmiştir. İmzalanan Paris Antlaşması'nda bu konunun yer alması gayrimüslimler ile ilgili konuların uluslararası boyuta taşındığını göstermektedir (Güllü 2017: 10).

19. yüzyılın ikinci yarısında ise gayrimüslimlere yönelik baskılar artış göstermiş, Avrupalı dini ve siyasi kuruluşlar Osmanlı Devletine yönelik faaliyetlerini arttırmıştır. Avrupa devletlerinin desteği ile birlikte Yahudilerin Filistin'e yerleşme talepleri doğmuştur ve bu devletler Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri için savunucu görevini üstelenmişlerdir. Osmanlı Devleti tarafından Yahudilerin Filistin dışında istenilen yerlere yerleşme sunmasına karşılık Filistin için çaba gösterilmiştir (Sağlam 2018: 68).

1897 yılında Filistin'e kavuşmak ve Yahudi devletini kurabilmek düşüncesiyle Teodor Herzl⁷ öncülüğünde 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde Dünya Siyanist Örgütü Kongresi yapılmıştır. Bu kongrede “Filistin'de bir yurt edinmek, organize olmak, Yahudi milli şuurunu kuvvetlendirmek ve gerekli devletlerin desteğini sağlamaya çalışmak” kararı alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda Teodor Herzl diplomatik yollar ile II. Abdülhamid ile iletişime geçmiştir (Shamsutdinova 2012: 21).

⁷ Avusturya-Macaristanlı gazeteci, oyun yazarı, politik aktivist ve yazardır. Modern politik Siyonizm'in kurucu babasıdır.

19 Mayıs 1901 tarihinde Theodor Herzl'in II. Abdülhamid'le gerçekleştirdiği görüşmede Herzl Osmanlı Devleti'nin mevcut borçlarının Avrupa borsasını elinde tutan Yahudiler tarafından ödenmesini talep etmiştir. Karşılığında ise Filistin'de toprak talebinde bulunmuştur. Fakat bu teklif II. Abdülhamid tarafından reddedilmiştir. Theodor Herzl, "Hakkımızdaki son kararı padişah hazretleri verecektir" şeklindeki görüşü ile padişahı ikna etme çabası içine girmiştir. 1896-1902 yıllarında beş kez İstanbul'u ziyaret etmiştir. Hem Yıldız Sarayı'nda hem de Babıâli'de Osmanlı Devleti görüşme taleplerinin kabul edilmesine karşılık II. Abdülhamid'ten umduğunu bulamamıştır (Tokgöz, 2017: 189).

Bunun üzerine II. Abdülhamit tedbir amacıyla Filistin'e yapılacak göçlerle ilgili olarak kısıtlamalar getirmişlerdir. Bu kısıtlamalara rağmen Rusya ve Avrupa devletlerinde vatandaş olanlar kimliklerini gizleyerek Fransa, İngiltere ve Amerika üzerinden topraklara giriş yapmışlardır. Bu tür çalışmalar Filistin topraklarında Yahudi artışının meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu yavaş artış memnuniyetsizlik yaratmış göçlerin teşviki sağlansa da Yahudilerin belirli bir kısmı Filistin'e ulaşma cesaretini göstermişlerdir. Aşağıdaki tabloda Yahudi nüfusu ve Filistin'de nüfusun değişimi yer almaktadır (Polat 2017: 9).

Tablo 1: Filistin'deki Yahudi Nüfusu Değişimi

Yıllar	Kırsal Nüfus	Musevi Arazileri (Dönüm)	Yerleşim Merkezi	Çiftlikler
1882	480	22.530	6	
1890	2.960	104.630	14	
1900	5.210	218.170	22	705

Kaynak: Polat 2017: 9.

II. Abdülhamit'in kısıtlamaları sebebiyle umutsuz olan Yahudiler, 1908 yılında Meşrutiyetin ilan edilmesiyle bu gelişmeyi önemli bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Meşrutiyet'in Filistin'e yerleşmeleri için bir yol gösterici olacağını düşünmüşlerdir. Bu dönemde Jöntürkler Yahudiler ile bir temas içine girmişlerdir. Bu temas sonucunda ise II. Abdülhamid'e bir mektup yollamışlardır. Bu mektupta, 150 milyon İngiliz altın (pounds) karşılığında Yahudilere Filistin'e yerleşmeleri için imkan sağlanmasını talep etmişlerdir. Bu talep II. Abdülhamid tarafından reddedilmiştir. II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin ardından yönetimi devralan İttihat ve Terakki Partisi Yahudilere getirilen kısıtlamaların birçoğunu

kaldırmıştır. Böylelikle Yahudiler Filistin’de toprak alabilme hakkına sahip olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle birlikte Filistin toprağı İngiltere eline geçmiştir. Bu noktada Yahudiler taleplerini Osmanlı Devleti’ne yöneltmenin dışında yeni bir yöntem geliştirerek Araplarla iyi bir ilişki içine girmişlerdir. Faiz Türkkân⁸ bu konuyu şu şekilde açıklamıştır (Shamsutdinova 2012: 22-23):

“Yirminci yüzyılın başlangıcında Filistin’de yaklaşık olarak yarım milyon Arap yaşamakta idi. 1882 senesinde buralarda yaşayan Yahudilerin sayısı ise 24.000 idi. Yeni yüzyılın başlangıcında bu rakam 50.000’e Birinci Dünya Savaşının başladığı tarihlerde ise 65.000’e yükselmisti. Her iki halk topluluğı da birbirine karşı iyi hisler duymakta idi. İlk Yahudi göçmenler Araplar ile iyi ilişkiler kurarak dikkat içinde daha da kuvvetlenme ve güçlenme politikası güdüyorlardı.”

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’nin gayr-i Müslümlere sunduğı imkanlar sonucunda Yahudilerin Filistin düşünceleri gelişmiştir. Bu gelişimle birlikte göç etme çabası oluşmuştur. Tüm bu çabalar Birinci Dünya Savaşı’na değin ufak neticelerle sonuçlansa da Osmanlı Devleti’nin topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesiyle birlikte farklı politikalar geliştirmelerine neden olmuştur.

2.7. İZMİR İŞGALİ SIRASINDA YAHUDİLERİN TUTUMU

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin paylaşımı İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 12 Nisan 1915’te savaşa girilmesi halinde Yunanlılara İzmir’in verileceğı taahhüt edilmiştir. Fakat İzmir ilk olarak 19 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne Anlaşmasıyla İtalyanlara verilmiştir. İngilizlerin bu karara karşı koyması sonucunda ise Yunanistan Başbakanı Venizelos 2 Kasım 1918’de İzmir’i ve Anadolu’nun batısını talep etmiştir. 18 Ocak 1919 tarihinde yapılan Paris Barış Konferansı’nda, göç etmiş olan Ermeni ve Rumların geriye dönmeleri istenmiştir. Yunanistan’a sunulan İzmir işgal edilmiştir. Makedonya’da Türk karşıtı faaliyetlerde bulunan Hrisostomas’ın da İzmir’e 1 Ocak 1919’da gelmesiyle teşkilatlanma

⁸ Faiz Türkkân, Uzman Libya Elçiliğı Görevlisi, yazar.

başlamıştır. Mavri Mira⁹ ve benzeri örgütler oluşturulmuş, İzmir, Aydın, Manisa ve Balıkesir gibi şehirleri içine alan Batı Anadolu’da Rum çeteleri halka zarar vermeye başlamıştır (Sofuoğlu 2002: 134).

Uzun bir mücadelenin ardından Türk ordusunun başarısı ile İzmir ele geçirildiğinde birçok azınlık İzmir’den kaçmaya çalışmıştır. 9 Eylül 1922’de İzmir’e giren Türk ordusu, kaçmaya çalışan halkı uzaklaştırırken, Rum ve Ermenilerin bir kısmı da İzmir’in çeşitli bölgelerini yakmıştır. Çıkan büyük yangın Frenk mahallesinde başlamış ve üç gün sürmüştür. İzmir’in Alsancak bölgesi yok olmuştur. Burada yer alan Yahudi evleri ve iş yerleri de büyük zarara uğramış ve Yahudilerin bir kısmı Avrupa’ya göç etmiştir. Rum ve Ermenilerin mübadele sonucunda az sayıda ilde yer alması, Yahudileri egemen azınlık kılmıştır. Fakat Yahudilerin ayrıcalıklı durumu tek parti iktidarının mütecanis milli devlet anlayışı ve pratiği sonucu gayri Türk unsurlar bazı sıkıntılar yaşamıştır (Çavuşoğlu 2009: 82).

Bu konuda İzmir Yangınının yeri önemlidir. 13 Eylül 1922 günü başlayan İzmir Yangını tarihin en saptırmaya açık, kurguya elverişli olaylarından bir tanesidir. Yangın yaklaşık beş gün sürmüş ve kentin üçte ikisini yok etmiştir. Ermeniler yangını Türk askerlerinin çıkardığını iddia etseler de, özellikle 1922 yılının Batı basını; başta İngiliz, Amerikan, İtalyan ve Fransız basını olmak üzere yangının sorumluluğunun Türklere yüklenemeyeceğini açıkça dile getirmişlerdir. Yine yangınla ilgili olarak dönemin resmi itfaiye şefi Paul Greskoviç ayrıntılı raporunda yangının, öncelikle Ermeni mahallesinde çıktığını ve Ermenilerin yangını provoke ettiğini açıkça belirtmiştir (Gökdemir 2007: 20).

⁹ İstanbul Rum Patrikhanesi tarafından kurulan ‘Kara Baht’ anlamı, Yunanlılar için çalışan bir cemiyettir.

Fotoğraf 4: Büyük İzmir Yangını

Kaynak: Gökdemir 2007: 20.

Fotoğraf 5:İzmir Yangını Sonrası Ortaya Çıkan Manzara

Kaynak: Gökdemir 2007: 22.

Yahudilerin İzmir işgali sırasında en büyük korkuları İzmir'in Yunan hakimiyetine geçmesiydi. Neyse ki korktukları olmadı. Ancak Türkler gibi Yahudiler de şehrin büyük bir kısmını yıkan yangından kurtulmuş olsalar da büyük zarara uğramışlardı. Şehir Rum ve Ermenilerden boşaldığı için Türkler ve Yahudiler artık İzmir'de yalnızdır (Nahum 2000: 201).

İzmir'de Ermeni ve Rumların en azından görüntüde azalmalarından sonra, İzmir başta Türkler olmak üzere Yahudilerin de yer aldığı bir imar ve yapılandırma sürecine girmiştir (Demirtürk ve Kaya 2012: 126).

2.8. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASI AZINLIKLARA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI VE YAHUDİ CEMAATİNE ETKİLERİ

Türk İstiklal Harbi'nin sonucunda siyasi başarının tasdiki için oluşturulan Lozan Konferans'ı, 1922 yılında toplanmıştır. İsmet İnönü ve heyeti görüşmeleri gerçekleştirmek için İsviçre'ye doğru hareket etmiştir. Bu aşamada Mustafa Kemal'den direktifleri alan İsmet İnönü, üzerinde durulması ve dikkat edilmesi gereken konulardan birinin de azınlıklarla ilgili olduğunu belirtmiştir. Lozan Antlaşması ile Rum, Ermeni ve Musevilerden oluşan gayrimüslimlere azınlık statüsü tanınmıştır. Din ve dil alanında özgürlük verilmiştir. Azınlıkların hakları uluslararası boyutta garanti altına alınmıştır. Gayrimüslim Türk uyrukları, tüm Türk uyrukları, Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk uyrukları ve Türkiye'de oturanlar şeklinde gruplandırılmış ve neredeyse tüm gruplara eşit haklar sunulmuştur (Duman 2005: 307-320).

Türkiye azınlıklarının yasal statüsü de Lozan Barış Antlaşması'na dayanmaktadır. Türkiye azınlık tanımını Lozan Barış Antlaşması'na göre yapmakta ve azınlık haklarını antlaşma metninin 37-44. Maddeleri çerçevesinde ele almaktadır. Antlaşma'nın 37. maddesinde, Antlaşma'nın 38-44. maddelerinin kapsadığı hükümleri temel yasa olarak tanıyacağını ve hiçbir kanun, yönetmelik ve resmi işlemin bu hükümlerden üstün sayılmayacağını kabul etmiştir. Antlaşma'nın 38. maddesine göre Türkiye; milliyet, dil, soy ya da din ayrımı yapmaksızın Türkiye'de oturan herkesin hayatlarını ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz sağlamayı kabul etmiştir. Türkiye'de yaşayan herkes; inancının, dininin, mezhebinin kamu düzeni ve ahlak kurallarıyla çatışmayan gereklerini istediği gibi yerine getirebilme hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar dolaşım ve göç etme özgürlüklerinden tam olarak yararlanacaktır. Antlaşma'nın 39. maddesine göre Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları Müslümanların yararlandıkları tüm medeni ve siyasal haklardan yararlanacaktır. Türkiye'de oturan herkes, din ayrımı olmadan kanun önünde eşit kabul edilecektir. Din, inanç ve mezhep farklılığı hiçbir Türk vatandaşının, medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına, kamu hizmet ve görevlerine kabul edilmesine, yükseltilmesine ve onurlandırılmasına engel teşkil etmeyecektir. Herhangi bir Türk vatandaşının özel ve ticari ilişkilerinde, din, basın ve açık toplantılarında dilediği dili kullanmasına kısıtlama konulmayacaktır. Devletin

resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçe'den başka bir dil kullanan Türk vatandaşlarına mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmelerine kolaylık sağlanacaktır. Antlaşma'nın 40. maddesine göre Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada öteki Türk vatandaşlarıyla aynı işlem ve güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle giderlerini kendileri ödemek üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve bu gibi öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır. Antlaşma'nın 41. maddesine göre kamusal eğitim konusunda Türk hükümeti, Müslüman olmayan vatandaşlarının önemli bir oranda ikamet ettiği yerlerde bu Türk vatandaşlarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle öğretimde bulunmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylığı sağlayacaktır. Bu durum, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenilmesinin zorunlu tutulmasına engel olmayacaktır. Söz konusu azınlıklar, devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce eğitim, din ya da hayır işlerine gelen gelirlerden uygun ölçülerde pay alacaklardır. Bu pay, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine teslim edilecektir. Antlaşma'nın 42. maddesine göre Türkiye, Müslüman olmayan azınlıkların aile sorunları ile kişisel sorunlarını kendi gelenek ve görenekleri uyarınca çözebilmesine elverecek bütün tedbirleri almayı kabul eder. Bu tedbirler Türk Hükümeti ile azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel komisyonlarca düzenlenecektir. Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk hükümeti yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir. Antlaşma'nın 43. maddesine göre Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları inançlarına ya da dinsel ayinlerine aykırı herhangi bir davranışta bulunmaya zorlanmayacakları gibi, hafta tatili günlerinde mahkemelerde hazır bulunmaları ya da kanunun öngördüğü herhangi bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden haklarını yitirmeyeceklerdir. Antlaşma'nın 44. Maddesine göre ise Türkiye Müslüman olmayan azınlıklarla ilgili bu maddelerin Milletler Cemiyeti'nin garantisi altına alınmasını kabul etmektedir. Bu hükümler Milletler Cemiyeti Meclisi'nin çoğunluğunca uygun bulunmadıkça değiştirilemeyecektir. Diğer yandan Antlaşma'nın 45. maddesi Türkiye'nin

Müslüman olmayan azınlıklar için sağlanan hakların, Yunanistan tarafından kendi sınırları içinde bulunan Müslüman azınlıklar için sağlanacağını belirtmektedir (Çavuşoğlu 2009: 40).

Lozan ile ortaya çıkan sonuç azınlıkların ve belirli bölgelerin serbest bırakılması olmuştur. Fakat azınlıklar siyasi telkinler sebebiyle siyasi haklarından feragat etmişlerdir. Bu haklarından ilk feragat eden azınlık ise Yahudiler olmuştur. Yahudilerin ardından Ermeni ve Rum cemaatleri de aynı tavrı sergilemişlerdir. Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan tek kültür, tek dil ve tek iktisat düşüncesi, Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde, azınlıkları zor durumda bırakmıştır. Yahudilerin her gittikleri yerlerin dillerini alarak, milli dil olarak addettikleri Ladino ve Yidiş gibi karmaşık ve karıştırılmış diller yanında İbranice'nin alenen ve eğitim sistemi içinde kullanılmasına Arapça örneğinde olduğu gibi yasaklama gelmiştir. Yahudilerin Türkçe değil de Ladino konuşma ısrarları tepki toplamıştır. Yahudiler tarafından Yahudileri bilinçlendirme ve yönlendirme amacıyla Alliance Israélite Universelle tarafından oluşturulan eğitim kurumlarında, Yahudiler ve Yahudi olmayanlar ise Fransızca öğrenmiştir. Cemaat okullarında müfredat olarak Türkçe olma zorunluluğu getirilmiştir. Kültürel Türkleşmenin esasları olan “tek ülkü” ve “tek kültür” kavramları Moiz Kohen diğer bir isimle Munis Tekin Alp'in meşhur Evamir-i Aşere¹⁰'si ile isim ve soy isimler, herkes için geçerli olduğu gibi Yahudiler için de Türkleştirilmeye başlanmıştır (Bali 2019: 2).

Munis Tekin Alp, 1928 yılında azınlıkların gereğince Türkleşmedikleri ve Türkçe konuşmadıkları konusunda maruz kalınan yoğun eleştiriler sonrasında yazdığı Türkleştirme kitabında, tüm azınlıkların Türkleşmeleri gerektiğini söylemiştir. Bu kitapta, kendisi de üyesi olduğu Yahudi cemaatine yol göstermiş ve kitabında yer alan Evamir-i Aşere'yi izleyerek Türkleşmek için yapmaları gereken on şeyi sıralamıştır (Köse 2014) :

- İsimlerini Türkleştir
- Türkçe konuş!
- Havralarda duaların hiç olmazsa bir kısmını Türkçe oku
- Mekteplerini Türkleştir
- Çocuklarını memleket mekteplerine gönder
- Memleket işlerine katıl

¹⁰ Yahudilikte uyulması şart olan on kural.

- Türklerle düşüp kalk
- Cemaat ruhunu kökünden sök
- Millî iktisat sahasında vazifeyi mahsusanı yap
- Hakkını bil

Böylece Munis Tekin Alp, Yahudilere yol göstererek Türk toplumunun içinde kendilerinin ‘öteki’ olarak görülmesini yok ederken, Yahudi cemaatinin varlığının sürdürülmesini ve etkin hale gelmesinin yolunu belirlemiştir.

Tek Parti döneminde azınlıklara yönelik baskıcı kamu politikaları uygulanmıştır. Örneğin zorunlu tatil gününün Pazar günü ilan edilmesi Yahudileri cumartesi günleri sinagoga gitmekten alıkoyar. Yeni devlet alkol üretimini tekeline almıştır ve Yahudi cemaati kendi şarabını kendi yapmasından dolayı bundan zarar görür. Yahudiler için helal et anlamına gelen koşer damgasının etlere vurulması yasaklanır. Azınlıklar kamu hizmetinde, mahkemelerde, bakanlıklarda, belediyelerde ve iktisadi devlet teşekküllerinde istihdam edilmezler. Askeri akademiler, harp okulları azınlıklara kapanır ve subay olmalarının önüne geçilir. Okullarda bütün derslerin Türkçe verilmesi ve bütün kayıtların Türkçe tutulması dönemine girilir. Azınlıklara karşı politikalar arasında ekonomiye yönelik politikalar da olmuştur. Ticari hayat da millileştirilmeye, Türkleştirilmeye çalışılmıştır. Buna örnek olarak Avukatlık Kanunu verilebilir. 3 Nisan 1924 tarihli Kanun, ülke genelinde faaliyet gösteren 960 avukatın 500’den fazlasının çalışma izinlerini iptal etmiştir. Bunun dışında tüm kurum ve şirketlerin çalışanlarına yerli kumaştan üretilen elbise giymesi zorunluluğu getirilmiştir. Yerli Malı Haftası bu dönemde uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1927’de kabul edilen ‘Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun’ sonrasında azınlıklara ait 50 yıllık eczaneler kapatılmıştır ve bu durum da azınlık basınından büyük tepki almıştır.

Yahudilere göre, 1930 yılında ‘Vatandaş Türkçe Konuş’ ismiyle başlatılan kampanyanın azınlıkları Türkleştirme amacıyla yapıldığı ileri sürülmektedir. Nahum (2000) bu durumu şu şekilde yazmaktadır. Resmi belgelerin tümünde Türkçe kullanmak zorunlu hale getirilmiştir. Ticaret Müdürlüğü Türkçe yazılmayan belgeleri kabul etmeyecek ve mektuplara da cevap vermeyecektir. Bir adım daha ileri gidilerek insanların kendi arasındaki özel konuşmalarında dahi Türkçe’den başka dil konuşulması yasaklanır. Hatta dini törenlerin Türkçe yapılması dayatılır. İzmir’de Yahudi cemaati konuştuıkları dil sebebiyle hedef haline gelir. Yahudi cemaati üyelerinin bir kısmı Ladino bir kısmı da Fransızca konuşmaktadır. Yahudilerin bu

dili kullanması basın ve kamuoyu tarafından eleştirilmektedir. Yeni kurulan cumhuriyetin ulus-devlet oluşturma amacıyla yürüttüğü milliyetçi siyaset Yahudi kültürü için önemli bir darbe olmuştur (Nahum 2000: 219-221). Esasen burada görüldüğü gibi Yahudilerin daha önce gitmiş oldukları yerlerdeki ve sürüldükleri yerlerin dillerini kullanırken, halen içinde en az 500 yıldır yaşamakta oldukları Türk Devleti'nde Türkçe'yi kullanmamak için gösterdikleri gayret manidardır.

Fotoğraf 6: Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası Sırasında Bir Gazete Haberi

Kaynak: <https://tr.redsearch.org/images/7918226>, 12.04.2019.

Yahudilerin değerlendirmelerine göre, 1934 yılında ise Yahudilere yönelik düşmanca tavır hızla artmıştır. Trakya’da yerleşik olarak yaşayan Yahudilere karşı Nihal Atsız ve Milli İnkılap Dergisi sahibi olan Cevat Rifat ve yerel gazete olan Milli Gazete ve Edirne Postası’nın sergiledikleri olumsuz tavır, Trakya’da yaşanacak sıkıntılara n ayak olmuştur. Bilhassa Nihal Atsız ve Cevat Rifat tarafından Yahudilerin bu topraklardan gönderilmesi gerektiği düşüncesi yayılmaya başlamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın (CHF) görüşü ise bölgede yer alan Yahudilerin siyasetten uzaklaştırılması için ellerinde bulunan ekonomik unsurların devletleştirilmesi yönünde idi. CHF’nin görüşü daha ılımlı olmasına karşılık bu durum milliyetçilik yönünde ilerlemektedir. Ardından yaşanan Trakya Olayları telafi edilemez taciz, tecavüz, can kaybı gibi acıların yaşanmasına neden olmuştur. 1934 Trakya Olayları sonucunda Milli İnkılap Dergisi ile Trakya’daki parti müfettişleri kapatılmıştır (Pınar 2015: 285). Bu dönemdeki bu faaliyetlerin ve yaşanan olayların Avrupa’daki yaşanan gelişmelerle paralellik göstermesi de ilgili hususların sadece Türkiye’ye has olmayıp, dönemin bir cereyanı olduğunu göstermektedir.

2.8.1. Varlık Vergisi Ve alışma Kampları

Osmanlı Devleti döneminde ayrıcalıklı bir azınlık grubu olan, olumsuz bir tavır ve davranışla karşılaşmayan Yahudiler yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nde yeni kurallar ve uygulamalara istinaden, hoşlarına gitmemiş tutum ve davranışlarla karşılaşmışlardır.

Osmanlı döneminde gayri Müslimler unsurlara olduğu gibi, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde de gayri Türk unsurlara bakış açısı pek fazla değiştirilmemiştir. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında tek millet oluşturma düşüncesi ağır basmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları eşit görülerek, İnönü cumhurbaşkanlığında gerçekleştirilen bir uygulamayla 1941 yılında dini azınlıklar silah altına alınmaya başlamıştır. Zamanın ve ortamın gereği olarak bir milyondan fazla vatan evladının silah altına alındığı bu dönemde, ihtiyaçlara binaen, gayri Türk unsurlar için de Yirmi kur’a ihtiyatlar meselesi gündeme gelmiştir. Yirmi kur’a grubu umumiyetle askeriye’nin lojistik kısmında görevlendirilmişlerdir (Bali 2019: 5).

Varlık Vergisi ile ticaret yapanlar, mülk sahipleri, ve büyük kazançlar sağlayan çiftçilerden vergi alınacaktı. Savaş zamanında en çok parayı kazananlar ticaret yapanlar olduğu için, verginin büyük kısmını onlar sırtlanacaktı. Sahip oldukları mülklerden 2500 liradan fazla gelir sağlayan mülk sahipleri emlak vergisine tabii tutuldu. Bütçeleri zorlanmadan 500 lira verebilecek olan çiftçilerden de varlık vergisi istenecekti. Ancak bu tutar kanuna göre çiftçinin varlığının yüzde beşini geçmeyecekti (Güçlü 1993: 157).

1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile birlikte bütün vatandaşlardan vergi alımına karar verilmiştir. Bunun temel sebebi ise ticaretin millileştirilmesidir. Vergi miktarının yüksekliğinden en fazla şikayet eden azınlıklar olmuş, vatanın içine düşmüş olduğu zor durumdan çıkmasına gönüllü olarak katkıda bulunmak istememişlerdir. Maddi varlıkları olmasına rağmen ödememeyi tercih edenler ve ödeyemeyenler ise Erzurum Aşkale taş ocaklarında çalıştırılmıştır. Burada oluşturulan çalışma kamplarında ilgili kişiler çalıştırılmışlardır. Bu ceza vergi tutarında gerçekleşmektedir. Yahudiler için Varlık Vergisi meselesi kötü bir hatıra olarak anılmaktadır (Gülsoy 2012: 123). Diğer taraftan Almanya ve Fransa başta olmak üzere Balkanlar ve Rusya için de Yahudilerin durumları çok daha vahim olup, Türkiye'deki yaşadıkları durum, sadece Yahudilere özgü değildir.

2.8.1.1. İzmir'de Varlık Vergisi Uygulaması

Varlık Vergisi Kanunu çıkarıldığı zamanlar ülke genelinde olduğu gibi İzmir'de de gıda fiyatlarında yüksek miktarlarda artışlar olmuştu. Bu durumu gözlemlemek için Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğünün arşivinden alınmış olan tabloya göz atabiliriz (Güçlü 1993: 159):

Tablo 2: 1936-1947 Gıda Fiyatları İstatistikleri

Cinsi Kg.	1938	1939	1940	1941	1942	1943
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Ekmek	9.96	9.97	11.00	12.61	24.48	39.44
Mercimek	13.27	16.03	19.93	22.15	67.44	99.38
Zeytinyağı	36.94	42.65	44.14	64.12	114.63	171.77
Küp Şeker	29.88	30.69	39.00	49.24	165.38	339.37
Koyun Eti	47.87	47.82	50.21	68.79	128.52	178.67

Kaynak: Güçlü 1993: 159.

Yukarıdaki tablodan da gördüğümüz üzere, 1938 yılı ile 1941 yılı arasındaki fiyat artışı kendi içinde normal bir fiyat artışı olarak nitelendirilebilir. Ancak 1941 yılından sonraki artışların ‘yüzde yüz’ den ‘yüzde üç yüz’ e kadar oldukça yüksek, fahiş miktarlarda olduğu görülmektedir. Burada ticaretle uğraşan kişiler umumiyetle gayri Türklerdendir. Bunun sebebi Türk unsurların silah altına alınmış olmaları ve ananevi olarak da ticaretin haricinde kalmak durumunda olmalarıdır. Bir yıl içinde birden yaşanan bu artışlar devleti bir takım uygulamalara mecbur bırakmıştır. Bu durum karşısında varlık vergisi çalışmalarına başlanmıştır. Kurulan komisyonlar vergileri belirlerken normalin üzerinde kazanç sağlayanların mallarını göz önünde bulundurdular (Güçlü 1993: 160).

Fotoğraf 7: Yeni Asır Gazetesinin Varlık Vergisi Haberi

Kaynak: https://www.kitantik.com/product/YENI-ASIR-GAZETESI-17-ILK-KANUN-1942-VARLIK-VERGISI-LISTELERI-DUN-ASILDI_0z8kgltjcrdsrm01vjs, 12.04.2019.

İzmir’de ilan edilen varlık vergisi listelerine göre merkezde 2798 vergi mükellefinden 25.057.500 lira vergi tahsil edilirken, ilçelerde 1779 mükelleften 1.697.750 lira vergi tahsil edilmiştir (Güçlü 1993:161).¹¹ Tahsil edilen vergiler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak görülen Türk ve gayri Türk unsurlardan tahsil edilmiştir.

2.8.1.2. Çalışma Kampları

Varlık Vergisinin uygulamasına baktığımız tüm ülkede yaşayan vatandaşlara uygulanan bir kanun olduğunu görebiliriz. Vergisini ödeyemeyenlerin çalışma kamplarına çalışarak ödemeleri yöntemine gidilmiştir. Ancak çalışma kampları için aynı şeyi söyleyemeyiz. Aynı şekilde burada bazı kişiler de ilgili kamplarda vergisini ödemeyenlerle birlikte çalışarak geçimlerini sağlamıştır.

¹¹ Yeni Asır gazetesinin 1942 yılında çıkardığı 17 İlk Kanun sayısından alınmıştır.

Çalışma kampları umumiyetle Müslüman olmayan vatandaşlara uygulanmıştır. Zorunlu çalışma yeri Erzurum'un Aşkale ilçesi olarak belirlenmiştir. Vergisini ödemeyen Müslüman vergi mükellefleri de sevk için toplanmıştır. Bunların gönderilmediği iddia edilmektedir (Akar 2000: 114).

Ancak çalışma kampları hakkında bazı abartılı yanlış haberler çıkarılmıştır. Erzurumlular mükellefleri misafirperverlikle karşılamış, yevmiye karşılığı aynı çalışma ortamında beraber çalışmışlardır. Yol karlarını temizleme ve yol düzeltme çalışmalarında beraber olmuşlardır. Farklı dine sahip oldukları için Aşkale halkından hiçbir zaman tepki görmemişlerdir. Gıda maddeleri yerel halk ile mükelleflere aynı fiyata satılmıştır. Ancak bu gıda maddeleri köylerden mükelleflerin yaşadıkları yere getirildiği için bu taşıma parası tahsil edilmiştir. Bunlara ek olarak sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden dolayı ve maddi imkansızlıklar sebebiyle, Erzurum'a yürüyerek ya da at arabasıyla giderken sıkıntı çekenler olmuştur. Kalacak yer sıkıntısı da yaşamışlardır. Kalabilecekleri tek bir otel olduğu için yetmemiş ve köylüler mükelleflere evlerinin odalarını kiralamışlardır (Şanver ve Tuncay 2017: 208-209).

2.8.2. Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı

Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı'nın, daha önceki azınlık politikalarıyla karşılaştırıldığında farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu uygulamanın toplumu homojenleştirme gibi bir kaygısı yoktur. Yirmi Kur'a Askerleri uygulaması incelendiği zaman ayrımcı bir politika olduğu görülebilir. Bu olay vatandaş olamama veya ikinci sınıf vatandaş olma durumuyla ilgilidir. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'yi de tehdit eder konuma gelmesiyle özellikle İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerin ihanet edip etmeyecekleri yönünde şüpheler oluşmaya başlamıştır. Bu algının ilk somut örneğini, 1940 yılında gerçekleşen CHP Kurultayında Kazım Karabekir'in ifadelerinde görebiliriz. Karabekir, gayrimüslimleri tehlikeli unsur olarak tanımlamakta ve Anadolu'ya sevklerini istemektedir. 10 Nisan 1941 yılında ilan edilen seferlik neticesinde, 25 ila 45 yaşları arasındaki Rum, Ermeni ve Yahudi erkekleri (engelliler hariç), daha önceden askerlik yapıp yapmadıklarına bakılmaksızın askere alınmışlardır. Askere alınmış olmalarına rağmen gayrimüslim azınlıklara ne silah ne de askeri üniforma verilmiştir. Ayrımcı nitelikteki bu uygulama diğer gayrimüslimlere oranla Yahudi toplumunu daha çok tedirgin

etmiştir. Faşist Nazilerin Almanya’da gerçekleştirdiği katliamlar ve Türkiye’de yaşanan daha önceki azınlık karşıtı uygulamalar, Yahudilerde katledilmek üzere toplandıkları korkusuna neden olmuştur. Bu şartlar altında ülkeyi dahi terk etmeyi düşünen gayrimüslimler, askeri eğitim almakla beraber, yol ve köprü yapımında işçi olarak çalıştırılmışlardır (Bektaş 2015: 127).

2.9. YAHUDİ CEMAATİNE İLİŞKİN AZINLIK POLİTİKALARININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Günümüzde uygulanan Türk Anayasal Düzeni maalesef azınlık sorununa değinmemektedir. Anayasa’da azınlık kelimesine dahi yer verilmemiştir. Azınlıklara haklar tanıyan veya ayrımcılığa karşı uygulanacak bir yasa bulunmamaktadır. Hatta resmi sayıları hakkında yapılmış bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır.

Günümüz siyasetçilerinin dış politika sebebiyle yaşanan olumsuz gelişmelerde gayrimüslim cemaat adlarını söylemeleri sık yaşanan bir durum haline gelmiştir. Bu gibi durumlarda antisemitizmin arttığını söylenebilir. Bunun yanında bazı olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Vatandaşlık politikaları bağlamında klasik Cumhuriyet söylemleri terk edilmeye başlanmış, eşit yurttaşlık konusunda daha ılımlı bir hava esmeye başlamıştır (Bektaş 2015: 140).

Türkiye’ Yahudi cemaatinin azınlık hakları bağlamında 2000’lerdeki durumuna baktığımızda Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yürüttüğü bir takım politikaları görebiliriz. 2002-2005 yılları arasında Avrupa Birliği Reform Paketi çerçevesinde gayrimüslim azınlıklar da birçok hak elde etmişlerdir. Bu konuda en somut gelişme vakıflar ile ilgili olan gelişmelerdir. 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde ise 181 adet gayrimenkul vakıflarına iade edilirken, 150 adet gayrimenkulün ise mülkiyet sorunu çözülmüştür. Ayrıca 5737 Sayılı Vakıflar Kanunun geçici 11. maddesi gereği 333 adet gayrimenkul daha vakıflarına iade edilmiş ve 21 adet gayrimenkulün ise bedeli ödenmiştir (<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=38>, 17.09.2015).

Olumlu gelişmeler dışında olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. 2003 yılında yaşanan havra saldırıları Yahudi cemaati için bir sarsıntı sebebidir. Ayrıca İsrail’in

Filistin'e düzenlediği her işgal ve katliam sonrasında toplumda antisemitizmin arttığı gözlemlenmiştir.

Azınlıklar kelimesine Anayasa'da yer verilmese de, anayasada azınlıkları ilgilendiren bölümler bulunmaktadır. Eğitim alanından başlayalım. Eğitim alanına azınlık dillerinin kullanılması konusunda bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Anayasanın 42. maddesine göre Türk vatandaşlarının anadili Türkçe'dir ve başka herhangi bir dilde eğitim yasaklanmıştır. Bu madde Yahudilerin kendilerine özel bir eğitim kurumunun olmasının önüne geçmektedir.

2002-2003 yıllarında çıkarılan bir dizi kanun ile azınlık dillerinde radyo ve televizyon yayınlarının önü açılmıştır. Ancak bu durum Yahudileri etkilememektedir. Yahudi vatandaşlar dil konusunda günümüzde bir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Şu an Türkiye'de yaşamakta olan neslin anadili Türkçe'dir.

İlk baskısı 29 Ekim 1927'de çıkan Şalom Gazetesi ilk yıllarında Ladino dilinde basılmaya başlanmıştır. Gazetenin o dönemde esas amacı bu dili Türkçeden çok daha iyi bilen ve konuşan İstanbul'daki Yahudi toplumuna dünya Yahudiliği ile ilgili haberleri verebilmek, ayrıca İstanbul Yahudi Cemaati bünyesindeki haberleri topluma duyurmaktır. Fakat 1984 Türkçenin ana dil olarak Ladino'nun yerini almasından dolayı, Ladino dilinde bir sayfası hariç Türkçe yayınlanmaya başladı. Şu anda ulusal gazetelerin ebadında yirmi ile yirmi dört sayfa arasında yayınlanan gazete, Sefarad Yahudilerinin beş yüzyılı aşkın bir süredir kullandıkları Ladino dilini yaşatmak amacıyla bir sayfasını bu dilde yayınlamaktadır. Bunun nedeni Türk Yahudi toplumunda Ladino dilini konuşanların genellikle 65 yaşının üstündekilerin oluşturması ve genç kuşaklara artık aktarılmamasından dolayı ciddi bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olması (<http://www.salom.com.tr/>, 30.05.2019)

Din, düşünce ve vicdan özgürlüğü konusunda anayasa kanunlar önünde herkese eşitlik hakkı sunmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almak istemeyen Yahudi ve Hristiyan vatandaşların çocukları bu dersten muaf tutulabilmektedir.

Anayasa tüm vatandaşların siyasi katılım hakkı güvence altına alınmakta ve kadın ve erkeklere siyasi sisteme eşit erişim hakkı tanınmaktadır. Ancak Siyasi Partiler Kanunu (SPK) Avrupa standartlarında değildir. SPK, siyasi partileri azınlıklar bulunduğunu ileri sürmekten men ederek, 'azınlıklar yaratılmasını' ve 'Türk dilinden ve kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet

bütünlüğünün bozulması amacının güdülmesi ve bu yolda faaliyette bulunulmasını' yasaklamaktadır. SPK ayrıca, siyasi partilerin toplantı, tüzük, program ve propagandalarında azınlık dillerini kullanmasını da yasaklamaktadır (MRGI 2007: 29). Bu kanun azınlıkların parti kurmasının karşısına geçmiş olsa da günümüzde Yahudilerin parti kuracak kadar siyasi hayatın içinde olmadığını söyleyebiliriz. Hatta uzun yıllardır Yahudi milletvekili de çıkmamaktadır.

Anayasa'nın 10. maddesi ayrımcılık yasağını ve eşit muameleyi güvence altına almaktadır. Türkiye'nin genel bir ayrımcılıkla mücadele kanunu bulunmamaktadır. Son yıllarda çeşitli kanunlara eklenen ayrımcılık yasağı hükümleriyle, ümit vaat eden küçük adımlar atılmıştır. İş Kanunu'nda yapılan bir değişiklik, iş ilişkilerinde, diğerlerinin yanı sıra, dil, ırk, din ve mezhep temellerine dayalı ayrımcılık yasaklanmaktadır. Temeller arasında etnisite ve ulusal köken sayılmamıştır. Bu ayrımcılık yasağı sadece iş ilişkileriyle sınırlıdır. İşe alımları kapsamamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de son yıllarda azınlıklara karşı yapılan ırkçı saldırılarda artış gözlemlenmektedir. Türkiye'de pek tartışılmayan bir mesele olan antisemitizm konusunda da bir artış mevcuttur. Aşırı milliyetçilik ve antisemitizm bugün Türkiye'de Yahudi cemaatinin en büyük sorunlarından biridir (MRGI 2007: 33).

Türkiye Osmanlı Devleti'nden kalan çok kültürlü bir mirası taşımaktadır. Bu topraklarda birçok etnik ve dini azınlık birlikte yaşamaktadır. Maalesef Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren bu durumu göğüslemekte zorluklar yaşamıştır. Son yıllarda azınlıklar için atılan adımlar yadsınamaz ve önemli adımlardır. Yahudi cemaati ve diğer azınlık grupları bu adımlar sebebiyle mutlu olmakla birlikte ihtiyaçları doğrultusunda yeni beklentileri bulunmaktadır. Yeni anayasa şüphesi büyük bir adım olsa da daha fazlası için çalışmak şart görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE UZANAN SÜREÇTE İZMİR YAHUDİLERİ

3.1. YAHUDİLERİN İZMİR'E GELİŞLERİ

Yahudilerin İzmir'e gelişi hakkında kesin bir tarih bulunmamaktadır. Ancak bazı araştırmacılar bu tarihi MÖ 586 yılına kadar çekebilmektedir. Babil sürgününden kurtulabilen Yahudilerin bir kısmı Filistin'e dönmeyerek geçimlerini sağlayabildikleri yerlerde yaşamışlar ve zaman içerisinde çeşitli bölgelere dağılmışlardır. Bu bölgeler arasında Halep, Maraş, İzmir, Efes, İstanbul, Edirne, Rumeli ve Rodos bulunmaktadır. Diğer bir görüşe göre MÖ 6. yüzyıla ait olduğu düşünülen Yeol kitabındaki "Yahuda ve Yerusolim halkını topraklarından uzaklaştırmak için Greklere sattınız" ifadesi Yahudilerin Batı Anadolu'ya köle olarak gönderildiğini kanıtlamaktadır. MÖ 5. yüzyılda, Salihli ve Turgutlu arasında yer alan Sardes antik kentinde büyük bir Yahudi topluluğunun yaşadığı düşünülmektedir (Erdemir ve Erdemir 2006: 38-49). Ege bölgesinde gerçekleştirilmiş olan kazılar neticesinde ise MÖ 4. yüzyılda Yahudilerin varlığını destekleyen kanıtlara ulaşılmıştır. MÖ 3. yüzyılda Selefkos kralı Aruidolu'da Yahudilere vatandaşlık hakkı vermiştir. Bu dönemde Yahudilerin İzmir, Bergama, Sart, Milet ve Efes gibi yerlerde yaşadıkları düşünülmektedir. Bu durumun kanıtları ise Anadolu'daki en eski Yahudi mabetlerinin MÖ 5. yüzyılda Priene'de MÖ 4. yüzyılda Milet'te, MS 2. yüzyılda Sardes'te kurulan havralar olduğu belirtilmektedir (Arslan 2012: 188).

Bunlarla birlikte Yahudiler'in Anadolu'ya gelmelerini Büyük İskender'e dayandıran araştırmacılar da mevcuttur. MÖ 3. yüzyılda Büyük İskender'in Kudüs'ü zapt etmesi ile birlikte Yahudiler İzmir'e gelme fırsatı bulmuşlardır. Roma döneminde de İzmir'de Yahudilerin olduğu bilinmektedir. Avram Galante, 2. ve 3. yüzyıllarda Yahudilere ait bir havra bulunduğundan bahsetmektedir. Bizans

döneminde ise belli dönemlerde etkinliklerinin azaldığını ya da bazı dönemlerde İzmir'i terk ederek yaşamlarını devam ettiklerinden söz edilmektedir. Yine Galante'ye göre "Hayat Ağacı" adı verilen Etz Hayim havrasını inşa ettikleri ve ibadetlerini burada gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Tanaç 2014: 41). Aynı zamanda buradaki Yahudilerin Bizans döneminde Hristiyan misyonierlerin baskısı altında olduğu ve zulme uğradıkları da söylenmektedir. Bu tarihten ilk mezar taşının bulunduğu 1605 yılına kadar geçen dönemde İzmir Yahudileri hakkında çok net bilgiler mevcut değildir (Arslan 2016: 199).

Osmanlı'nın İzmir'i aldığı 1424 yılında ise İzmir, tercih edilen bir yerleşim yeri olmamıştır. Bu durumun sebeplerinin içinde savaş, deprem, yangın, hastalık gibi beşeri ve doğal afetler olduğu tahmin edilmektedir (Arslan 2014: 121). Bu dönemde İzmir her ne kadar tercih edilmese de dili Rumca olan ve bu nedenle Romaniyot (Romalı) olarak anılan birkaç yüz kişilik bir Yahudi topluluğundan bahsedilmektedir. Söz konusu Romaniot topluluklar Anadolu'nun Batısında, Konstantinopolis'te Yunanistan'da ve Balkan şehirlerinde yaşamışlar, ibadetlerinde Roma örfünü takip etmişlerdir. Bu toplulukların Roma döneminden itibaren burada yaşadıkları tahmin edilmektedir. 1453 yılında İstanbul'u fethedilen Fatih Sultan Mehmet, Anadolu'da yaşayan tüm Yahudiler'i İstanbul'a davet etmiştir (Kiray 2004: 107).

16. yüzyılın başında İspanya ve Portekiz'den kovulan Sefarad Yahudileri Osmanlı'nın diğer şehirlerine olduğu gibi İzmir'e de gelmiştir. Başlıca göç ettikleri/ettirildikleri yerler Selanik, Edirne, İstanbul ve Safed gibi Osmanlı kentlerine yerleşerek hem iskan politikaları uygulamışlar hem de kendi istekleri doğrultusunda Batı Anadolu'da yer alan Manisa, Tire ve Urla gibi bölgelere yerleşmişlerdir. Bu göçlerin en büyük sebebi olarak bu dönemde İzmir limanının önem kazanması gösterilmektedir. Osmanlı'nın Belgrad'ı fethetmesinden sonra da bu bölgeden Yahudi geldiği iddia edilmektedir. Aynı zamanda Belgrad'dan göç eden bu Yahudi topluluğunun, Romaniyotlar'dan sonra İzmir'e yerleşen ilk Yahudi grubu olduğu iddia edilse de (Çavuşoğlu 2009: 48) bu tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir. Bu iddia Endülüs bölgesinden kaçmak zorunda kalan Yahudilerin bu bölgeye yerleştiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Macaristan'ın da içinde bulunmuş olduğu Doğu Avrupa'nın ve Balkanlar'ın fethinden sonra bu bölgede bulunan Yahudilerden bazılarının İzmir ve çevresine gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. İzmir ve çevresine gelen bu Yahudi topluluğuna Aşkenaz (Doğu Avrupa Yahudileri) denilmektedir. İzmir'de mevcut Yahudi mezar taşlarının 1540 - 1565 yıllarına ait

olduğu görülmektedir. Bu tarihlerde Yahudilerin İzmir’de yaşadığı anlaşılmaktadır (Çavuşoğlu 2009: 48).

Bu dönemden sonraki yıllarda Rusya ve Doğu Avrupa’daki katliamlar sonucunda Yahudiler Osmanlı Devletine yönlendirilmiştir. 1870’li, 1880’li ve 1890’lı yıllarda gittikçe artan bu göçler 20. yüzyılda da devam ettirilmiştir. Yahudilerin gördükleri zulümlerden sonra Osmanlı Devleti’ne sığındırılanlara yerel yönetimler mümkün olan en iyi uygulama ve muamelede bulunmuştur. 1890’lı yıllarda Rusya’dan gelen Yahudiler Selanik ve İzmir’e yönlendirilmiştir (Erdemir 2015: 50). Yahudiler 18. yüzyıla kadar İzmir’de rakipleri karşısında üstün, çeşitli sektörlerde ve yönetim kadrolarında imtiyazlı bir konumda iken daha sonra mevcut konumlarını Rumlara ve Ermenilere terk etmeye başlamışlardır. Sosyo-ekonomik açıdan büyük bir bunalıma giren Yahudiler ellerindeki ekonomik ve toplumsal statüyü zamanla kaybederek Rum ve Ermenilerin çok altında bir seviyeye düşmüşlerdir (Bora 1994: 19). İlgili unsurların aralarındaki çatışmaları karşılaştıkları ilk günden itibaren hem ticari alanda hem de dini alanda var olmuştur. Halen de bu çatışmalar devam etmektedir. İlgili çatışmalar yerel otoriteler tarafından bertaraf edilmeye gayret edilmiştir/edilmektedir.

3.2. İZMİR’DE YAHUDİ CEMAATİNİN OLUŞUMU

İzmir’de Yahudilerin örgütlü bir cemaatlerinin olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bununla birlikte bir yapılanmaları olmuş olmalıdır. 16. yüzyıl ile birlikte İzmir limanındaki ticari faaliyetler artmıştır. Bu ticari faaliyetler sayesinde şehir gelişmiş ve birçok yeni mahalleler kurulmuştur. Yahudi cemaati de bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Selanik, Manisa ve Tire gibi bölgelerde yaşayan Yahudiler İzmir’deki ticari faaliyetlerin hız kazandığını fark ederek İzmir’e yönelmeye başlamışlardır. İzmir’e göç eden Yahudiler Havra Sokağı, Keçeciler, Karataş, Karantina ve Agora çevresine yerleşerek kendi mahallelerini oluşturmuşlardır. Bu dönemde gelen Yahudiler Karşıyaka ve Bornova’yı yerleşim yeri olarak pek tercih etmemiş, Pınarbaşı ve Mesire köyü gibi yerleri ise salgın hastalıkların görüldüğü dönemlerde sığınak olarak kullanmışlardır (Tanaç 2014: 41).

İzmir'deki Yahudi nüfusunun artmasında etkili olan bu gelişmeler ile birlikte Yahudiler'in ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli 10 yetişkin erkeği (minyan) tamamlayabilmek için çevre yerleşimlerdeki Yahudileri İzmir'e davet ederek göç teşvikinde bulunulmuştur. Bu doğrultuda cemaat içi toplanan bazı vergilerden muaf oldukları da belirtilmektedir. 17. yüzyılın başlarında ise sayısı artan Yahudiler teşkilatlanmaya başlamışlardır. Farklı kökenlere sahip kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları cemaat içinde özellikle Selanik Yahudileri'nin sayısı oldukça fazladır. 1620 yılında ise İzmir'de altı havra bulunmaktadır. Bu durum karşısında Yahudiler arasında dini liderlik mücadelesi başlamış böylece Yahudilerin sosyal ve ekonomik hayatları da bu durumdan etkilenmiştir (Arslan 2014: 121-122).

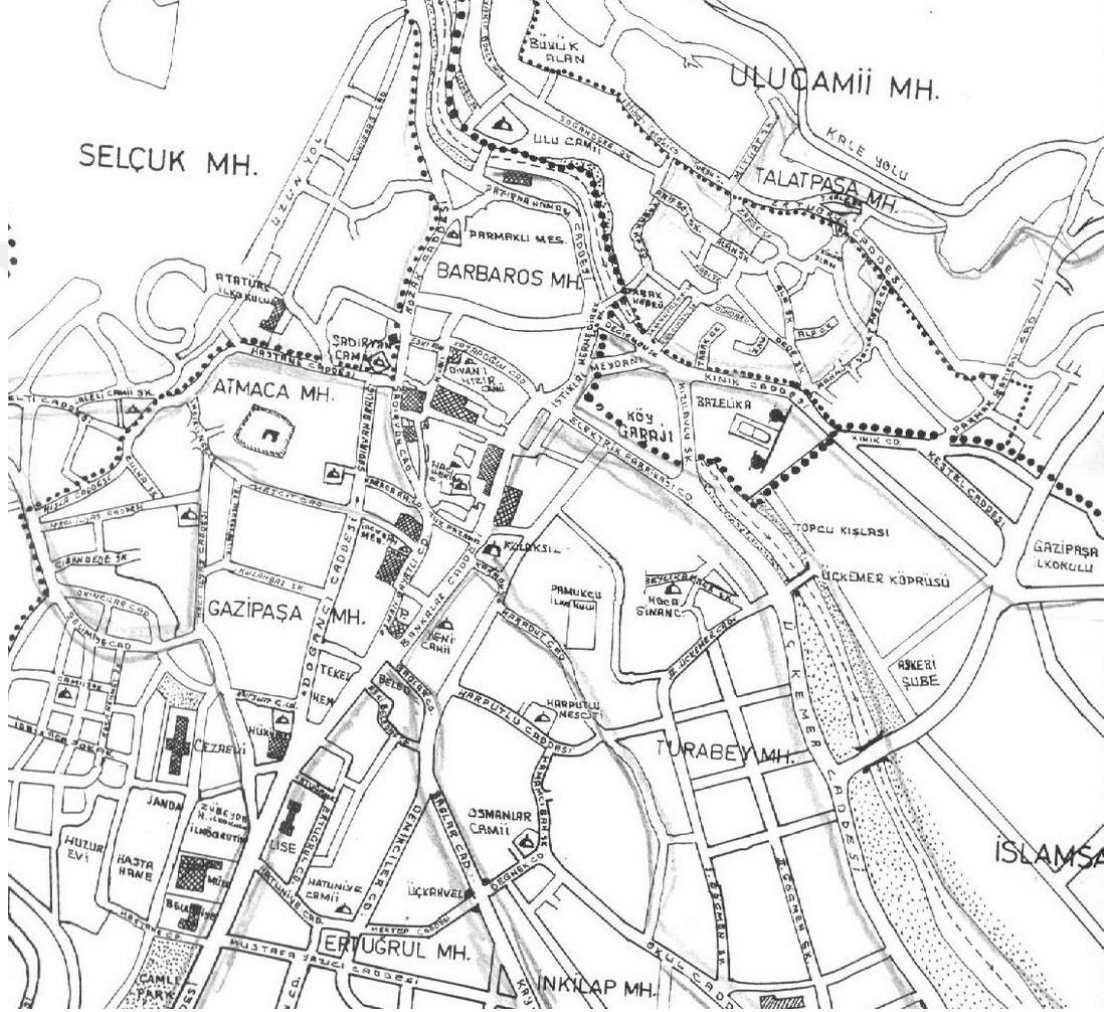
18. yüzyılda limanın yoğun bir şekilde çalışmaya başlaması sebebiyle ticaretin akış yönü değişmiş, Yahudiler ticaretteki etkinliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Bu nedenle Yahudi mahalleleri kentin eteklerinden tepelerine doğru bir yayılım gösterecek şekilde genişlemiştir (Kiray 2004: 70).

Osmanlı döneminde kurulmuş olan İzmir'deki ilk yerleşim alanı Kadifekale-Değirmendağı etekleri ile Anafartalar Caddeleri arasında kalan bölgedir. İzmir Yahudi Cemaati, bu bölgeye Birinci Juderia adını vermiştir. İkinci Juderia ise 1890 yıllarında Karataş, Halil Rıfat Paşa, Göztepe ve Karantina arasındaki bölgedir. Çeşitli bölgelerden farklı zamanlarda gelerek İzmir'e yerleşen Romaniot, Karayit, Aşkenaz, Mizrahi ve Sefarad asıllı Yahudiler İzmir Yahudi Cemaatini kurmuşlardır. Ancak bu cemaatin 19. yüzyıla kadar mütecanis bir yapıda olmadığı görülmektedir. Yahudi göçmenler aralarındaki kültür farkı, liderlik yarışı ve çıkar çatışmaları gibi sorunlar sebebiyle bir bütünlük sağlayamamışlardır. Bunun yerine birbirinden farkları bulunan küçük cemaatler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu cemaatleri birbirinden ayıran farklılık ise havralar olmuştur. Havra (sinagog) cemaatin merkezini oluşturmak gibi önemli bir işleve sahiptir. Bir cemaat, hatta başlı başına bir mahalle, havra etrafında şekillenmektedir (Bora 2016: 16).

İzmir her ne kadar birçok bölgeden Yahudi göçü almış olsa da genel olarak nüfusun 1492 yılında İspanya'dan kovulan Yahudilerden oluştuğu görüşü kabul edilmektedir. Yahudi cemaati üyelerinin kendilerine çoğunlukla “Biz İspanyol Yahudileri (Saferadlar)...” diye söz ettikleri ve gündelik hayatlarında da İspanyol kültürünün izlerinin görülebildiği belirtilmektedir. Bu durumu destekleyen en büyük kanıt İzmir Yahudilerinin Ladino diliyle konuşmasıdır. Yahudiler konuştukları dile “Judeo-Espanyol” (Yahudi İspanyolcası) olarak bilinen adının dışında genellikle

İspanyolca bazen de “Djudezmo” (Yahudice) veya Djidio (Yahudi) demişlerdir. Bahsi geçen dil İspanyolca ve Portekizce’nin İbranica ve Arapça kelimelerle bezenmiş hali olarak açıklanabilir. Yahudi göçmenleri gittikleri bölgenin dilini İspanyolca ile karıştırarak Ladino adında kendilerine özgü bir dil oluşturmuşlardır. Bu dil halen Türk Yahudileri tarafından kullanılmaktadır (Çavuşoğlu 2009: 49).

Fotoğraf 8: Bergama'da Yahudi Yerleşimi

Kaynak: <http://www.salom.com.tr/haber-107965-yok-olan-bati-anadolu-yahudi-topluluklarindan-biri-bergama-yahudileri-2.html>, 25.03.2019.

Tahminen 20. yüzyıl başlarına ait bu krokideki bölgede, Turabey Mahallesi olarak işaret edilen alan Yahudi yerleşim bölgesi olarak tanımlanabilir. Köy Garajı olarak belirtilen yer ise, Yabets Havrasının tam karşısındaki alandır. Başka bir

deyişle garaj, bir zamanlar ikinci havranın ve Bergama Yahudi Okulu'nun mevcut olduğu yerde kurulmuştur.

İzmir'e gelen Yahudilerin cemaatleşmesinde en çok dikkati çeken olay Sabetay Sevi'nin Mesih olduğu iddiasında bulunmasıdır. Yahudi inancının temelini oluşturan Mesih kavramı, hali hazırda sorun yaşayan Yahudiler için bir kurtuluş olarak değerlendirilmektedir. Ortaya çıkan Mesihlik iddiası, sürgünlerle geçen yılların yanında olumsuz yaşam koşullarının mevcudiyeti İzmir Yahudileri için uygun bir platform oluşturmuştur. Sevi'nin Mesihlik iddiasına her ne kadar din adamları karşı çıkmış olsa da halk arasında desteklenmiştir. Seyahat ederek fikirlerini yaymaya çalışan Sevi, halkı ayaklanmaya sevk edeceği ve merkezi otoriteyi sarsabileceği endişesiyle Osmanlı idaresi tarafından sorguya çekilmiş ve iddialarını ispatlama şansı verilmiştir. İddialarını kanıtlayamayan Sevi, canının bağışlanması için Müslüman olmak zorunda kalmıştır (Arslan 2014: 122).

3.3. İZMİR YAHUDİLERİNE AİT KURUMLAR

İzmir Yahudileri, belirli ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve yardımlaşmak amacıyla bazı kurumlar oluşturmuşlardır. Bu kurumlar genel olarak havralar, mezarlıklar, yardım kurumları ile hastanelerden meydana gelmektedir. Aşağıda bu kurumlar ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.3.1. Dini Yapılar

Yahudiler, göç ettikleri kentlere, cemaatlerini toplama amaçlı dini yapılar inşa etmişlerdir. Bu yapılara havra adı verilmektedir. Yahudiler her ne kadar tek bir kutsal kitaba inansalar da kültürel olarak farklılaştıkları için havra yapılarında da birtakım farklılıklar görülmektedir. Yahudi cemaatlerine bakıldığında her Yahudi topluluğunun kendi havra yapısı etrafında yerleşim kurduğu görülmektedir. Havralar yalnızca ibadet mekanları olarak değil aynı zamanda eğitim ve özel amaçlara yönelik de kullanılabilir. Havralarda dini yapılardan ayrı olarak, Aron Kodesh (Tanrının sözlerini içeren Tora Tomarlarının saklandığı kutsal dolap), Bima (kürsü), Ezrat Nashim (kadınların ibadet alanı), Midrash (Kutsal Yazı'ya ait sergi ve

koleksiyon ya da Kutsal Yazı'nın öğretildiği alan) elemanları bulunmaktadır (Sert 2015: 25).

İzmir'de MS 2. ya da 3. yüzyılda yapılmış Rufina adlı bir havra olduğu öne sürülmektedir ancak bu havra ile ilgili kesin kanıtlara henüz ulaşılammıştır. Benzer şekilde, Bizans dönemine ait olduğu düşünülen ancak kalıntılarına ulaşılammış Etz Hahayim adında bir havra olduğundan bahsedilmektedir. İzmir'in en eski havralarından biri olduğu düşünülen Geruş (Sürgün) havrası ile ilgili bilgiler kesin değildir. İzmir'de 17. ve 18. yüzyılda varlığı bilinen havralar Etz Hahayim, Şalom, Foresteros, Pinto, Bakış, Sonsino, Sinyora Giveret ve Portekiz havralarıdır. 1900'lü yıllarda İzmir'de yer alan havra sayısının 15'e çıktığı tahmin edilmektedir. Fakat bu sayıya küçük havraların dahil edilmediği belirtilmektedir. 1908 yılında havraların sayısı 17'ye yükselmiştir. Bu dönem içerisindeki en büyük havra olan Karataş Beit İsrail havrası 1907 yılında, yapımı henüz tamamlanmadan ibadete açılmıştır. 1908 yılında, bu yapıların yanı sıra Çeşme'de 3, Tire'de 2, Bergama ve Menemen' de birer havra bulunduğu belirtilmiştir (Arslan 2012: 202).

İzmir'de günümüzde hala ayakta olan havralar ise Kemeraltı'nda Şalom (Aydınlılar), Sinyora Giveret, Algaze, Bikur Holim, Etz Hahayim, Talmud Tora, Karataş'ta Beit İsrail, Tepebaşı (Roş Aar), Alsancak'da Şaar Aşamayim ve Karşıyaka'da ise Kaal Kadoş havralarıdır.

İzmir'de yer alan önemli havralar;

3.3.1.1. Portugal (Portekiz) Havrası

Portekiz göçmenleri tarafından 1630 yıllarında inşa edildiği düşünülen Portekiz Havrası İzmir'de kurulan ikinci havra olarak bilinmektedir. 1654 yılında, bu havranın varlığı ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. 1666 yılında Portekiz Havrası'nın, Sabetay Sevi ile ilgili olaylarda yer aldığı da belirtilmektedir. Bu havra yangınlar ve depremler sonucu yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Günümüze ulaşan havranın ise en son 19. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir (Bora 2016: 19-20).

1620 yılında var olduğu bilinen altı havradan biridir Portekiz Havrası. O dönemde İzmir'in en büyük havrasıdır. 1976 yılında yanan Portekiz Havrası bugün sadece ön duvarı kalmış, gerisi harabe şeklindedir (<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-210581/portekiz-sinagogu.html>).

Fotoğraf 9: Portugal Havrası yangın öncesi iç mekân görüntüsü

Kaynak: Bora 2016: 19.

3.3.1.2. Mahazike Tora (Tsontsin-Sonsino) Havrası

İkiçeşmelik'te Sonsino Mahallesi'nde Aya Yani Kilisesi ile Asmalı Mescit arasında, Mahazike Tora (Tsontsin-Sonsino) Havrası bulunmaktadır. Havra, 1960'lı yıllarda büyük bir yangın geçirmiştir. Günümüzde yıkıntı halindeki havranın yalnızca dört duvarı ile kürsünün dört sütunu ayaktaadır. Rozanes¹²'e göre 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Ancak Galante¹³, İzmir'de 17. yüzyıldaki havraların adlarını sayarken Mahazike Tora'dan bahsetmemektedir. Barnay¹⁴'da, 17. yüzyılda kentte 9 havranın bulunduğunu belirtirken Mahazike Tora adının geçmediği görülmektedir. Ona göre, Mahazike Tora Havrası, Talmud Tora (Hevra) ve Beit Hillel Havraları ile birlikte 19. yüzyılda kurulmuştur.

¹² Şlomo Rozanes, İsraili yazar.

¹³ Avram Galanti veya Abraham Galante, Yahudi asıllı Türk eğitimci, siyaset adamı ve Türk milliyetçisi. Soyadı Kanunu ile Bodrumlu soyadını almıştır.

¹⁴ Yaakov Barnay, İsraili yazar.

Fotoğraf 10: Mahazike Tora(Sonsino) Havrası'nın yangın sonrası iç mekân görüntüsü

Kaynak: Bora 2016: 24.

3.3.1.3. Pinto Havrası

19. yüzyılda, Bakiş Havrası ile birlikte 17. yüzyılda kurulan Pinto Havrası ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Her iki havranın da 1688 yılındaki depremde yıkıldığı tahmin edilmektedir. Yeniden inşa edildikleri düşünülse bile 1772 yılındaki büyük yangında diğer havralarla birlikte yanmış olmaları mümkündür. Bu tarihten sonra, giderek artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için daha büyük bir havra inşa edildiği ve yer aldığı mahallenin adını aldığı tahmin edilmektedir (aktaran, Bora 2016: 22-23).

Fotoğraf 11: Pinto Havrası Güney Duvarı

Kaynak: <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-97375-Izmir-pinto-sinagogu-kaderine-terk-edildi.html>, 10.02.2009.

3.3.1.4. Beit Levi Havrası

Nesim Levi'ye ait olan bir konutun, havraya dönüştürülmesi amacıyla yapılan başvurunun kabul edilmesi üzerine 30 Ekim 1918 yılında, Karataş'ta kurulmuştur. İki katlı olan bu havranın ilk katı Haham'ın yaşam alanı olarak, ikinci kat ise ibadethane olarak kullanılmıştır. 1982 yılında yıkılan havranın duvarlarından birine ait olduğu düşünülen mermer bir yazıt, havradan kalan parçalardan birisini oluşturmaktadır. Bu parça günümüzde İzmir Yahudi Cemaati Arşivi'nde muhafaza edilmektedir (Bora 2016: 26).

3.3.1.5. Algazi Havrası

1724 yılında Algazi ailesi tarafından yaptırılmış olan Algazi Havrası'nın kuzeyinde Şalom, güneybatısında ise Sinyora Giveret Havrası yer almaktadır. Tek katlı olan yapının 20. yüzyılda şeması değiştirilmemiş ancak kadınların ibadet yeri

olarak adlandırılan Mehizah bölümü kaldırılmıştır. Yığma taş olarak inşa edilen havranın duvarları oldukça büyük ve yüksektir (Tanaç 2014: 43).

Fotoğraf 12: Algaze Havrası

Kaynak: Tanaç 2018: 93.

İzmir’de yer alan havraların büyük bölümü havrayı yaptıran ya da yöneten kişinin adını almaktadır. Bazı yazarlar, Algazi Havrası için Galante adını kullanmışlardır. Fakat adı geçen Rabi Moşe Galante, Sebetay Sevi ile birlikte Halep’ten İzmir’e gelmiştir ve İzmirli bir haham(Rabi) değildir. Barnay’ın açıkladığı üzere, Galante Kudüs kentinin Rabilerinden biri olmalıdır ve Algazi Havrası giderek Sevi’nin gerçek bir Mesih olduğunu açıklamıştır. Bu durumda havra bir süre sonra Galante adı ile anılmaya başlanmış olmalıdır (Bora 2016: 28).

3.3.1.6. Talmud Tora Havrası

Günümüzde Havra sokağında yer alan ve 17. yüzyılda yapıldığı bilinen Talmud Tora Havrası'na Kedose ya da Bet-İllel adı da verilmektedir. Bu havra ile birlikte Palaçi¹⁵'nin mezarı ve Gürçeşme Yahudi Mezarlığı olarak Yahudi cemaatinin kutsal saydıkları ve belirli dönemlerde ziyaret ettikleri kutsal üçgeni oluşturmaktadır. 1838'de restore ettirilmiş ancak 1841 yılında bir yangın geçirmiştir. 1870 yılında tekrar restore edilen havra günümüzde harap haldedir ve çatısının bir bölümü çökmüş durumdadır (Tanaç 2014: 43).

Galante, 17. yüzyılda İzmir'de yer alan havralar arasında Talmud Tora'dan da bahsetmektedir. Ancak Barnay, bu havranın 19. yüzyılda yaptırıldığını iddia etmektedir. 2016 yılında Hahamhanenin bahçesinde bir mermer yazıt bulunmuştur.

Geleneksel olarak, İzmir havralarının büyük bir bölümünde -genellikle giriş kısmından sonra ibadethane bölümünden önce- bir Beit Midraş (Etüt Evi ya da Medrese) veya Yeşiva (dini okul) yer almaktadır. Mermer yazıt, ibadethaneye dâhil olan okula, "Talmud Tora"ya ait olmalıdır. Öte yandan, İzmir'de 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar iki çeşit Yahudi eğitim kurumu mevcuttur: Hevrot ve Yeşivot. Zamanla Hevrot'un bir kısmı Talmud Tora adını alarak eğitim hizmetine devam etmiştir. Her iki eğitim kurumunda eğitim programını uygulayan kişiler, Yahudi din adamlarıdır. Talmud Tora Havrası, önce büyük bir eğitim kurumu odağındaki ibadethane olarak kurulmuş bir süre özellikle eğitim hizmeti vermiş ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yalnızca ibadethane işlevini üstlenmeye başlamıştır. Bu öngörü, hem Rozanes ve Galante'nin Talmud Tora'nın kentteki varlığına ilişkin verdiği bilgiyle hem de Barnay'ın Talmud Tora'nın kuruluş tarihine ilişkin verdiği bilgiyle örtüşmektedir. Rozanes ve Galante, sadece Talmud Tora'nın 17. yüzyılda havra değil bir eğitim kurumu olarak hizmet verdiğini fark edememişlerdir. Hahamhane bahçesinde bulunan mermer yazıt, havra yıkılınca geriye kalanlarla birlikte buraya taşınmış olmalıdır (Bora 2016: 30).

¹⁵ İzmirli Hamambası (1788-1868).

Fotoğraf 13: Talmud Tora Havrası

Kaynak: Tanaç 2001: 43.

3.3.1.7. Neve Şalom (Şalom) Havrası

17. yüzyılda Portekiz asıllı zenginlerden Konversolar tarafından kurulan Neve Şalom Havrası aynı zamanda Şalom adı ile de anılmaktadır. Günümüzde Şalom (Aydınlı) olarak bilinen havranın Neve Şalom olduğu düşünülmektedir. Kemeraltı bölgesi, Algaze Havrası'nın karşısına inşa edilmiştir. Şalom Havrası İzmir'in, ticaretin merkezi olarak görüldüğü ve Yahudiler tarafından tercih edildiği dönemde yapılmıştır (Sert 2015: 36). Şalom Havrası Hayim Eskapa döneminde kullanılmış ve giderleri on dükkanın gelirleri sayesinde karşılanmıştır. 1800 ve 1841'de olmak üzere iki kez restore edilmiştir (Kiray 2004: 177).

Fotoğraf 14: Neve Şalom (Şalom) Havrası

Kaynak: Sert 2015: 36.

Avraham Yaari¹⁶ tarafından kaleme alınan “*Sefer dila Havera Kaduša di İzmir*” adlı kitapta, Neve Şalom Havrası hakkında 1644 yılına ait bilgiler verilmektedir. Bu doğrultuda havranın bu yıldan önce yapılmış olduğu söylenebilir. Rabi Eliyahu Hakohen Ha’ltamari¹⁷,nin pek çok kez bu havraya vaaz vermeye geldiği bilinmektedir.

Havranın avlusunda, ibadethanenin yanında bir yazıt yer almaktadır. Bu yazıtta 1841 İzmir yangınından bahsedilmektedir. Bu yangında Yahudi mahallesiyle birlikte birçok havra da kül olmuş, binlerce Yahudi evsiz kalmıştır. O dönemde Yahudilerin bir kısmı bu yangını tanrının bir cezası olarak algılamışlardır. Maddi manevi birçok kaybın yaşandığı bu yangın, havranın kapısı önünde durdurulmuştur. Böylece havra yangından zarar görmemiştir. Mermer yazıtta bu olayın mucizevilikinden bahsedilmektedir (Bora 2016: 30)

¹⁶ Avraham Yaari (1899–1966), tarihçi, tercüman ve yazar.

¹⁷ Eliyahu Hakohen Ha’ltamari 1659-1729 yılları arasında İzmir’de yaşamış bir Haham.

3.3.1.8. Şonsol Havrası

Basmane’de Aya Vukla Mahallesi’nde yer alan bir yapı, Hayim Şimuel Şonsol tarafından bağışlanmış ve ibadethane olarak kullanılabilmesi için yapılan başvuruların kabul edilmesi sonucu havra olarak kullanılmaya başlanmıştır. İki kattan oluşan Şonsol Havrası’nın alt katı 12 odalı bir kortejo¹⁸, üst katı ise ibadethaneden oluşmaktadır. 1970’li yıllarda yangın geçirerek tahrip olan havra yenilenmiştir. Bir süre oto yıkama yeri olarak kullanılmış olan ve mülkiyeti İzmir Yahudi Cemaatine ait olan havra, şu anda boş ve kapalıdır (Bora 2016: 25).

3.3.1.9. Beth İsrail Havrası

Beth İsraael Havrası Yahudi cemaati için önemli bir havradır. Sadece İzmir’in değil yakın doğunun en güzel havrası olarak anılmaktadır. Havra, İzmir’in Karataş semtinde bulunmaktadır.

Karataş semtinde yaşayan Yahudi vatandaşların dini ibadetlerini kolayca yerine getirebilmeleri için II.Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır. 1907 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Mimarisinde İtalyan etkisi hakimdir. Günümüzde de aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Diğer havralarda da olduğu gibi Beth İsrail Havrası taşıma sistemi yığma taş ile yapılmıştır. Havranın içinde her hangi bir değişiklik yapılmamıştır. Havra özgünlüğünü korumaktadır. Yahudi cemaati tarafından kullanılan havralar arasında birinci sırayı Beth İsrail Havrası alır (<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-210576/beit-Israil-havrasi.html>, 15.04.2019).

¹⁸ Yahudilerin toplu olarak yaşadıkları, avlusu bulunan aile evleri.

Fotoğraf 15: Beth İsrail Havrası

Kaynak: <http://www.avlaremoz.com/2018/02/09/turkiyeden-5-mukemmel-sinagog-yahudi-kultur-mirasi/>, 15.04.2019.

3.3.1.10. Bet Hillel Havrası

Bu havra Hayim Palaçi ailesinin evine kurulmuştur. Hayim Palaçi 19. yüzyılda yaşamıştır. İzmir Yahudi cemaati için çok önemli bir din adamıdır. Hayim Palaçi ve oğlu Avraham Palaçi'nin ünleri Türkiye sınırlarını aşmış ve dünyanın her tarafından din adamları onlara akıl danışmak için İzmir'e gelmişlerdir. Hahambaşı Hayim Palaçi Sultan Abdülmecit tarafından 'adaletten sorumlu din adamı' nişanı ile ödüllendirilmiştir. Bet Hillel Havrası, Hayim Palaçi'nin mezarı ve bulunduğu Gürçeşme mezarlığındaki arınma havuzu ile birlikte bir üçgen oluşturmaktadır. Hayim Palaçi'nin öğrencileri bu üçgeni Pırlanta Üçgeni olarak adlandırırlar. Kutsal bir mekan olduğu inancındadırlar. Havra Kemeraltı, Havra sokağı civarındadır.

Fotoğraf 16: Bet Hillel Havrası Restorasyon Öncesi Durumu

Kaynak: http://www.yapi.com.tr/haberler/beit-hillel-sinagogu-hayata-donuyor_114276.html, 15.04.2019.

3.3.2.Mezarlıklar

Varyant'ta bulunan Bahribaba mezarlığındaki bir mezar taşında 1565 tarihinin geçmesi burada 16. yüzyılda bir Yahudi mezarlığının var olduğunu düşündürmüştür. 20. yüzyılın başlarında ise, Bahribaba (Maşatlık), Gürçeşme (Kançeşme) ve Bornova'da Yahudi mezarlıklarının varlığından bahsedilmektedir. 1881 yılında kurulan Bornova Mezarlığının kullanımı ise günümüzde hala devam etmektedir. 1861 yılında Yahudi cemaati, Bahribaba mezarlığının yetersiz kaldığından şikayet ederek durumu padişaha bildirmişlerdir. İlk zamanlarında şehir dışında bulunan Bahribaba mezarlığının çevresine, 1883 yılından itibaren evler inşa edilmeye başlanmıştır. 1885 yılında ise mezarlığın bir kısmından yol geçirilmiştir. 1907 yılında mezarlığa ait arazinin bir kısmı Gureba hastanesine devredilmiştir. 1910 senesinde mezarlığın ağaçlandırılması için çalışmalar yürütülmüştür. Vali Rahmi Bey döneminde Müslüman ve Hristiyan mezarlıklarının şehir dışına taşınması projesi kapsamında Bahribaba Mezarlığı da Gürçeşme mezarlığına taşınmış 1885 yılında hizmete açılmıştır. Altındağ'daki Kokluca Yahudi Mezarlığı ise günümüzde de kullanılmaktadır. Burada kadın ve erkek cenazelerinin ayrı alanlara gömüldükleri belirtilmiştir (Arslan 2016: 214).

3.3.3. Yardım Kurumları

Yardım kurumları, Osmanlı Yahudileri için oldukça büyük önem taşımaktadır. Diğer etnik gruplara bakıldığında Yahudilerin kurmuş oldukları yardım kurumları gibi kapsamlı kurumlara sahip olmadıkları görülmektedir. İzmir'deki Yahudi cemiyetleri, kendi içlerinde yardımlaşarak varlıklarını kesintisiz bir şekilde sürdürmeyi başarmışlardır. Yahudi yardım kurumları yoksullara, hasta ve yaşlılara, işsizlere, yetimler ve kadınlar ile göçmenlere olmak üzere beş kategoriye ayrılır. Yoksullara yönelik başlıca yardım kurumları Fukaraperver Cemiyeti (Ozer Dalim), Talmud Tora Beyan Komitesi, İyi Niyet (Buena Velundat), Aşevi, Malbuş Aronim, Bigde Kodeş, Oel Moed ve Dansa olarak adlandırılmaktadır. O dönemde İzmir'de yaygın olan dilenciliğin önlenmesinde oldukça etkili olan bu kurumlar Yahudi halkının huzurlu bir şekilde yaşamasını sağlamada oldukça etkili olmuştur. Yahudi kurumları Osmanlı içerisinde olduğu kadar Rusya, Fas, Filistin gibi yerlerdeki Yahudilere de maddi yardımlarda bulunmuştur. Yahudi cemaati sıkıntı içerisinde olan Rusya Yahudilerine yardım toplamak için saraydan izin istemişler ve 1905 yılında olumlu cevap almışlardır (Arslan 2016: 215).

Yahudi cemaati içerisinde bulunan yoksul, yetim ve muhtaç kadınlara yardım edebilmek için Yoksullar Yurdu (Lazaretto), Yetimler Yuvası, Yetimler Kurumu (Hevrat Yetumot), Kız Çocuklarına Yardım (Ezra la Yeladot) gibi kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar sayesinde genç kızların evlilik masrafları karşılanıyor, hamile kadınlara yardımcı olunuyor, yetimler barındırılıyor, besleniyor, okutuluyor ve iş sahibi yapılıyordu. Bayanlar Kurumu ve Hahnakat Orahim isimli yardım kurumlarında ilki Rusya'dan gelen göçmenlere hizmet verirken ikincisi şehri ziyarete gelen Yahudilere üç gün boyunca yiyecek-içeceklerini karşılıyordu. İzmir Yahudi cemaati, yoksul Yahudilerin kalkınmasını sağlamak amacıyla bir takım destek programları oluşturmuştur. Buna göre varlıklı Yahudilere ait evlerde yoksul Yahudi halkı ikamet etmekte idi. Ancak bu yöndeki tüm çabalara rağmen yoksul halkı kalkındırmak için tam anlamıyla yeterli bir çözüm yolu bulunamamıştır (Arslan 2012: 204).

İzmir Yahudi Cemaati'ne ait Lazaretto¹⁹, 19. yüzyılın ilk yarısında Osbia adlı Hollanda asıllı bir kadının satın aldığı kortejonun Yahudi Cemaati'ne bağışlanmasından sonra kurulmuştur. 1841 İzmir yangını, Lazaretto binasını tamamen yok etmiş; sonraki yıllarda (ikinci kez inşa edildiği tarih bilinmemektedir), arsası üzerine Baron Lionel de Rothschild, M. Montefiore ve A. Cremieux'nün maddi katkıları ile 300 odaya sahip bir yapı inşa edilmiştir. Lazaretto olarak adlandırılan bu yapının ortasında açık bir avlu yer almaktadır. Avluyu çevreleyen iki katlı yapıda peş peşe küçük odalar mevcuttur. Ayrıca avluda bir su kaynağı bulunmaktadır. İzmir Agora kazıları sırasında Lazaretto'nun inşa edildiği tahmin edilen arsada mermer bir yazıt bulunmuştur. Lazaretto, 1922 Yangını sırasında tamamen yanmıştır (Bora 2016: 33).

Yahudi cemaatini binlerce yıl ayakta tutan yardımlaşma geleneği hala devam etmektedir. Yönetim kurulunu Yahudi cemaatinin oluşturduğu Karataş Hastanesi'nin bir bölümü yaşlı bakımı için ayrılmıştır. Hem hastane yetkilileri hem gönüllü çalışan kadınlar kolu tarafından yaşlıların gereksinimleri karşılanmaktadır. Kutsal Mezarlık Kurumu ise mezarlıkların bakımı, korunması ve gömü gibi işlerle ilgilenmektedir. Liga Kültür Derneği'nin gençler için birçok faaliyeti bulunmaktadır. Gönüllü Yahudi gençlerinin kurduğu bir tiyatro grubu vardır. Liga'nın bünyesindeki Yetişkin Gençler Grubu ise gençler için eğlenceler, konferanslar ve geziler düzenlemektedir. Bir dernek daha vardır ki, Yahudilerin eğitime verdikleri önemi gözler önüne serer. Fakir ve Öksüz Çocukları Okutma Derneği yardıma muhtaç öğrencilere burs vermektedir. Gönüllülerden oluşan yardım grupları ise şunlardır (Pardo 2007: 191-210):

- Özer Dalim: Bağışlar aracılığıyla her ay muhtaç kişilere destek sağlar.
- Yahudi Mirasını Koruma Gönüllüleri: Eski kitaplar düzenlenip temizlenerek özenle muhafaza edilir.
- Havraların Bakım Onarım ve Koruma Grubu: Amaçları onarıma ihtiyaçları olan havraların günlük bakımı ve gözetimini yapmaktır.
- İyi Niyet Gönüllüleri: 1902 yılında fakir genç kızların okuması, dikiş ve nakış öğrenmesi için kurulmuş olan kurum günümüzde yardıma ve desteğe ihtiyacı olan aileleri belirleyerek yardım sağlamaktadır.

¹⁹ Lazaretto, Batı dillerinde cüzam veya veba gibi salgın hastalıklar sırasında kurulan karantina binalarına verilen addır.

- Sunday Club: Sara Pardo önderliğinde kurulmuş olan Sunday Club'ın annelerden oluşan gönüllü bir çalışma grubu vardır. Amaçları cemaatin çocuklarına Türk ve dini kimliklerini, bayramlarını ve geleneklerini öğretmektir.
- Mezarlıkların Düzenlenmesi ve Arşivlenmesini Yapan Gönüllüler Grubu: Amaçları Yahudi cemaatinin günümüzde kullanıyor olduğu Kokluca Mezarlığı'nın kayıtlarını düzene sokmak ve taşlarının temizlenmesine yardım etmek olan gönüllülerden oluşur.
- Spor Gönüllüleri: Bu dernek Yahudi cemaatinin kalkınması ve çağdaşlaşması adına kurulmuş bir dernektir. Amaçları Yahudi gençlerini spor yapmaya teşvik etmektir.

3.3.4. Hastaneler

İzmir Yahudileri Cemaati sağlık ihtiyacını karşılamak için hastane kurmuştur. İzmir Yahudi cemaatine ait ilk hastane salgın hastalıklarla mücadele için 1827 yılında kurulmuş, 1837'de Hahamhane'nin karşısındaki binanın eklenmesiyle geliştirilmiştir. Hastanenin ihtiyaçlarını karşılamak için "Midraş Kadoş Ospital" kurulmuştur. Viyanalı Rothschild ailesinin katkılarından dolayı hastaneye 1874'te ailenin adı verilmiş ve cemaatin ileri gelenleri hastaneye maddi katkılarını sürdürmüştür. 19. yüzyıl sonlarına kadar hastane sorunsuz bir şekilde hizmet vermiştir. 1911'de Rothschild ailesi ile hastane yönetimi arasında çıkan anlaşmazlık sonucunda aile yardımlarını kesmiş ve hastane kapanmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türklere ait 3, Rumlara ait 2, Ermeni ve Katoliklere ait birer hastane vardı. Yahudiler bu hastanelerden de istifade etmişlerdir. Yahudi cemaati kapanan hastaneye ait mülklerin satışı ile yeni bir hastane kurmak istese de uygun yer bulamamıştır. Nitekim 1913'te Nesim Levi Bayraklı Karataş semti, Teşvikiye Mahallesi, İcadiye Sokak, 15 Numara'daki üç katlı ve yirmi odalı evini hastane olarak kullanılmak üzere İzmir Yahudi cemaatine hibe etmiştir. Yandaki arazilerin satın alınması ve inşası ile bahçeli ve büyük bir hastane oluşturulmuştur. Hastaneye Sultan Reşad tarafından 1914'te ruhsat verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı süresince hastane hükümet emrinde kullanılmış, savaş bitince tekrar İzmir Yahudi cemaatine iade edilmiştir. Hastane Yahudilerin yanı sıra Müslümanlara ve Ermenilere de hizmet

vermiştir. Hastane’de 1926 yılına kadar Dr. Spirer, Albert Tarika, Menahem Adato ve Refael Pontromoli yöneticilik yapmışlardır. 1926’da bir tüzük hazırlanarak hastaneyi idare için “Musevi Hastanesi İdare Cemiyeti” kurulmuştur. Bu kurum günümüzde Karataş Hastanesi olarak hizmet vermektedir (Arslan 2016: 216).

3.4. İZMİR YAHUDİLERİNİN TİCARİ VE SİYASİ DURUMLARI

İspanya’dan göçe zorlanan Yahudiler kültürel açıdan zengin bir birikime sahiptiler ve eğitim seviyeleri yüksekti. 1800’lü yılların başında Yahudiler İzmir’de tüccarlık, sarraflık, tefecilik, gümrük memuru, doktorluk, eczacılık, tercümanlık gibi mesleklerle meşgul olmuşlardır. Ziraî işlere rağbet etmeyen Yahudiler, şehir halkının rağbet ettiği her şeyin alım-satımını yapmaktaydılar. Ege Bölgesi’nde vergi toplama işinden iki Yahudi sorumluydu. Bu tarihlerde ekonomik açıdan rahat günler yaşamışlardır. 17. yüzyıl için Yahudiler Osmanlı’da altın çağlarını yaşamışlardır diyebiliriz. Ancak ekonomik üstünlükleri 18. yüzyıldan itibaren değişiyor ve Rumlar ile Ermeniler Yahudilerin önüne geçiyorlar. 1800’lü yılların sonunda ise Yahudi genç kızlar tütün fabrikalarında çalışmaya başlıyorlar. Hatta bu dönemde Yahudilerden dilencilerin ortaya çıktığı iddia edilmektedir. 18. yüzyıldan itibaren Yahudilerin ticarete hakim olma durumu azalmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin gerilemeye başlaması Yahudileri de etkilemiştir. Böylelikle Yahudiler ticari üstünlüklerini kaybetmeye başlamışlardır (Arslan 2014: 135).

Günümüzde de İzmir Yahudi cemaatinin hem eğitim seviyesi, hem kültür seviyesi yüksektir. Her zaman herkes için eğitimi destekleyen bir cemaat olmuşlardır. Nerdeyse bütün gençler üniversite okur. Yaptıkları meslekler halen ticaret ağırlıklı olmakla beraber, tıp doktoru, avukat, mimar, mühendis, öğretmen ve eczacı gibi meslekleri de seçtiklerini görürüz. Genellikle ithalat, ihracat ve sanayide başarılı iş adamları yetiştirirler (Pardo 2007: 185).

Tarihten günümüze Yahudilerin İzmir’deki siyasi durumlarına baktığımızda ise Nesim Masliah’ı atlamamak gerekir. Masliah bir çok işin yanında, İzmir milletvekilliği de yapmış önemli bir şahıstır. Manisa’da doğmuş bir Osmanlı vatandaşıdır. Hiçbir zaman sıradan bir milletvekili olmamıştır. Mecliste olduğu kadar sokakta da etkin olmayı amaçlamış ve bunun için çaba göstermiştir. ‘İttihad ’adıyla bir gazete çıkarmış ve bu gazeteyi fikirlerini yaymak amacıyla 9 ay boyunca

İstanbul'da yayımlamıştır. Diğer bir çıkardığı gazete olan 'Hür Adam'da da ise sosyalizmle ilgili konular işlemiştir. Masliah İzmir Yahudi cemaati tarafından da sevilen bir isimdir. İzmir'de Musevi okulu açılmasına yardımcı olmuştur. Karataş Hastanesi'nde konuşma yapmış ve para toplanmasına yardımcı olmuştur. 1908 yılında yapıla ve devamındaki iki seçimde üç defa üst üste milletvekili seçilmiştir. Cemaatin devamlılığını sağlamak için ve Osmanlı Devleti için çok çalışmıştır. Uluslararası düzeyde düzenlediği çeşitli organizasyonlarla gençlerin eğitimine katkıda bulunmuştur (Erdemir 2015: 101-116).

Günümüzde ise Yahudiler ticarete son derece aktif olmalarına rağmen siyasette aktif bir rol oynamamaktadırlar.

3.5. İZMİR YAHUDİLERİNİN MEVCUT DURUMU

Günümüzde ise Yahudilerin durumunu aşağıdaki gibidir (Arslan 2016: 217):

- Halen İzmir'de aktif olan havra sayısı sekizdir. Bu havralar genel anlamda Kemeraltı çevresine konumlanmıştır. Burada yer alan havralar; Algazi, Bikur Holim, Şalom (Aydınlılar), Etz Hahayim, Sinyora Giveret, Alsancak ve Karataş çevresinde yer alan havralar ise; Şaar Aşamayim, Beit İsrail, Roş Aar (Tepebaşı), Alaybey'de bulunan Kaal Kadoş Havrası şeklindedir.
- İzmir'de yaşayan Yahudi cemaati laik bir yapıdadır.
- Birçok Yahudi bayramlar dışında havraya gitmemektedir.
- İş hayatı daha önemli görülmekte ve dini ibadetler geri planda kalmaktadır.
- Bu sebeple Şabat (Yahudiler için mübarek gün olan cumartesi) töreni katılımın az olması sebebiyle sadece üç havrada yapılmaktadır.
- Bar/Bet Mirza törenine ise katılım yüksektir.
- Milli bayramlarda ise Purim²⁰ en çok talep gören uygulamalardan birini oluşturmaktadır.

²⁰ 2500 sene önce Yahudilerin Pers Kralı tarafından yok edilmekten kurtulmaları şerefine kutlanan bayram.

- Manisa ili Turgutlu ilçesinde Koşer şartları altında kesilen hayvanlar kutlamalarda halka dağıtılmaktadır. Bununla birlikte halka maddi yardımlar da sunulmaktadır.
- Karataş semtinde topluluğa ait bir hastane bulunmaktadır.
- Kendilerine ait bir yayın bulunmamaktadır. Bu sebeple İstanbul'da yayın hayatına devam eden Şalom Gazetesi takip edilen yegane yayındır.

3.5.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Yahudi Cemaati İçin Faaliyetleri

Yerel yönetimlerin de, Yahudilerle ilgili çeşitli çalışmaları olmuştur. 2018'de ilk defa düzenlenen 8-9 Aralık İzmir Sefarad Kültür Festivali bunun örneklerindendir. Amaç organize edilen festivalle Sefarad kültürünü canlandırmak ve yaşatmaktır. Bu festival Konak Belediyesi tarafından organize edilmiştir ve geleneksel hale getirilmesi planlanmıştır.

İzmir Tarih Projesi ise İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından üstlenilen bir projedir. İzmir Tarih Projesi, Kemeraltı ve çevresi kentsel ve 3. derece arkeolojik sit alanı ile bu alanın güneyinde konumlanan coğrafi olarak sakıncalı alana odaklanmaktadır. Söz konusu alan aynı zamanda; toplam 23 hektar büyüklüğünde Kadifekale, Antik Tiyatro, Agora, Stadyum, Altınyol ve Altınpark 1. derece arkeolojik sit alanlarını ve yaklaşık 9 hektar büyüklüğünde Varyant doğal sit alanını içermektedir. Proje alanının toplam büyüklüğü yaklaşık 252 hektardır. Alan İzmir Büyükşehir ve Konak Belediyesi girişimleriyle, 2007 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla 5366 sayılı yasa kapsamında “Yenileme Alanı” ilan edilmiştir. Yürürlükteki koruma amaçlı imar planları, mahalli sınırlar ve yeraltı kültür katmanları temel alınarak İzmir Tarih Proje alanı 19 alt bölgeye ayrılmıştır.

Bu 19 alt bölgeden biri de havraları içeren Güzelyurt ve Güneş mahallelerinin tamamını kapsamaktadır (<http://www.izmirtarih.com.tr/proje-alani-ve-stratejiler/>, 16.05.2019).

İzmir'de valilik veya diğer resmi kurumların ise Yahudiler ile ilgili bir çalışması bulunmamaktadır. Şehirde yaşayan Yahudi vatandaşların sayılarının belirlenmesi için resmi bir çalışma yapılmamıştır. Yahudi vatandaşlar kendileri adına yerel yönetimlerin bir kamu politikasının olmamasından üzüntü ile

bahsetmektedirler. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi'nin son yıllarda attığı adımlar büyük memnuniyet oluşturmuştur.

Fotoğraf 17: Festival Davetiyesi

Kaynak: http://www.konak.bel.tr/files/izmir-sefarad-kultur-festivalipdf_04-12-2018_11-15-59.pdf, 16.03.2019.

3.5.2. İzmir Yahudilerinin Türkiye'nin Gayrimüslim Politikalarını ve İçtimai Çerçevesini Anlama Biçimleri ve Bu Durumun Kimlik Algılamaları ile İlişkileri

Derinlemesine mülakat çalışması sonucu toplanan verilerin sonuçlarını bu bölümde inceleyeceğiz. Görüşmecilerin cevapladığı 12 adet açık uçlu soruyu cevaplar özelinde tek tek ele alacağız. Görüşmecilerin isimlerine yer verilmeyecektir. Nüfus bilgilerinin araştırması sorularından alınan cevaplar sonucunda aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 3: Katılımcı Detayları

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu
Katılımcı 1	82	Erkek	Yüksek Lisans
Katılımcı 2	73	Kadın	Lise
Katılımcı 3	78	Kadın	Lise
Katılımcı 4	70	Kadın	Lise
Katılımcı 5	50	Kadın	Üniversite
Katılımcı 6	58	Kadın	Lisansüstü

Katılımcılara ilk olarak kendilerini ve kimliklerini Türk/İzmir toplumu içinde nasıl tanımladıkları, ve kendilerini geniş topluma dahil hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların gündelik yaşamlarındaki içtimai durumları anlaşılmak istenmiştir.

Katılımcılara ikinci olarak, sosyal yaşantılarında kimliklerini açıklama konusunda sıkıntı yaşıyıp yaşamadıkları sorulmuştur. Bu soru ile geçmişte dedelerinin ve büyüklerinin kimliklerini saklama durumunda kaldıkları zamanların onlarda bir kimlik sorunu yaratıp yaratmadığı anlaşılmak istenmiştir.

Üçüncü olarak, inançlarının gerekliliklerini yerine getirirken sosyal yaşantıdaki gelenek ve yaşam tarzının onları etkileyip etkilemediği ve zaman içinde değişikliğe uğrayıp uğramadığı sorulmuştur. Bu soru ile geçmişteki ve günümüzdeki Yahudi cemaatinin inançlarının gerekliliklerini yerine getirme konusunda bir değişime uğradığı veya uğramadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü olarak, İzmir’de yaşayan diğer dini ve etnik gruplarla iletişimi sorulmuştur. Dini inançlarına göre kendi dinlerinden olmayan biriyle evlenmeme tutumlarının günümüzde de aynı şekilde devam edip etmediği araştırılmıştır.

Beşinci soruda, Türkiye’de Yahudi olmanın avantajları ve dezavantajları sorulmuştur. Bu soru ile Türkiye’de değişen politik ortamın Yahudilik algısına herhangi bir etkisi olup olmadığı anlaşılmak istenmiştir.

Altıncı soruda, yaşadıkları bölgede kimliklerine, geleneklerine ve inançlarına dair kendilerine sorular sorulup sorulmadığı, kendilerini farklı hissettirecek davranışlara maruz kalıp kalmadıkları araştırılmıştır. Bu soruyla yaşadıkları toplumda onları dışlanmış hissettirecek olaylar yaşıyıp yaşamadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yedinci soruda, ikamet ettikleri süre boyunca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden beklentilerinin ne oldukları sorulmuştur.

Sekizinci soruda, kimlikleri sebebiyle yaşadıkları bir sorun sonucunda başka bir kente veya ülkeye göç etme düşüncelerinin olup olmadığı ve bunun pratikte gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmıştır.

Dokuzuncu soruda, resmi makamlarda kimliklerinden dolayı hiç ayrımcılığa uğrayıp uğramadıkları sorulmuştur. Bu soruyla, eğer yaşadıkları ayrımcılıklar varsa ne olduklarını öğrenip, yerel yönetimleri bu konu hakkında bilgilendirmek amaçlanmıştır.

Onuncu soruda, İzmir'den bir kent olarak hoşlanıp hoşlanmadıkları ve Yahudilerin İzmir'de yaşamalarını önerip önermeyecekleri sorulmuştur. Bu soruyla, İzmir'in Yahudi cemaati için önemi ve onlar için rahat yaşanacak bir şehir olduğu veya olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Ardından, yerel yönetimlerden beklentileri sorulmuştur. Devlet mekanizmalarından ne gibi girişimler görmenin onları mutlu edeceği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Son olarak sorular haricinde, gözden kaçırdığımız bir durumun varlığı sorulmuş ve kendilerinin özellikle belirtmek istedikleri hususlar varsa bunları anlatmaları istenmiştir.

Soruların amacı, daha güzel bir toplum için, hep beraber yaşanan İzmir'de Yahudi cemaatinin sorunlarını ve sıkıntılarını anlamaya ve tespit edilmeye çalışılmaktır. Katılımcılara katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir.

3.5.2.1. İzmir Yahudilerinin Siyasi ve Sosyal Alanda Kimlik Algılamaları

Toplum İçerisindeki Kimliklerine İlişkin Görüşler

Soru 1: Bir Yahudi olarak Türk/İzmir toplumu içerisinde kendinizi/kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Kendinizi geniş topluma²¹ dahil hissediyor musunuz?

²¹ Geniş toplum, Yahudilerin kendi cemaatleri dışındaki toplumu tanımlarken kullandıkları sözcük grubudur.

Katılımcılardan kendilerini ve kimliklerini toplum içinde nasıl tanımladıkları ve geniş topluma dahil hissedip hissetmedikleri konusunda alınan cevaplar şu şekildedir:

Özel yaşantım dışında toplumun bir üyesiyim (Katılımcı 1).

Kendimi toplumun bir üyesi olarak hissediyorum (Katılımcı 2).

Kendimi bazen toplumun bir bireyi olarak, bazen de bir yabancı gibi hissediyorum Katılımcı 3).

Kendimi geniş topluma ait hissediyorum (Katılımcı 4).

Kendimi tanımlamam gerektiğini düşünmüyorum. İzmirliyim. Kendimi geniş topluma bazen ait hissediyorum, bazen de hissedemiyorum (Katılımcı 5).

Kendimi Yahudi dinine mensup bir Türk olarak tanımlayabilirim. Geniş toplumun bir parçasıyım (Katılımcı 6).

Katılımcıların verdiği cevaplar birbirleriyle paraleldir. Katılımcılar kimliklerini İzmirli ve Türk olarak tanımlamaktadırlar. Ancak geniş topluma dahil olmaları konusunda Katılımcı 3'ün verdiği cevabı daha samimi buldum. Bunun sebebi çalışma sırasında ortaya çıkan güçlükler olabilir. Kendilerini daima geniş topluma dahil hissetselerdi, araştırmacılarla aralarına bu kadar mesafe koymaz, araştırmacılar da daha geniş kitlelere ulaşabilirdi sonucu ortaya çıkmaktadır. Burada bir kimlik krizinden söz edebilmek mümkündür. Kendilerini Türk ve İzmirli hissetmelerine rağmen, zaman zaman yaşadıkları topluma ait hissedemedikleri ortaya çıkmaktadır.

Kimliklerini Açıklama Durumlarına İlişkin Görüşler

Soru 2: Sosyal yaşantınızda Yahudi olmayan bireylere kimliğinizi açıklamak bakımından sorunlar yaşamakta mısınız? Bu sorunları sosyal, ekonomik, dini, siyasi açılardan nasıl ele alırsınız?

Katılımcılardan, kimliklerini açıklarken sorun yaşıyıp yaşamadıkları sorusuna alınan cevaplar şu şekildedir;

Hayır, kimliğimi açıklamak bakımından sorun yaşamıyorum (Katılımcı 1).

Kimliğimi açıklama konusunda sıkıntı çekmiyorum (Katılımcı 2).

Kimi zaman zor oluyor, bazen hiç açıklamamak daha uygun oluyor. Çok küçük bir kitle bizi biliyor ama ekseri halk bizi tanımıyor. Adımızı bilse de kötü olarak biliyor. Çünkü maalesef öyle anlatılıyor (Katılımcı 3).

Kendimi Yahudi olmayan bireylere tanıştıırken hiçbir zaman Yahudi kimliğimi gizlemedim. Yahudileri kültür seviyesi düşük insanlar hiç bilmiyorlar, onlara ben Yahudi'yim dediğim zaman nedir diye soruyorlar. Eğitim düzeyleri yüksek olanlar Yahudiliği tanıyorlar (Katılımcı 4).

Gerekirse kimliğimi açıkça ifade ediyorum, bu konuda sorun yaşamıyorum (Katılımcı 5).

Evet, bazen sorun yaşıyorum. Zira sayıca azalıp geniş toplumun içinde eridiğimiz için insanların çoğunun Türk Musevileri ile hiçbir kontağı olmamış. Toplumumuz hakkında hiçbir bilgileri yok. Adlarımızı duyduklarında yabancı mısınız diye soruyorlar. İnsanların kafalarında hangi önyargılar olacağını bilemediğimden en sade şekilde yanıtlayıp Türk olduğumu, anne ve babamın Anadolu kasabalarında doğduklarını belirtiyorum. Kısacası kimliğimi açıklarken karşımdaki insana göre davranıyorum. Zaten bu konuda bilgisi olan böyle bir soru sormuyor (Katılımcı 6).

Katılımcı 3, Katılımcı 4 ve Katılımcı 6'nın cevapları daha açıklayıcı olmuştur. Türk toplumunda Yahudiliğin bilinmemesi, yanlış bilinmesi gibi durumlar mevcuttur. Bu durumlar Yahudilere bakış açılarını etkilemektedir. Söylediklerinden kendilerini açıklamak zorunda kaldıkları sonucuna ulaşabiliriz.

İnançlarını Yerine Getirirken Sosyal Hayatın Etkilerine İlişkin Görüşler

Soru 3: Yahudilik inancının gerekliliklerini yerine getirirken Türkiye’deki sosyal yaşantıda yer alan gelenek ve yaşam tarzının sizi etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkiliyorsa hangi yönde (olumlu/olumsuz) ve nasıl bir değişikliğe uğruyor?

Katılımcılara inançlarının gereklerini yerine getirirken her hangi bir sıkıntı yaşayıp yaşamadıklarını, Türkiye’deki sosyal hayatın bu konuda bir etmen mi olduğunu öğrenmek amacıyla sorulan sorudan alınan cevaplar şu şekildedir;

Türkiye’deki sosyal yaşantı olumlu yönde etkiliyor. Biz de başkalarının dini inançlarına ve inançlarının gereklerine saygılı oluyoruz (Katılımcı 1).

Türkiye’deki sosyal hayatın bu konuda her hangi bir zorluğu yoktur (Katılımcı 2).

Elbet etkiliyor. Biz bu topraklarda 2500 senedir tüm kültürlerle iç içe yaşadık. Müslüman Türklerle neredeyse aynı kültürü taşıyoruz, ve olumlu şekilde etkiliyor. Giyimden müziğe; yemeklerden yaşantımıza çok entegre olmuş bir kaynaşma mevcut (Katılımcı 3).

Toplumda tüm Yahudi geleneklerini rahatlıkla uyguluyoruz. Düğün, sünnet törenlerimiz veya çocuklarımızın ergenlik döneminde girdikleri Bar-Mitzva törenini rahatlıkla sinagoglarımızda gerçekleştiriyoruz (Katılımcı 4).

Beni etkileyen bir durum söz konusu değil (Katılımcı 5).

Yüzyıllardır birlikte yaşamış toplumlar olarak geleneklerimizde elbette etkileşimler oldu. Bunlar bize kendimize özgü Sefarad kültürünü kazandırdı. Genelde bu etkileşimi olumlu görüyorum. Yemeklerden, Ladino dilimize giren kelime ve deyimlerden tutun da misafir ağırlayışımıza, bayram ziyaretlerimize, bayram ve düğün gibi özel gün kutlamalarımıza, sıkı aile bağlarımıza kadar birçok alanda etkilendik. Ama Ladino’yu genç kuşaklara aktaramayıp, dini geleneklere bağlılıkta azalma oluşu olumsuz etkilenmelerdir. Bunda hem modern yaşam tarzının, hem önceliklerin değişmesinin, hem de geniş topluma uyum sağlama çabasının rolü vardır (Katılımcı 6).

Cevaplardan, Yahudilerin İzmir’de ibadet ederken bir sıkıntı yaşamadıkları sonucuna varıyoruz. Türkiye’deki sosyal yaşantılarının geleneklerine olumsuz etkisi olmadığı düşüncesinde olduklarını söyleyebiliriz. Ancak genel olarak modern yaşam tarzının zamanla cemaat kültürlerini etkilediği, gençlerin eskisi gibi dini geleneklere bağlı olmadığı kanısı hakimdir.

Diğer Etnik Gruplarla İlişki ve Dışarıya Karşı Olan Tutum Konusundaki Görüşler

Soru 4: İzmir’de yaşayan diğer dini ve etnik gruplarla ilişkileriniz nasıldır? Cemaat olarak dışarıya karşı tutumunuz nasıldır? Çalışma yaşamı ve evlilik gibi konularda Yahudi olmayan birisi ile ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz?

Katılımcılara İzmir’de yaşayan diğer etnik gruplarla ilişkilerinin nasıl olduğu sorulmuştur. Ayrıca Yahudi olmayan biriyle olan evlilik konusunda katı olup olmadıkları sorulmuştur. Sadece kendi içlerinde yaşayan bir toplum olup olmadıklarının öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Diğer etnik gruplarla ilişkilerimiz çok iyidir (Katılımcı 1).

Diğer etnik gruplarla iyi bir iletişimimiz vardır (Katılımcı 2).

İlişkilerim son derece mükemmel. Dışarıya karşı tutumumuz bireylere göre değişiyor. Bazılarımız daha içine kapanık. Daha geleneksel. Ben çalışma ilişkilerine çok açığım. Karma evliliğe karşı değilim ama özellikle tercihim değil (Katılımcı 3).

Yahudiler olarak diğer dini ve etnik gruplarla ilişkilerimiz gayet uygar bir şekilde gerçekleşir. Onların dini inançlarına saygılı yaklaşırız. Çalışma yaşamında her zaman geniş toplumla birlikte çalışır, ayırım gözetmeyiz. Şu an Yahudi olmayan biriyle evlenmek de aileler arasında kabul görüyor, gençlere bu yolda bir baskı uygulanmadığını görüyoruz (Katılımcı 4).

İnsanlarla ilişkilerim ait oldukları etnik gruplara göre olmuyor. İstedğim kafamın uyduğu insanlarla hangi etnik gruba ait olduklarını önemsemeden arkadaşlık yapabiliyorum. Biz Yahudiler yalnızca Yahudilerle çalışmıyoruz. Evliliğe gelince, iki

kişinin evli olması yeterince zorken, iki farklı kültürdeki kişilerin bunun üstesinden nasıl gelecekleri adına endişe duyarım. Ama karar verilmişse evliliğe sayı duyarım (Katılımcı 5).

Etnik grup olarak en çok Levanten toplumu ile ilişkideyiz. Arkadaşlık ve gerektiğinde kültürel faaliyetlere destek çerçevesinde bir ilişki var. Müslüman toplum ile iyi ilişkilerimiz var. Çalışma yaşamında, sosyal yaşamda iç içeyiz. Arkadaşlık, dostluk anlamında bir sıkıntı yok. Evlilik konusunda eski nesillerin daha katı tutumu vardı. Bu tutum gitgide yumuşuyor. Çocukların mutluluğu, aile ilişkilerinin zedelenmemesi ön plana çıkıyor. Tercih sebebi olmasa da günümüzde Yahudi dininden olmayan biriyle evlilik aileler tarafından kabul ediliyor. Çok dindar olmayan aileler bile Yahudi neslin, geleneklerin, kültürün devamını önemsiyor. Bunların kaybolacağı endişesi bu tür bir evlilik kararında burukluk yaratıyor (Katılımcı 6).

Yahudilerin diğer etnik gruplarla da iyi ilişkiler geliştirdikleri anlaşılmıştır. Evlilik konusunda da önceki yıllara nazaran katılıklarının azaldığını söyleyebiliriz. Yahudi olmayan biriyle evlilik konusundaki kaygılarının sebebinin de geleneklerin ve kültürün yok olup gitmesinden kaynaklanan korkuları olduğu anlaşıyor.

Yahudi Olmanın Avantajları ve Dezavantajları ile Türkiye'deki Yahudilik Algısı Üzerine Görüşler

Soru 5: Sizce Türkiye'de Yahudi olmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir? Sizden önceki ve sizden sonraki kuşaklar arasında bir karşılaştırma yapacak olursanız, Türkiye'deki Yahudilik algısı değişmiş midir?

Bu soru ile Yahudi cemaatinin yaşadıkları toplumun içinde, Yahudilik kimliklerinin onlara avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağladığı, Türkiye'nin değişken siyasi ortamının onlara karşı olan algıyı olumlu mu yoksa olumsuz yönde mi etkilediğini öğrenmek amaçlanmıştır.

Avantaj ve dezavantaj konusu birbirini dengeliyor. Sosyal alanda algının olumsuz yönde değiştiğini hissediyoruz (Katılımcı 1).

Yahudi olmanın hem avantajları hem dezavantajları bulunmakta. Sosyal alandaki algının daha da kötüye gittiğini düşünüyorum (Katılımcı2).

Yahudi olmanın hiçbir avantajı yok. Bizi gerçekten tanıyanlar olumlu davranışlarını devam ettiriyor. Onların çocukları da aynı şekilde. Ama bizi bilmeyenler daha da kötü görüyor (Katılımcı 3).

Hem avantajlardan hem dezavantajlardan söz edebiliriz. Maalesef dünyada antisemitizm her zaman var oldu. Günümüzde ise bu nefret duygusunun arttığını görüyoruz. Türkiye’de ve dünyada gerçekleşen sinagog saldırıları bunun en iyi kanıtları olarak önümüzde duruyor. Bu saldırılara karşı devlet tarafından sinagoglarımız korunma altında, sinagoglarımıza polis gözetimde girip çıkıyoruz (Katılımcı 4).

Cevap yok (Katılımcı 5).

Geçmişte sıkıntılı olaylar (varlık vergisi, 20 kura askerlik, Trakya olayları, İstanbul’da sinagog saldırıları vs...) yaşandı elbet. Bu tür olaylar güven azaltıcı ve göçü tetikleyici oldu. Ancak temelde Türk halkı farklı din ve kültürlerle karşı sıcakkanlı ve insancıldır. Bunun bir avantaj olduğunu düşünüyorum. Tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün de kışkırtıcı ve önyargılı yaklaşımlarla halkı etkilemeye çalışanlar var. Medyada ve sosyal paylaşımlarda bunların örnekleri çok. Dünya üzerinde yükselişe geçen antisemitizmden Türkiye de nasibi alıyor. Günümüzde bu görüşleri yaymanın daha kolay olduğu malum. Müslüman toplumda yaşayan bir azınlık olarak her olayda İsrail ile sürekli ilişkilendirilmek en büyük dezavantaj. Geniş toplumun Türkiye Yahudileri hakkında ne düşündüğü ile ilgili yapılan anketlerde çıkan sonuçlar ne yazık ki çok iç açıcı değil (Katılımcı 6).

Cevaplardan anlayacağımız gibi, Yahudi olmanın toplumda avantajları olmadığı gibi, bu durum bazen dezavantaja dönüşebiliyor. Türkiye ile İsrail arasında yaşanan gerilimler zaman zaman Yahudi vatandaşlar özelinde tepkiye dönüşebilmektedir.

İnançları ve Kimliklerinden Dolayı Farklı Tutumlarla Karşılaşmaları ve Bu Tutumların Yıllar İçindeki Değişkenliğine İlişkin Görüşler

Soru 6: Geçmişte/günümüzde ikamet ettiğiniz bölgede/mahallede komşuluk ilişkilerinizde gelenekleriniz, inancınız ve kimliğiniz hakkında sorular soruluyor/soruldu mu? Yaşadığınız yerde kendinizi farklı hissettiren herhangi bir davranışla karşılaştınız mı? Maruz kaldıysanız bu tutumları anlatır mısınız? Zaman içinde bu tutumlarda değişiklik oldu mu? Diğer azınlıklara da bu şekilde davranıldığını düşünüyor musunuz?

Bu soru ile, Yahudi vatandaşların sosyal çevreleri tarafından inancalarına ve kimliklerine dair bir sorgulamaya tabi tutulup tutulmadıklarını, kimlikleri sebebiyle onları farklı hissettirecek davranışlara maruz kalıp kalmadıklarını araştırmaktır.

Evet, sorular soruluyor. Genellikle geleneklerimiz ve dini farklılıkların aile yapısına etkisi gibi sorular soruluyor. Değişen bir tavır yok (Katılımcı 1).

İnsanlar çoğu zaman dini farklılıklarımız hakkında sorular soruyorlar. Çevremizde zaman içinde değişen bir tutum yok (Katılımcı 2).

Çevremdeki herkes bizi merak ediyor. Biz de artık kendimizi doğru tanıtmak için büyük çaba harcıyoruz. Başka azınlıklar da aynı durumda. Biz kendimizi Türk Yahudi'si olarak görüyoruz, azınlık olarak değil (Katılımcı 3).

Her zaman Yahudiler geniş toplumla çok iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşadılar. Onlar bizim bayramlarımıza, gelenek ve göreneklerimize saygı gösterdikleri gibi biz de onların dini inançlarına ve gelenek ve göreneklerine saygı gösterdik. Bayramlarda tebrikleştik, hatta kimi gazeteler bizim dini bayramlarımızı kutlayan mesajlar yayınlarlar (Katılımcı 4).

Cevap yok (Katılımcı 5).

Oturduğumuz semt İzmir'in eğitim düzeyi en yüksek semtlerindendir (Alsancak). Halkın şu ya da bu şekilde Yahudilerle teması olmuştur. Burada pek soruyla karşılaşmayız. Geniş toplum ile düzeyli ve iyi ilişkilerimiz vardır. Okul ya da iş

arkadaşlığı veya komşuluk çerçevesinde oluşan uzun yıllara dayanan dostluklar kurulmuştur. Esnaf ile de ilişkiler pozitifdir. En azından yaşadığım semtte bu konuda bir değişiklik olduğunu ben hissetmedim. Bunun yanında arkadaşlarımız “Siz Yahudiler şöylesiniz...” diye övücü sözler söyledikleri zaman bu genelleme hoşuma gitmiyor. Böyle konuşarak aslında bizi farklılaştırdıklarının ve bunun bizde uyandırdığı rahatsızlığın farkında değiller. Oturduğum semtte diğer azınlıklara farklı tutum uygulandığını sanmıyorum (Katılımcı 6).

Yahudilerin sosyal çevreleriyle ilişkilerinin iyi olduğu sonucuna varabiliriz. Yıllardır süregelen komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri bugün de devam etmektedir. İzmir toplumunun Yahudiler hakkında fazla bilgiye sahip olmadığını da söyleyebiliriz. Katılımcıların cevaplarının yanı sıra bu düşüncenin sebebi, çalışmamı yaparken karşılaşılan tavırlar ve sorulardır.

Kimlik Sorunu Sebebiyle Göç Düşünceleri ve Göç Durumunda Hangi Ülkeyi Sececekleri Konusunda Görüşler

Soru 8: Kimlik sorunu nedeniyle başka bir kente veya ülkeye göç etmeyi düşündünüz mü? Düşündüyseniz nereye ve neden göç etmek istediniz?

Bu soruyla öğrenilmek istenen, Yahudilerin kimlikleri sebebiyle sıkıntı yaşadıklarını düşünerek göç etmeyi düşünüp düşünmediklerini ve nereye neden gitmek istediklerini öğrenmektir.

Hayır, göçü düşünmedim (Katılımcı 1).

Göç fikrimiz yok (Katılımcı 2).

Kimlik değil, çünkü ben bir Türk vatandaşıyım. Ama dinim yüzünden ayrıştırıldığım ve problemler yaşadığımız zaman göç etmeyi zaman zaman düşünürüm. İsrail veya başka bir ülke olabilir. Lakin burası benim çok sevdiğim vatanım ve ben burada yaşamak istiyorum (Katılımcı 3).

Böyle bir arzum hiç olmadı, kendimi bu ülkenin bir vatandaşı olarak görüyorum (Katılımcı 4).

Düşündüm. Kimliğimin sorgulanmayacağı tek yere, İsrail'e. Sebebi güvende hissetmemek. Etmeme sebebim ise kalbimin doğduğum yere ait olması (Katılımcı 5).

Ciddi anlamda göçü düşünmedim. ABD ya da Avrupa ülkeleri tercihim olurdu. Kimlik sorunundan başka ekonomik, siyasi durum ve ülkede istikrar sorunları da göç düşüncesinde etkili elbet (Katılımcı 6).

Katılımcı 3 ve Katılımcı 5 göç etmeyi düşündüklerini söylediler de kalplerinin İzmir'e ait olduğunu vurgulamışlardır. Halen İzmir'de yaşıyor olmaları aslında göç etmeyi istemediklerinin kanıtıdır. Çünkü İsrail'e göç etmek onlar için kolaydır. Diğer katılımcılar ise göçü hiç düşünmediklerini ve burayı kendi vatanları gördüklerini söylemişlerdir. Cevaplardan Yahudilerin İzmir'i sevdiklerini ve benimsediklerini ve aslında göç etmeyi düşünmediklerini çıkarabiliriz.

3.5.2.2. İzmir Yahudilerinin İctimai Alanda Konumları İle İlgili Algıları

Hukuki ve Siyasi Anlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden Beklentilerine İlişkin Görüşler

Soru 7: Türkiye'de ikamet ettiğiniz süre boyunca hukuki/siyasi anlamda Türkiye Cumhuriyeti Devletinden beklentileriniz neler olmuştur?

Bu soruyla öğrenilmek istenen Yahudi cemaatinin, geçmişte veya bugün hukuki ve siyasi olarak devlet mekanizmalarından bir taleplerinin olup olmadığıdır.

Beklentim, bu ülkenin vatandaşı olarak farklı bir tavır görmemek (Katılımcı 1).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak bize farklı bir tutum, davranış sergilenmemesi diyebilirim (Katılımcı 2).

Biz sadık Türk vatandaşlarıyız. Eşit haklar, eşit muamele, korkusuzca ibadet etmek istiyoruz. Korunmaya muhtaç olmamalıyız (Katılımcı 3).

Bu konuda her vatandaş gibi aynı eşit haklara sahibiz (Katılımcı 4).

Cevap yok (Katılımcı 5).

Beklentilerim, din işlerinde, kurumlarımızda özgürlük, sosyal hayatta, eğitimde, iş alanlarında, hukukta eşitliktir (Katılımcı 6).

Hem cevaplardan, hem konuşmalarım ve etkileşimlerimden yapacağım çıkarım şudur; Yahudiler bu topraklarda yüzyıllardır yaşamaktadırlar. Kendilerini Türk olarak tanımlamaktadırlar ve hem toplumdan hem devletten bu muameleyi görmeyi arzu etmektedirler. Sadece dinlerinin farklı olduklarını ama topluma ait olduklarının ve birer Türk vatandaşı olduklarının altını ısrarla çizmektedirler. Beklentilerini tek bir kelimeyle açıklamak gerektiğinde, bu kelimenin eşitlik olduğunu söyleyebiliriz.

Resmi Makamlarda ya da Özel İş Yerlerinde Ayrımcılığa Uğrayıp Uğramadıkları Konusunda Görüşler

Soru 9: Resmî makamlarda yahut özel iş yerlerinde size dininizden dolayı herhangi bir ayrımcılık yapıldı mı/yapılıyor mu?

Bu soruyla öğrenilmek istenen Yahudilerin kimlikleri sebebiyle her hangi bir iş yerinde ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarını öğrenmektir.

İstisnai durumlar hariç yaşamadım (Katılımcı 1).

Böyle bir şey yaşamadım (Katılımcı 2).

Hayır, yaşamadım (Katılımcı 3).

Hayır, ayrımcılık yapılmadı (Katılımcı 4).

Hayır, bana ayrımcılık yapılmadı (Katılımcı 5).

Şahsen ben böyle bir şey ile karşılaşmadım (Katılımcı 6).

Cevapların hepsi paraleldir ve rahatlıkla diyebiliriz ki Yahudiler ne resmi kurumlarda ne de özel iş yerlerinde kimlikleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmamıştır.

Yerel Yönetimlerden ve Devlet Mekanizmalarından İstekleri ve Tavsiyeleri Konusunda Görüşler

Soru 11: Yerel yönetimlerden beklentileriniz nelerdir? Devlet mekanizmalarından ne gibi girişimler görmek sizi mutlu eder? Sosyal, ekonomik ve siyasi hususlarda Yahudi topluluğunun ihtiyaçlarına dair neler söyleyebilirsiniz?

Bu soruda hususi olarak yerel yönetimlerden beklentileri sorulmuştur. Varsa tavsiyelerini dile getirmeleri istenmiştir.

Yerel yönetimlere tavsiyem, İzmir'in Akdeniz havzasında sanat, genel kültür ve ticaret yönlerinden ayrıcalıklı olması olabilir (Katılımcı 1).

Yerel yönetimler, İzmir'in coğrafi konumunun ve kültürel açıdan zengin bir kent olması özelliğini kullanarak, İzmir'i sanat ve ticarete bir adıma öne çıkarmaya çalışmalılardır (Katılımcı 2).

Ben ayrımlaştırma durumlarının ancak ve ancak devlet eliyle, anaokullarından başlayarak doğru bir eğitimle değişeceğine inanıyorum. Çocuklara dinlerinin ayrım getirmediğini, herkese sevgi ve empati ile yaklaşmalarını ve bütün dinlerin bir tek aynı Tanrı'nın çocukları için olduğunu öğretmeleri lazım. Dinlerin iyi birer fert olması için yazıldığını bilmeleri gerekir. Önemli olan iyi insan olmaktır (Katılımcı 3).

Yerel yönetimlerle uyum içinde çalışıyoruz. Örneğin şu anda İzmir Project adı altında Havra sokağındaki havraların restorasyon çalışmaları için İzmir belediyesi ile birlikte çalışmalar yürütüyoruz. Bu girişim İzmir Belediyesini olduğu kadar bizleri de mutlu ediyor. Bizim dini mirasımız kent kültürünün bir parçasını teşkil ediyor. Bunu İzmir Belediyesinin sahiplenmesinden dolayı kıvanç duyuyoruz. Ayrıca bu sene İzmir'de ilk kez Sefarad günleri tertiplendi. Geniş toplumdan olağanüstü bir ilgi görmesi her iki kültürün de kaynaşmasının en güzel örneğini

teşkil etti. Bu gibi faaliyetleri tekrarlamayı düşünüyoruz. Belirtmem gerekir ki, Havralar ve Yahudi kültürü üzerine turistik turlar da tertipliyoruz, bu turlar da geniş toplumda çok ilgi görüyor. Ayrıca Sefarad Mutfağının özellikleri ve değişik tatlarını tanıtan günler de tertip ediliyor olması sevindirici gelişmeler (Katılımcı 4).

Doğrusunu isterseniz, Türkiye için ne iyiye devletin onu yapmasını istiyorum. Çünkü Türkiye iyi olursa Yahudi toplumu da iyi olur (Katılımcı 5).

Devletin İzmir Musevi cemaatine vakıf statüsü kazandırması memnuniyetle karşılandı. Yerel yönetimlerin ve devletin İzmir'deki tarihi kültür varlıklarımızı korumada destek olmaya devam etmelerini isteriz. Zira azalmakta olan bir topluluk olarak bu konuda ekonomik olarak yetersiz kalıyoruz. Toplumumuzda yaşlı oranının yüksek olması, gençlerin İzmir dışında yaşamayı tercih etmesi sosyal ve ekonomik olarak önemli bir sorun oluşturuyor (Katılımcı 6).

Cevaplardan da çıkarabileceğimiz üzere Yahudilerin İzmir için yerel yönetimden beklediği aslında İzmir'in daha çok gelişmesidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan havra bakımları Yahudilerde memnuniyet uyandırmıştır. Aynı şekilde Konak Belediyesi tarafından tertip edilen Sefarad Festivali Yahudiler tarafından büyük ilgi görmüştür. Bu gibi organizasyonların devamını, sürekliliğini ve çoğalmasını dilemektedirler.

3.5.2.3. İzmir Yahudilerinin Kent Yaşamına İlişkin Algıları

İzmir'in İyi veya Kötü Yönleri ile Yahudilerin Yaşamaları İçin İzmir'i Önergeleri Konusundaki Görüşler

Soru 10: İzmir'in bir kent olarak hoşlandığınız veya hoşlanmadığınız yönleri nelerdir? Yahudilerin İzmir'de yaşamasını önerir (davet eder) misiniz? Niçin?

Bu soruyla öğrenilmek istenen, İzmir'deki şehir hayatında Yahudilerin hoşnut olmadıkları bir durumun varlığıdır. Amacımız, varsa sorunlarını öğrenip, akademik bir çalışmayla ulaşılan bu sorunu yerel yönetimlere bildirmektir.

Hoşgörü ve genel kültürü yönlerinden dolayı İzmir'de yaşamayı seviyorum. Bu sebeple Yahudilere İzmir'de yaşamayı tavsiye edebilirim (Katılımcı 1).

İzmir'i her yönüyle seviyorum ve Yahudileri buraya davet ederim (Katılımcı 2).

İzmir'i her yönüyle çok severim. Hep eleştirebilirim ama Türkiye'de yaşanacak en güzel kent. Yahudiler burada rahat eder. Modern, açık, samimi ve laik bir yaşam (Katılımcı 3).

Varlık vergisi, Yahudi erkeklerinin Aşkale'ye gönderilmesi, Trakya olayları ve Vatandaş Türkçe konuş gibi olaylar yaşandı ilk cumhuriyet yıllarında. Vatandaş Türkçe Konuş kampanyası Ladino dilimizin yok olmasına sebep oldu. Günümüzde artık yeni nesil bu dili konuşmuyorlar. Bu olaylar geçmişte kaldı ve unutuldu. Günümüzde Yahudiler İzmir'de geniş toplumla çok uyumlu ve uygar bir hayat yaşıyorlar. Yalnız İzmir kentinde değil, Türkiye'nin diğer kentlerinde de Yahudiler huzur içinde yaşıyorlar (Katılımcı 4).

İzmir'i her şeyiyle çok seviyorum. Hiç kimseye yaşamlarını değiştirmesini önermem, insan bunu kendisi seçmeli (Katılımcı 5).

İzmir'de insanlar genelde açık fikirlidir, hoşgörülüdür, dost canlısıdır. Yahudilerin buraya gelmesini öneririm. İstanbul'a göre yaşam daha kolay ve daha az streslidir. İş imkanlarının kısıtlı oluşu, aldığı göç ve yeni yapılan yüksek binalar yüzünden şehrin insan profili ve mimari açıdan özelliğini kaybedecek olması hoşlanmadığım ve beni en çok endişelendiren yönlerdir (Katılımcı 6).

Cevaplardan çıkarabileceğimiz üzere, Yahudilerin İzmir'deki kent yaşamından bir şikayetleri bulunmamaktadır. Aksine İzmir'de yaşamayı sevmektedirler. Yahudiler için uygun bir şehir olduğunu düşünmektedirler.

SONUÇ

Toplum içinde yaşayan her bireyin hem ferdi olarak hem de aidiyet hissettiği grubuna ilişkin bir kimlik algılaması bulunmaktadır. Çalışma konusu olan Yahudiler İzmir toplumunda yaşayan birçok gruptan bir tanesidir. Kimlik ‘öteki’ ile olan karşılaşmamız sonucunda gözlemlerimiz ve düşüncelerimiz ile birlikte ortaya çıkar. Günümüz dünyasında ise her kimliğin bir ötekisi oluşmaya başlamıştır. ‘Ben kimim ve neyim?’ soruları ve bu soruların ortaya çıkardığı tereddütler ortaya çıktığı zaman ise kişilerin kimlik sorunu başlamış olur.

Birçok boyutu bulunan kimlik kavramına bakıldığında kişilerin birden fazla kimliğe sahip olabildiği anlaşılabılır. Bu kapsamda bireyler kendi içerisinde hem bağlılık için mücadele eden hem de kendi içerisinde potansiyel olarak çelişen bir dizi kimlik barındırmaktadır. Diğer bir deyişle kimlik algılaması farklı soru ve sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda bu soruların merkezinde ‘bireyin kendisini ne olarak tanımladığı’ ve konumlandığı ya da ‘kendisini diğerlerinden ayırt eden özelliklerin neler olduğu’ yer almaktadır. Bu soruların ortak noktasında ait olma ihtiyacının yattığı anlaşılmaktadır. Ait olma ihtiyacı bireylerin özsayıgılarının yükselebilmesi bakımından önemlidir. Grup aidiyeti çerçevesinde meydana gelen müşterek kimlikler, aynı zamanda bağlanmayı ve bütünleşmeyi de gerektirmektedir.

Bir toplum içerisinde yaşayan azınlıklar temelinde baktığımızda bireylerin, iki kültürlü kimlik veya öz kültürlerine ait özelliklere sıkıca sarılıp hâkim kültürü benimsemeyen bir kimlik geliştirebildiklerini söyleyebiliriz. Hatta aynı anda iki veya daha fazla kültürel kimliği benimseyebilirler ya da öz kültürüne ait özelliklerin çoğunu terk edip bulundukları yerin kültürünü benimseyebilirler. Yahudilerin bu topraklarda çok uzun yıllardır yaşadığı gerçeği ve alan araştırması sırasında 6 kişinin verdiği cevapların ışığında, iki kimlik benimsediklerini söyleyebiliriz. Birisi Türk kimlikleri, diğeri Yahudi kimlikleri.

Anadolu Yahudi yerleşimleri MÖ 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Yahudiler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti öncesinde Anadolu’da bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti, topraklarında yaşayan toplulukları ‘millet sistemi’ adındaki sistemle, din ya da mezhep esasına uygun örgütleyip yönetmiştir. Bu sistemin amacı, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim unsurlar için bir çerçeve oluşturmaktır. Millet kelimesi dini toplulukları ifade eden bir kelime olarak kullanılmıştır. Osmanlı

Devleti benimsediği bu yönetim anlayışıyla yüzyıllar boyunca birbirinden farklı birçok milleti yapısında bulundurmıştır. Müslümanlar, Yahudiler, Hristiyanlar kendi dinlerinin gereğince ibadetlerini yaparak, kendi yapılarını koruyarak, hukuki konularda kendi sistemlerini kullanarak yaşamışlardır. Osmanlı Yahudileri için on altıncı ve on yedinci yüzyıl en güzel zamanları, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl düşüş zamanları diyebiliriz.

Düşüş zamanları Sabetay Sevi olayı ile birlikte hızlanmıştır. Bu olay aynı zamanda günümüzde yaşanan kimlik problemlerinin temelini atan bir olaydır. Yahudiler bu olaydan, gerilemelerine sebep olan talihsiz bir olay olarak bahsetmektedirler. Önce kendini Mesih ilan eden Sevi, sorgu sırasında ölüm korkusuyla Müslüman olmuştur. Bu da kurtuluş için kendisini bekleyen Yahudi toplumu için büyük hayal kırıklığı oluşturmuştur. Olay sonrasında Yahudiler ile Sevi'ye inanmaları konusunda dalga geçilmiştir. Bu da kendilerini gizleme ve saklama gibi bir refleksin gelişmesine sebep olmuştur. Yahudi cemaati bu olaydan sonra 200 yıl kendilerini toparlayamamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde 'millet sistemi' ile yönetilen Yahudiler yaşamlarından çok memnunnardı. Ancak Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan tek kültür, tek dil ve tek iktisat düşüncesi, Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde, azınlıkları zor durumda bırakmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet sonrası azınlıklara yönelik resmi kamu politikaları da Yahudi cemaati tarafından ortaya çıkan memnuniyetsizler açısından önem arz etmektedir. Lozan Barış Antlaşması'ndan 21. yüzyıla uzanan süreçte izlenen azınlık karşıtı kamu politikaları, İzmir'deki Yahudi azınlıkları etkilemiş ve Kurtuluş Savaşı sonrasında 40 bin düzeyinde olan İzmir'deki Yahudi nüfusunun günümüzde 1500'ler seviyesine gerilemesinin neden olmuştur. Bu politikaların en önemli örneği Varlık Vergisi'dir. Varlık Vergisi ve sonucunda ortaya çıkan Çalışma Kampları Cumhuriyet sonrası gayrimüslimler açısından bakıldığında talihsiz olaylar olarak anılmaktadır.

Yahudiler yüzyıllardır Anadolu topraklarında yaşamış bir topluluktur. Bugün İzmir'de sayıları oldukça azdır. Bunun sebepleri arasında İzmir'in iş açısından kısıtlı imkanlara sahip olması ve gençlerin üniversite okumak için başka şehirleri tercih etmesi gösterilmektedir. İzmir Yahudiler için her zaman önemli bir şehir olmuştur. İzmir'de yaşayanlar büyük bir sevgiyle bu şehre bağlıdırlar.

İzmirli Yahudiler geçmişten bugüne kendilerinde kimlik sorununu tetikleyecek olaylar yaşamışlardır. Çalışma sırasında ulaşılabilen kişi sayısı 20 kişiyi

bulmuş olsa da, konuşmayı kabul eden ve derinlemesine mülakat sorularını cevaplamak isteyen kişi sayısı yalnızca 6 kişi olmuştur. Bunun yanı sıra, Yahudi katılımcılara ulaşmaya çalışırken iletişime geçilen kişiler de ‘işin zor, Yahudiler konuşmaz, araştırmacılarla görüşmeyi tercih etmiyorlar’ gibi söylemlerde bulunmuştur. Aslında bu tablo bile bize birçok şey anlatmaktadır. İzmir’de doğmuş ve büyümüş bir cemaatin üyelerine ulaşmanın zorluğu kendilerini izole ederek yaşamalarından kaynaklanan bir sorundur. Önemli olan Cumhuriyet öncesi olmayan bu izole yaşamın sebebinin ne olduğudur. Lozan Antlaşması sonrası izlenen kamu politikaları bu durumun temelini atmaya başlamıştır. Günümüzde ise kimlik algılamalarına baktığımızda, kendilerini Türk toplumunun bir parçası olarak görmektedirler. Kendilerini İzmirli olarak tanımlarlar. Şu an İzmir’de yaşayan Yahudi cemaati genellikle doğduğundan beri İzmir’de ikamet edenlerden oluşmaktadır. Bu da şehre bir aidiyet hissetmelerini sağlamaktadır. Ancak zaman zaman kendilerini yaşadıkları topluma ait hissetmediklerini belirtmeleri, yaşanan bir kimlik krizinin işaretidir.

KAYNAKÇA

Adıbelli 2016 R., İsa'nın "Maşiah"a Dönüşümü: Mesihi Yahudilikte Mesihlik Fenomeni. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Yahudilik Özel*. 5(2): 242-270.

Acun 2007 F., Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15:42-50

Afyoncu 2013 E., *Sahte Mesih: Osmanlı Belgeleri Işığında Dönmeliğin Kurucusu Sabatay Sevi ve Yahudiler*. İstanbul:Yeditepe Yayınları.

Akar 2000 R., *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, İstanbul: Belge Yayınları.

Akbıyık 2010 S., *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel Ve Dini Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akıncı 2014 M., Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dini Kimlik Algıları. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 70: 29-58.

Arslan 2012 H., *Tarih Boyunca İzmir Yahudileri: Yedi Kiliseler, Sürgün, Cemaatleşme Süreci ve Modern Durum*. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.

Arslan 2014 H., Tarihsel Süreçte İzmir Yahudi Cemaatinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu. *Milel ve Nihal*. 11(1), 119-142.

Arslan 2016 H., Geçmişten Günümüze İzmir Yahudileri: Yerleşme, Kurumsallaşma Süreci ve Mevcut Durum. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(2): 197-224.

Ateş 2008 A., Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sonucu Kocaeli'ne İskan Edilen Göçmenler (1923-1930). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 53-54.

Ayten 2012 A., Kimlik Ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12(2), 101-119.

Baer 2010 D. M., *IV. Mehmet Dönemi Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*. (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayınları.

Bali, R.
http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/cumhuriyet_doneminin_azinlik_politikalari.pdf. (22.02.2019).

- Bektaş 2015 M., *Lozan Barış Antlaşması Bağlamında Türkiye’de Azınlıkların Yönetimi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin 1995 N., *Kollektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin 1999 N., *Kollektif Kimlik*. 2. Baskı. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Bilgin 2007 N., *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Blum 1999 L., *Ethnicity, Identity, and Community*. Michael S. Katz, Nel Noddings and Kenneth A. Strike (Eds.); *Justice and Caring: The Search for Common Ground in Education*, NY and London: Teachers College Press.
- Bora 1994 S., Birinci Dünya Savaşı ve İzmir Yahudileri (1914-1918). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2(4): 19-27.
- Bora 2015 S., İzmir Pinto Sinagogu Kaderine Terk Edildi, Şalom Gazetesi. http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-97375-Izmir_pinto_sinagogu_kaderine_terk_edildi.html, (10.02.2019).
- Bora 2016 S., İzmir’de Yahudi Kültürel Mirası: İbranice Yazıtlar. *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*. 1(2): 15-36.
- Bora 12.09.2018 S., Yok Olan Batı Anadolu Yahudi Topluluklarından Biri: Bergama Yahudileri -2, Şalom Gazetesi. <http://www.salom.com.tr/haber-107965-yok-olan-bati-anadolu-yahudi-topluluklarindan-biri-bergama-yahudileri-2.html>, (25.03.2019).
- Braude, B. and Lewis, B. 2000. *Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler*. (Çevr; Erdemir, H. ve Erdemir, H.). Akademik Araştırma Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı. 4(5): 1-37.
- Brown, S.D., Hu, K.A.U., Mevi, A.A., Hedderson, M.M., Shan, J., Quesenberry, C.P. and Ferrara, A. 2014. The Multigroup Ethnic Identity Measure-Revised: Measurement invariance across racial and ethnic group. *J Couns Psychol*. 61(1): 154-161.
- Burçak 2015 L., *İstanbul’da Yaşayan Türkiye Yahudilerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. 2018. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Challinor 2012 E., Researching ethnicity, identity, subjectivity: anything but the four-lettered word. *Ethnic and Racial Studies*. 35(9): 1558-1576.

Çavuşoğlu 2009 F., *Lozan Antlaşması Sonrasında İzmir’de Yahudi Azınlıkların Sosyal Ve Ekonomik Durumlarındaki Değişim*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalbay, S. ve Avcı, N. (2018). Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar Ve Bu Yaklaşımların Türkiye’ye Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 23(1): 17-39.

Daşbadem 2008 İ., *Geçmişten Günümüze Yahudi Mezheplerinin Mesih Anlayışı Ve Mesihi Hareketler*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Delevi 27.02.2013 M., Aşkenaz- Seferad İlişkileri, Farklılıklar. Şalom Gazetesi. <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-86026-askenaz-seferad-ilişkileri-farkliliklar.html>, (10.03.2019).

Demirtaş 2003 H.A., Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varsayımlar, *İletişim Araştırmaları*. 1(1): 123-144.

Demirtürk, S. ve Kaya, M., (2012). 1922 Yangını Sonrasında İzmir’de Bunalımlar. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(2):126.

Derviş 2013 H., *Yeni Belgeler Işığında Türkiye’de Dönme Yahudi Gerçeği*. İstanbul: Ark Kitapları.

Duman 2005 İ. H., Azınlık Hakları Ve Lozan Antlaşması. *TBB Dergisi*. 57: 307-321
Ekşi, Z. (2012). *Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü: Sancaktepe’de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma, 2010-11*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdemir 2015 H., *Türk Siyasetinde Nesim Masliah*. Manisa: Manisa Celâl Bayar Üniversitesi Rektörlük Matbaası.

Erdemir, H. ve Erdemir, H. 2010. Kudüs’te Yahudi İsyanı ve Yahudiler, *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*. 117-136.

Erdemir, H. ve Erdemir, H. 2006. *A Forgotten Metropolis At The Beginnig Of The Royal Road*. İzmir: Manisa Ofset. 38-49.

Galante 2000 A., *Sabetay Sevi ve Sabetaycılarının Gelenekleri*. İstanbul: Zvi Geyik Yayınları.

Güçlü 1993 M., Varlık Vergisi ve İzmir Uygulaması. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 8(1): 157-159.

Güler 2007 S., *Bir inanç sistemi olarak Aleviliğin siyasal örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi (TBP) deneyimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güllü 2017 R., *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi (1921 - 1923)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gülsoy 2012 S., *Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası: İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma (2011-2012)*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güner 2007 Y., *Ortaçağ Avrupa'sında Yahudi Göçleri ve Yahudi Kültürü*. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökdemir 2007 O., Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi. 6(15): 20.

Harrell, M.C. and Bradley, M.A. 2009. *Data Collection Methods Semi-Structured Interviews and Focus Groups*. Pittsburgh, USA: National Defense Research Institute.

Huntington 2001 S., *Medeniyetlerin Çatışması*. (Der. Murat Yılmaz). Ankara: Vadi Yayınları.

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-210581/portekiz-sinagogu.html>. 07.04.2019.

https://www.kitantik.com/product/YENI-ASIR-GAZETESI-17-ILK-KANUN-1942-VARLIK-VERGISI-LISTELERI-DUN-ASILDI_0z8kgljtjcrdsrm01vjs. (10.04.2019).

<https://tr.redsearch.org/images/7918226>. (12.04.2019)

<http://www.avlaremoz.com/2018/02/09/turkiyeden-5-mukemmel-sinagog-yahudi-kultur-mirasi/>. (15.04.2019).

http://www.yapi.com.tr/haberler/beit-hillel-sinagogu-hayata-donuyor_114276.html. (15.04.2019)

<http://www.izmirtarih.com.tr/proje-alani-ve-stratejiler/>. (16.05.2019).

http://www.konak.bel.tr/files/izmir-sefarad-kultur-festivalipdf_04-12-2018_11-15-59.pdf. 16.05.2019.

<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=38>. (17.05.201).

<http://www.salom.com.tr/>, (30.05.2019).

- İnaç 2005 H., AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10(3): 291-296.
- Kastein 2011 J., *Sabetay Sevi İzmirli Mesih*. (Çev. Orhan Düz). İstanbul: İlgi Kültür Sanat.
- Karaduman 2010 S., Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, *Journal of Yasar University*, 17(5) 2886-2899.
- Karaca 2017 A., *Yahudilerin Babil Sürgünü [MÖ 586]*. Ankara: Hayat Vakfı.
- Karahan 2017 Ü., Hellenistik Ve Roma Döneminde Batı Anadolu'daki Yahudi Yerleşmeleri Ve Hakları. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 18: 399-416.
- Karasar 2018 N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaufmann, F. ve Eisenberg, J. 2000. *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik, Din Fenomeni*. (Der. Mehmet Aydın). Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Kılıç, S. ve Altuncu, A. 2016. Yahudi Geleneği Bağlamında Sürgün. *I. Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*. Düzenleyen Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. 28-29 Nisan 2016.
- Kızıloğlu 2012 S., İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm'in Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1): 35-64.
- Kiray 2004 M., *Osmanlı Kentlerinde Seferad Kültürünün Dönüşümünün Mimariye Yansımaları "İzmir Örneği"*. (Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kumru 2018 C., Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" Üzerine Değerlendirmeler. *Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(24): 610-611.
- Kurt 2006 A. O., *İkinci Mabad Dönemi Yahudiliğine Genel Bir Bakış*. C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. 10(2): 437-454.
- Köse 15.05.2014 A., Türkçü Bir Yahudi: Tekin Alp. <http://www.altust.org/2014/05/turkcu-bir-yahudi-tekin-alp-arife-kose/>. (20.03.2019).
- Lynch, Gabrielle (2006). Negotiating Ethnicity: Identity Politics in Contemporary Kenya. *Review of African Political Economy*. 33(107): 49-65.
- Marcia 1966 J., Development and Validation of Ego Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 3(5): 551-558.

- Maalouf 2012 A., *Tanios Kayası*. (Çev: Işık Ergüden). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Martinez, R.O. and Dukes, R.L. 1997., The Effects of Ethnic Identity, Ethnicity, and Gender on Adolescent Well-Being. *Journal of Youth and Adolescence*. 26(5): 503-504. İstanbul: Uluslararası Azınlık Hakları Grubu.
- Minority Rights Group International 2007, *Bir eşitlik arayışı: Türkiye’de azınlıklar*.
- Nahum 2000 H., *İzmir Yahudileri*. İzmir: İletişim Yayınları.
- Özyurt 2005 C., *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap Yayını.
- Peek 2005 L., Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity. *Sociology of Religion* , (66)3: 215-242.
- Phinney 1990 S. J., Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research. *Psychological Bulletin*. 108(3): 499-514.
- Polat 2017 Z., Yahudilerin II. Abdülhamid Döneminde Filistin’e Göç Girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist Koloni Talebi. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*. 17(1): 1-20.
- Pınar 2015 M., Tek Parti Döneminde Trakya’da Yahudi Politikası (1923-1934), *The Journal of Academic Social Science Studies*. 41: 267-292.
- Rothe, Eugenio M., Andres J. Pumariaga and Diana Sabagh 2011. Identity and Acculturation in Immigrant and Second Generation Adolescents. *Adolescent Psychiatry*. 1: 72-81.
- Sağlam 2018 N., Musevilerin Filistin’e Yerleşme Çabaları ve Vakıf Arazisi Üzerine Kurulmuş Bir Musevi Hastanesi; Misgab Ladah Musevi Hastanesi, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*. 2(3): 67-89.
- Scholem 1988 G., Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönmeleri. (Çev. Abdurrahman Küçük). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30(1): 217-244.
- Sert 2015 F., *Dini Yapılarda Akustik Koşulların İzmir Kemeraltı Havralar Bölgesi Sefarad Sinagogları Üzerinden İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Shamsutdinova 2012 L., *Filistin Kurtuluş Örgütü’nün Meşruiyet Kazanması Süreci*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith 1994 A. D., *National Identity*. USA: University of Nevada Press.

Sofuoğlu 2002 A., İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 29-30: 131-142.

Şanver, C. ve Tuncay, H.Y. 2017. 1942 Yılında Uygulanan Varlık Vergisinde Zorunlu Çalışmaya İlişkin Tanıklık Gerçekleri ve Aşkale Halkı Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *III. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series Edirne/Turkey* (ss. 208-209), Düzenleyen Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü. 4-5 Mart 2017.

Şimşek, U., ve Ilgaz, S. 2007. Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(1): 189-199.

Şimşek 2002 S., Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(3): 29.

Şişman 2008 C., *Sabetay Sevi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Şişman 2010 C., Cortijo de Sevi: Kültür Mirası Sabetay Sevi'nin Evi'nin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği. *Toplumsal Tarih Dergisi*. 196: 14-25.

Tanaç 2001 M., İzmir Havraları. *Ege Mimarlık*. 2-3(38-39): 41-45.

Tanaç, M.Z., Yılmaz, K.Ö. ve Yelkenci S.F. 2018, İzmir Sefarad Sinagoglarının Akustik Özellikleri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 33(1): 93.

Tokgöz 2017 H., İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl Ve Siyonizm. *Anasay Dergisi*. 1: 183-195.

Turhan 2018 İ., *XVIII. Yüzyılda Selanik Yahudileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkkan 2012 Z., Kimliğin Oluşumunda Ve Korunmasında Dinin Rolü. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Umar 2002 Ö., Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(2): 421-438.

Vatandaş 2003 C., Psiko-Sosyal Bir Kavram Olarak Kimliğin Kimliği. *Avrupa Günlüğü Dergisi*. 4: 241-254.

Yanık 2013 C., Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kaygı Dergisi*. 20: 225-237.

- Yanmış, M. ve Kahraman, B. 2013. Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 8(2): 117-153.
- Yetkin 2014 C., *Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: Abd Örneği*. (Uzmanlık Tezi). Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2008. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız 2019 A., *İnşacı Kuram Bağlamında Azınlıkların Dış Politika Algısı: İstanbul Yahudileri Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, R. ve Demir, S. 2003. Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 8:2-22.
- Yiğitoğlu 2012 M., Yahudi İdeası: Kral Mabedinden Kral Devlete. *Turkish Studies*. 7(2): 1207-1215.

EKLER

Aşağıda yer alan sorular, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi bölümünde “İzmir Yahudilerinin Kimlik Algılamaları” konulu yüksek lisans çalışmamın verilerini meydana getirmektedir. Sorulara vereceğiniz cevapların içtenlikle belirtilmesi, araştırma sonuçlarının doğruluğunu etkileyecektir. Anketlerden elde edilecek bilgiler, yalnızca bu tez çalışmasında kullanılacak olup, katılımcıların ismi sorulmayacaktır. Eksik cevaplanan anketler değerlendirme dışı bırakılacağından, anket formunda yer alan soruların tamamını cevaplamanızı rica ederiz. Zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Zeynep N. GÖKÇE GÜRELLİ

EK-1. Nüfus Bilgileri Formu

Yaşınız:

Cinsiyet: () Kadın () Erkek

Doğum Yeriniz:

Meslek:

Medeni Durumunuz: () Evli () Bekar () Boşanmış

Eğitim Durumunuz: () Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise
() Üniversite () Lisansüstü

İzmir’de Kaç Senedir İkamet Ediyorsunuz?

Ailenizdeki Birey Sayısı:

EK-2. Mülakat Soruları

1. Bir Yahudi olarak Türk/İzmir toplumu içerisinde kendinizi/kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Kendinizi geniş topluma dahil hissediyor musunuz?
2. Sosyal yaşantınızda Yahudi olmayan bireylere kimliğinizi açıklamak bakımından sorunlar yaşamakta mısınız? Bu sorunları sosyal, ekonomik, dini, siyasi açılardan nasıl ele alırsınız?
3. Yahudilik inancının gerekliliklerini yerine getirirken Türkiye'deki sosyal yaşantıda yer alan gelenek ve yaşam tarzının sizi etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkiliyorsa hangi yönde (olumlu/olumsuz) ve nasıl bir değişikliğe uğruyor?
4. İzmir'de yaşayan diğer dini ve etnik gruplarla ilişkileriniz nasıldır? Cemaat olarak dışarıya karşı tutumunuz nasıldır? Çalışma yaşamı ve evlilik gibi konularda Yahudi olmayan birisi ile ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz?
5. Sizce Türkiye'de Yahudi olmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir? Sizden önceki ve sizden sonraki kuşaklar arasında bir karşılaştırma yapacak olursanız, Türkiye'deki Yahudilik algısı değişmiş midir?
6. Geçmişte/günümüzde ikamet ettiğiniz bölgede/mahallede komşuluk ilişkilerinizde gelenekleriniz, inancınız ve kimliğiniz hakkında sorular soruluyor/soruldu mu? Yaşadığınız yerde kendinizi farklı hissettiren herhangi bir davranışla karşılaştınız mı? Maruz kaldıysanız bu tutumları anlatır mısınız? Zaman içinde bu tutumlarda değişiklik oldu mu? Diğer azınlıklara da bu şekilde davranıldığını düşünüyor musunuz?
7. Türkiye'de ikamet ettiğiniz süre boyunca hukuki/siyasi anlamda Türkiye Cumhuriyeti Devletinden beklentileriniz neler olmuştur?
8. Kimlik sorunu nedeniyle başka bir kente veya ülkeye göç etmeyi düşündünüz mü? Düşündüyseniz nereye ve neden göç etmek istediniz?

9. Resmi makamlarda yahut özel iş yerlerinde size dininizden dolayı herhangi bir ayrımcılık yapıldı mı/yapılıyor mu?

10. İzmir'in bir kent olarak hoşlandığınız veya hoşlanmadığınız yönleri nelerdir? Yahudilerin İzmir'de yaşamasını önerir (davet eder) misiniz? Niçin?

11. Yerel yönetimlerden beklentileriniz nelerdir? Devlet mekanizmalarından ne gibi girişimler görmek sizi mutlu eder? Sosyal, ekonomik ve siyasi hususlarda Yahudi topluluğunun ihtiyaçlarına dair neler söyleyebilirsiniz?

12. Başkaca belirtmek istediğiniz hususlar var mıdır? Lütfen yazınız.

Daha güzel bir toplum için katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÖNETİM KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Toplantı Karar Tarihi	Toplantı Sayısı	Karar Sayısı
15.12.2016	2016/37	6

KARAR-6 Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanlığının 09.12.2016 tarih ve E.92691 sayılı yazısında belirtilen Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zeynep N. GÖKÇE GÜRELLİ'nin tez konusu değişikliği görüşüldü.

Görüşmeler sonucunda söz konusu öğrencinin tez konusunun "İzmir Yahudilerinin Kimlik Algılamaları" olarak değiştirilmesine ve alınan bu kararın Anabilim Dalı Başkanlığına bildirilmesine;

Oy birliği ile karar verilmiştir.

BAŞKAN
Prof. Dr. Halit EV
Müdür

ÜYE
Prof. Dr. Bünyamin DURAN
(Katılmadı)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Selim ALTINTOP

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Pınar GÜZEL
(Katılmadı)

ÜYE
Doç. Dr. Burak KARTAL
Müdür Yardımcısı

ÜYE
Doç. Dr. Ertan GÖKMEN
Müdür Yardımcısı

Enstitü Sekreteri
Adem ÇAPAR
Raportör

Aslı Gibidir
18.04.2019

